Domstolens dom

den 15 oktober 2002 *

Innehåll

I — Bakgrund till tvisten I-8626

II — Talan vid förstainstansrätten och den överklagade domen I-8631

III — De yrkanden som framställts i överklagandena I-8632

IV — Grunderna för att upphäva den överklagade domen I-8637

V — Överklagandena I-8645

A — Grunder avseende rättegångsfel och andra formella grunder I-8645

1. Den grund som åberopats av Montedison, Wacker-Chemie och Hoechst och som avser att artiklarna 10.1 och 32.1 i förstainstansrättens rättegångsregler har åsidosatts I-8645

2. Den grund som åberopats av LVM, DSM, Enichem och ICI och som avser att principen om domars rättskraft har åsidosatts I-8647

3. Den grund som åberopats av LVM, DSM och ICI och som avser att principen om non bis in idem har åsidosatts I-8650

4. Den grund som åberopats av LVM, DSM, Elf Atochem, Degussa, Enichem och ICI och som avser att de åtgärder under förfarandet som föregick antagandet av det första PVC-beslutet var ogiltiga I-8654

5. De grunder som åberopats av samtliga klagande och som avser att det var nödvändigt att vidta nya administrativa åtgärder under förfarandet efter det att det första PVC-beslutet hade ogiltigförklarats, samt den grund som åberopats av ICI och som avser att den akt som underställdes kommissionsledamöternas kollegium vid antagandet av det andra PVC-beslutet var ofullständig I-8656

a) Den omständigheten att det inte upprättades något nytt meddelande om anmärkningar I-8657

b) Den omständigheten att det inte hölls något nytt förhör med de berörda företagen I-8657

c) Den omständigheten att det inte hölls något nytt samråd med rådgivande kommittén I-8665

d) Den omständigheten att förhörsombudet inte vidtog några nya åtgärder I-8667

e) Innehållet i den akt som underställdes kommissionsledamöternas kollegium I-8669

* Rättegångsspråk: tyska, engelska, franska, italienska och nederländska.

6. Den grund som åberopats av LVM, DSM, Montedison och ICI och som avser att preskriptionstiden i fråga om förfaranden enligt konkurrensreglerna hade löpt ut I-8670

7. Den grund som åberopats av LVM, DSM, Degussa och ICI och som avser att principen om en rimlig tidsfrist har åsidosatts I-8677

a) De invändningar som avser artikel 6 i Europakonventionen I-8678

b) De invändningar som avser sanktionsåtgärder på grund av åsidosättande av principen om en rimlig tidsfrist I-8681

c) De invändningar som avser iakttagandet av principen om en rimlig tidsfrist I-8683

i) Invändningar som avser det administrativa förfarande som inleddes av kommissionen I-8683

— Uppdelningen av det administrativa förfarandet i två perioder I-8683

— Underlåtenhet att undersöka tidsåtgången för det administrativa förfarandet med beaktande av samtliga kriterier för bedömningen av en rimlig tidsfrist I-8685

— Åsidosättande av principen om en rimlig tidsfrist på grund av tidsåtgången för det administrativa förfarandet I-8686

ii) Invändning som avser att förstainstansrätten underlät att beakta de domstolsförfaranden som föregick antagandet av det andra PVC-beslutet med avseende på bedömningen av huruvida principen om en rimlig tidsfrist åsidosatts I-8690

iii) Invändning som avser att förstainstansrätten åsidosatte principen om en rimlig tidsfrist till följd av tidsåtgången för det domstolsförfarande som ledde till den överklagade domen I-8692

iv) Invändning som avser att principen om en rimlig tidsfrist har åsidosatts till följd av den sammanlagda tidsåtgången för de administrativa och rättsliga förfaranden som inleddes i detta fall I-8695

Parternas argument I-8695

Domstolens bedömning I-8697

8. Den grund som åberopats av DSM och som avser att principen om rätten till skydd för sitt hem inte beaktades I-8699

9. Den grund som åberopats av LVM och DSM och som avser att rätten att inte behöva vittna mot sig själv har åsidosatts I-8704

10. Den grund som åberopats av DSM och ICI och som avser att sekretessen och rätten till försvar har åsidosatts I-8714

11. Den grund som åberopats av LVM, DSM, Elf Atochem, Degussa och Enichem och som avser att rätten till försvar har åsidosatts till följd av att klagandena inte i tillräcklig utsträckning fick tillgång till kommissionens handlingar i ärendet I-8717

12. Den grund som åberopats av Montedison och som avser att rätten till en rättvis rättegång, artiklarna 48.2 och 64 i förstainstansrättens rättegångsregler samt principen om personligt ansvar har åsidosatts till följd av hur det muntliga förfarandet organiserades I-8726

13. Den grund som åberopats av Montedison och som avser att rätten till en rättvis rättegång och artikel 48.2 i förstainstansrättens rättegångsregler åsidosattes vid bedömningen av bevisningen. I-8729

14. Den grund som åberopats av Enichem och som avser att artikel 44.1 c i förstainstansrättens rättegångsregler har åsidosatts I-8734

15. Den grund som åberopats av Wacker-Chemie och Hoechst och som avser att bedömningen av de faktiska omständigheterna var ofullständig I-8737

16. Den grund som åberopats av Wacker-Chemie och Hoechst och som avser att bevisningen missuppfattades I-8740

17. De grunder som åberopats av Montedison, Elf Atochem, Degussa, Wacker-Chemie och Hoechst och som avser att förstainstansrätten underlät att ta ställning till vissa grunder samt att domskälen i den överklagade domen är motstridiga och bristfälliga I-8742

a) Den grund som åberopats av Montedison och som avser att förstainstansrätten underlät att ta ställning till dess grund om att befogenheten att vidta sanktionsåtgärder slutgiltigt har överförts till gemenskapsdomstolarna efter kommissionens beslut I-8743

b) Den grund som åberopats av Elf Atochem och som avser att förstainstansrätten underlät att ta ställning till dess grund om att det förelåg skillnader mellan det första och det andra PVC-beslutet ... I-8745

c) Den grund som åberopats av Degussa och som avser att förstainstansrätten underlät att ta ställning till klagandens invändning om att förhörsombudet inte vidtog några åtgärder innan det andra PVC-beslutet antogs I-8747

d) Den grund som åberopats av Wacker-Chemie och Hoechst och som avser att domskälen i den överklagade domen är motstridiga och bristfälliga vad gäller bedömningen av den skriftliga bevisningen .. I-8747

18. Den grund som åberopats av LVM, DSM, Enichem och ICI och som avser en bristfällig eller felaktig motivering av beslutet att underkänna den grund som avsåg att kommissionen åsidosatte artikel 190 i fördraget när den valde att anta det andra PVC-beslutet efter det att det första PVC-beslutet hade ogiltigförklarats I-8749

19. Den grund som åberopats av Montedison, Degussa och Enichem och som avser att förstainstansrätten inte beaktade omfattningen av kommissionens motiveringsskyldighet vad gäller metoden för att beräkna bötesbeloppet I-8752

Klagandenas argument I-8752

Domstolens bedömning I-8754

20. Den grund som åberopats av Montedison och som avser att det var felaktigt av förstainstansrätten att fastslå att klagandens yrkande om att kommissionen skulle förpliktas att utge skadestånd inte kunde tas upp till sakprövning I-8758

B — De materiella grunderna I-8760

1. Den grund som åberopats av Montedison och som avser att förstainstansrätten underlät att utreda det ekonomiska sammanhanget I-8760

2. Den grund som åberopats av Enichem och som avser att företaget ålades ett kollektivt ansvar I-8765

3. Den grund som åberopats av Enichem och som avser att företaget felaktigt hölls ansvarigt för överträdelsen, i egenskap av holdingbolag i en koncern, och att det var felaktigt av förstainstansrätten att inte beakta betydelsen av holdingbolagets omsättning vid fastställandet av böterna I-8770

4. Den grund som åberopats av Enichem och som avser att förstainstansrätten gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning vad gäller följderna av dess slutsats att det saknades samband mellan de två handlingar som låg till grund för kommissionens anklagelse I-8773

De delar av det andra PVC-beslutet som var i fråga vid förstainstansrätten I-8773

De ifrågasatta domskälen i den överklagade domen I-8776

Klagandens argument I-8778

Domstolens bedömning I-8779

5. Den grund som åberopats av Wacker-Chemie och Hoechst och som avser att artikel 85.1 i fördraget och artikel 15.2 i förordning nr 17 har åsidosatts I-8784

6. Den grund som åberopats av Enichem och som avser att artikel 15.2 i förordning nr 17 har åsidosatts, till följd av att förstainstansrätten felbedömde förhållandet mellan omsättningen för det räkenskapsår som föregick det andra PVC-beslutet och bötesbeloppet I-8787

7. Den grund som åberopats av Enichem och som avser att proportionalitetsprincipen åsidosattes vid fastställandet av bötesbeloppet I-8789

8. Den grund som åberopats av Montedison och som avser att bötesbeloppet var orimligt högt och inte stod i proportion till hur allvarlig överträdelsen var och hur länge den pågick I-8791

9. Den grund som åberopats av Montedison och som avser att principen om likabehandling har åsidosatts i fråga om bötesbeloppet I-8793

10. Den grund som åberopats av Enichem och som avser att gemenskapsrätten har tolkats och tillämpats felaktigt och att bedömningen av bevisningen var bristfällig vad gäller förhållandet mellan de böter som klaganden påfördes och dennes marknadsandel I-8794

Klagandens argument I-8794

Domstolens bedömning I-8796

11. Den grund som åberopats av ICI och som avser att förstainstansrätten underlät att upphäva eller sätta ned bötesbeloppet som en följd av att principen om en rimlig tidsfrist hade åsidosatts I-8801

VI — Följderna av att delar av den överklagade domen upphävs I-8802

A — Den grund som åberopats av Montedison och som avser att företagets rätt att få tillgång till kommissionens handlingar har åsidosatts I-8802

B — Den grund som åberopats av Montedison och som avser att befogenheten att vidta sanktionsåtgärder slutgiltigt har överförts på gemenskapsdomstolarna efter kommissionens beslut I-8811

Rättegångskostnader I-8814

I de förenade målen C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P—C-252/99 P och C-254/99 P,

Limburgse Vinyl Maatschappij NV (LVM), Bryssel (Belgien), företrätt av I.G.F. Cath, advocaat, med delgivningsadress i Luxemburg (C-238/99 P),

DSM NV och **DSM Kunststoffen BV**, Heerlen (Nederländerna), företrädda av I.G.F. Cath, med delgivningsadress i Luxemburg (C-244/99 P),

Montedison SpA, Milano (Italien), företrätt av G. Celona och P.A.M. Ferrari, avvocati, med delgivningsadress i Luxemburg (C-245/99 P),

Elf Atochem SA, Paris (Frankrike), företrätt av X. de Roux, avocat, med delgivningsadress i Luxemburg (C-247/99 P),

Degussa AG, tidigare Degussa-Hüls AG, dessförinnan Hüls AG, Marl (Tyskland), företrätt av F. Montag, Rechtsanwalt, med delgivningsadress i Luxemburg (C-250/99 P),

Enichem SpA, Milano, företrätt av M. Siragusa och F.M. Moretti, avvocati, med delgivningsadress i Luxemburg (C-251/99 P),

Wacker-Chemie GmbH, München (Tyskland),

Hoechst AG, Frankfurt am Main (Tyskland),

företrädda av H. Hellmann, Rechtsanwalt, med delgivningsadress i Luxemburg (C-252/99 P),

Imperial Chemical Industries plc (ICI), London (Förenade kungariket), företrätt av D. Vaughan och D. Anderson, QC, K. Bacon, barrister, samt R.J. Coles och S. Turner, solicitors, med delgivningsadress i Luxemburg (C-254/99 P),

klagande,

angående överklagande av dom meddelad den 20 april 1999 av Europeiska gemenskapernas förstainstansrätt (tredje avdelningen i utökad sammansättning) i de förenade målen T-305/94—T-307/94, T-313/94—T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 och T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mot kommissionen (REG 1999, s. II-931), i vilket det förs talan om upphävande av denna dom,

i vilket den andra parten är:

Europeiska gemenskapernas kommission, företrädd av J. Currall och W. Wils, båda i egenskap av ombud, biträdda av M.H. van der Woude, avocat (C-238/99 P och C-244/99 P), R.M. Morresi, avvocato (C-245/99 P och C-251/99 P), E. Morgan de Rivery, avocat (C-247/99 P), A. Böhlke, Rechtsanwalt (C-250/99 P och C-252/99 P), och D. Lloyd-Jones, QC (C-254/99 P), med delgivningsadress i Luxemburg,

svarande i första instans,

meddelar

DOMSTOLEN

sammansatt av ordföranden G.C. Rodríguez Iglesias, avdelningsordföranden J.-P. Puissochet samt domarna C. Gulmann (referent), D.A.O. Edward, A. La Pergola, P. Jann, F. Macken, N. Colneric och S. von Bahr,

generaladvokat: J. Mischo,
justitiesekreterare: avdelningschefen D. Louterman-Hubeau och byrådirektören L. Hewlett,

med hänsyn till förhandlingsrapporten,

efter att muntliga yttranden avgivits vid förhandlingen den 13 juni 2001 av: Limburgse Vinyl Maatschappij NV (LVM), DSM NV och DSM Kunststoffen BV, företrädda av I.G.F. Cath (C-238/99 P och C-244/99 P), Montedison SpA,

företrätt av G. Celona och P.A.M. Ferrari (C-245/99 P), Elf Atochem SA, företrätt av C.-H. Léger, avocat (C-247/99 P), Degussa AG, företrätt av F. Montag (C-250/99 P), Enichem SpA, företrätt av M. Siragusa och F.M. Moretti (C-251/99 P), Wacker-Chemie GmbH och Hoechst AG, företrädda av H. Hellmann och H.-J. Hellmann, Rechtsanwalt (C-252/99 P), Imperial Chemical Industries plc (ICI), företrätt av D. Vaughan, D. Anderson, R.J. Coles, S. Turner och S.C. Berwick, solicitor (C-254/99 P), och kommissionen, företrädd av J. Currall och W. Wils, biträdda av M.H. van der Woude (C-238/99 P och C-244/99 P), R.M. Morresi (C-245/99 P och C-251/99 P), E. Morgan de Rivery (C-247/99 P), A. Böhlke (C-250/99 P och C-252/99 P) och D. Lloyd-Jones (C-254/99 P),

och efter att den 25 oktober 2001 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Limburgse Vinyl Maatschappij NV (nedan kallat LVM), DSM NV och DSM Kunststoffen BV, Montedison SpA (nedan kallat Montedison), Elf Atochem SA (nedan kallat Elf Atochem), Degussa AG (nedan kallat Degussa), tidigare Degussa-Hüls AG och dessförinnan Hüls AG (nedan kallat Hüls), Enichem SpA (nedan kallat Enichem), Wacker-Chemie GmbH (nedan kallat Wacker-Chemie), Hoechst AG (nedan kallat Hoechst) och Imperial Chemical Industries plc (nedan kallat ICI) har, genom ansökningar som inkom till domstolens kansli mellan den 24 juni och den 8 juli 1999, med stöd av artikel 49 i EG-stadgan för domstolen

överklagat förstainstansrättens dom av den 20 april 1999 i de förenade målen T-305/94—T-307/94, T-313/94—T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 och T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mot kommissionen (REG 1999, s. II-931, nedan kallad den överklagade domen), genom vilken förstainstansrätten bland annat satte ned de böter som Elf Atochem och ICI hade ålagts genom kommissionens beslut 94/599/EG av den 27 juli 1994 om ett förfarande enligt artikel 85 i EG-fördraget (IV/31 865 — PVC) (EGT L 239, s. 14, nedan kallat det andra PVC-beslutet) och i övrigt ogillade företagens talan om ogiltigförklaring av detta beslut.

I — Bakgrund till tvisten

2 Efter att ha genomfört undersökningar av polypropylenbranschen den 13 och den 14 oktober 1983, i enlighet med artikel 14 i rådets förordning nr 17 av den 6 februari 1962, första förordningen om tillämpning av fördragets artiklar 85 och 86 (EGT 13, 1962, s. 204; svensk specialutgåva, område 8, volym 1, s. 8), inledde Europeiska gemenskapernas kommission en utredning angående polyvinylklorid (nedan kallat PVC). Kommissionen genomförde därefter olika undersökningar i de berörda företagens lokaler samt begärde vid ett flertal tillfällen in upplysningar av dessa företag.

3 Den 24 mars 1988 inledde kommissionen på eget initiativ i enlighet med artikel 3.1 i förordning nr 17 ett förfarande riktat mot 14 tillverkare av PVC. Den 5 april 1988 tillställde kommissionen vart och ett av de berörda företagen ett meddelande om anmärkningar i enlighet med artikel 2.1 i kommissionens förordning nr 99/63/EEG av den 25 juli 1963 om sådana förhör som avses i artikel 19.1 och 19.2 i förordning nr 17 (EGT 127, 1963, s. 2268; svensk specialutgåva, område 8, volym 1, s. 32). Samtliga företag som mottog meddelandet om anmärkningar inkom med yttranden under juni 1988. Med undantag av Shell International Chemical Company Ltd (nedan kallat Shell), som inte hade begärt att få yttra sig, hördes de andra företagen under september 1988.

4 Den 1 december 1988 avgav rådgivande kommittén för kartell- och monopolfrågor (nedan kallad rådgivande kommittén) sitt yttrande angående kommissionens utkast till beslut.

5 När förfarandet avslutats antog kommissionen beslut 89/190/EEG av den 21 december 1988 om ett förfarande enligt artikel 85 i EEG-fördraget (IV/31.865, PVC) (EGT L 74, 1989, s. 1, nedan kallat det första PVC-beslutet). I detta beslut fastställde kommissionen sanktionsåtgärder för överträdelse av artikel 85.1 i EG-fördraget (nu artikel 81.1 EG) för följande PVC-tillverkare: Atochem SA, BASF AG (nedan kallat BASF), DSM NV, Enichem, Hoechst, Hüls, ICI, LVM, Montedison, Norsk Hydro A/S (nedan kallat Norsk Hydro), Société artésienne de vinyle SA (nedan kallat Société artésienne de vinyle), Shell, Solvay & Cie (nedan kallat Solvay) och Wacker-Chemie.

6 Samtliga företag, med undantag av Solvay, väckte talan om ogiltigförklaring av beslutet vid förstainstansrätten.

7 I beslut av den 19 juni 1990 i mål T-106/89, Norsk Hydro mot kommissionen (inte publicerat i rättsfallssamlingen), avvisade förstainstansrätten Norsk Hydros talan.

8 De övriga målen förenades vad gällde det muntliga förfarandet och domen.

9 Förstainstansrätten förklarade att det första PVC-beslutet var en nullitet i dom av den 27 februari 1992 i de förenade målen T-79/89, T-84/89—T-86/89, T-89/89, T-91/89, T-92/89, T-94/89, T-96/89, T-98/89, T-102/89 och T-104/89, BASF m.fl. mot kommissionen (REG 1992, s. II-315, svensk specialutgåva, volym 12, s. II-1, nedan kallad förstainstansrättens dom av den 27 februari 1992).

10 Efter överklagande av kommissionen upphävde domstolen förstainstansrättens dom av den 27 februari 1992 och ogiltigförklarade det första PVC-beslutet genom dom av den 15 juni 1994 i mål C-137/92 P, kommissionen mot BASF m.fl. (REG 1994, s. I-2555, svensk specialutgåva, volym 15, s. I-201, nedan kallad domstolens dom av den 15 juni 1994).

11 Den 27 juli 1994 antog kommissionen det andra PVC-beslutet, vilket var riktat mot de tillverkare som berördes av det första PVC-beslutet, med undantag av Solvay och Norsk Hydro. Genom det nya beslutet ålades företagen samma bötesbelopp som de hade ålagts genom det första PVC-beslutet.

12 Det andra PVC-beslutet innehåller följande bestämmelser:

"*Artikel 1*

BASF AG, DSM NV, Elf Atochem SA, Enichem SpA, Hoechst AG, Hüls AG, Imperial Chemical Industries plc, Limburgse Vinyl Maatschappij NV, Montedison SpA, Société artésienne de vinyle SA, Shell International Chemical Co. Ltd och Wacker-Chemie GmbH har under de perioder som anges i föreliggande beslut överträtt artikel 85 i fördraget genom att (tillsammans med Norsk Hydro [A/S] och Solvay & Cie) delta i ett avtal och/eller samordnat förfarande med början omkring augusti 1980, varvid de producenter som levererade PVC till den gemensamma marknaden deltog i regelbundna möten för att fastställa 'riktpriser' och 'riktkvoter', planera samordnade initiativ i syfte att höja prisnivån samt övervaka genomförandet av denna otillåtna samverkan.

Artikel 2

De företag som anges i artikel 1 och som fortfarande är verksamma inom PVC-branschen, med undantag för Norsk Hydro [A/S] och Solvay & Cie, vilka redan uppmanats att upphöra med överträdelsen, skall omedelbart upphöra med ovannämnda överträdelser (om detta inte redan skett) och skall i framtiden avstå från varje avtal eller samordnat förfarande inom PVC-sektorn, som kan ha samma eller liknande syfte eller verkan, inbegripet utbyte av sådan information som normalt omfattas av skyddet för affärshemligheter, och varigenom deltagarna direkt eller indirekt informeras om andra producenters produktion, leveranser, lagernivåer, försäljningspriser, kostnader eller investeringsplaner, eller varigenom de kan övervaka att uttryckliga eller underförstådda avtal eller samordnade förfaranden avseende priser eller uppdelning av marknaden inom gemenskapen fullgörs. Allt allmänt informationsutbyte mellan producenterna inom PVC-branschen skall ske på sådant sätt att upplysningar som gör det möjligt att identifiera enskilda producenters beteende utesluts. Företagen skall i synnerhet avstå från andra former av informationsutbyte som kan inverka på konkurrensen och som inte omfattas av ett sådant system.

Artikel 3

De företag som anges i detta beslut åläggs, till följd av den i artikel 1 konstaterade överträdelsen, följande böter:

i) BASF AG: böter på 1 500 000 ecu.

ii) DSM NV: böter på 600 000 ecu.

iii) Elf Atochem SA: böter på 3 200 000 ecu.

iv) Enichem SpA: böter på 2 500 000 ecu.

v) Hoechst AG: böter på 1 500 000 ecu.

vi) Hüls AG: böter på 2 200 000 ecu.

vii) Imperial Chemical Industries plc: böter på 2 500 000 ecu.

viii) Limburgse Vinyl Maatschappij NV: böter på 750 000 ecu.

ix) Montedison SpA: böter på 1 750 000 ecu.

x) Société artésienne de vinyle SA: böter på 400 000 ecu.

xi) Shell International Chemical Company Ltd: böter på 850 000 ecu.

xii) Wacker-Chemie GmbH: böter på 1 500 000 ecu."

II — Talan vid förstainstansrätten och den överklagade domen

13 LVM, Elf Atochem, BASF, Shell, DSM NV och DSM Kunststoffen BV (nedan gemensamt kallade DSM), Wacker-Chemie, Hoechst, Société artésienne de vinyle, Montedison, ICI, Hüls och Enichem väckte talan vid förstainstansrätten genom ansökningar som inkom till förstainstansrätten kansli mellan den 5 och den 14 oktober 1994.

14 Samtliga företag yrkade att förstainstansrätten skulle ogiltigförklara det andra PVC-beslutet i sin helhet eller delvis, och i andra hand upphäva eller sätta ned böterna. Montedison yrkade dessutom att kommissionen skulle förpliktas att utge skadestånd.

15 Genom den överklagade domen beslutade förstainstansrätten att

— förena målen vad gällde domen,

— ogiltigförklara artikel 1 i det andra PVC-beslutet i den mån det där angavs att Société artésienne de vinyle deltog i den påtalade överträdelsen efter det första halvåret 1981,

— sätta ned de böter som Elf Atochem, Société artésienne de vinyle och ICI hade ålagts till 2 600 000 euro, 135 000 euro respektive 1 550 000 euro,

— ogilla talan i övrigt,

— fördela ansvaret för ersättning av rättegångskostnaderna i enlighet härmed.

III — De yrkanden som framställts i överklagandena

16 LVM och DSM har yrkat att domstolen skall

— upphäva den överklagade domen helt eller delvis och avsluta förfarandet eller, i andra hand, återförvisa målet till förstainstansrätten för ett återupptagande av förfarandet,

— ogiltigförklara det andra PVC-beslutet helt eller delvis,

— upphäva eller sätta ned de böter som klagandena ålagts,

— förplikta kommissionen att ersätta rättegångskostnaderna i förfarandet vid förstainstansrätten och vid domstolen.

17 Montedison har yrkat att domstolen skall

— upphäva den överklagade domen,

— ogiltigförklara det andra PVC-beslutet,

— återförvisa målet till förstainstansrätten,

— sätta ned böterna till ett obetydligt belopp,

— förplikta kommissionen att ersätta rättegångskostnaderna i förfarandet vid förstainstansrätten och vid domstolen.

18 Elf Atochem har yrkat att domstolen skall

— upphäva den överklagade domen och slutligt avgöra målet,

— förplikta kommissionen att ersätta rättegångskostnaderna.

19 Degussa har yrkat att domstolen skall

— upphäva den överklagade domen till den del klagandens talan ogillades och klaganden förpliktades att ersätta rättegångskostnaderna,

— ogiltigförklara artiklarna 1, 2 och 3 i det andra PVC-beslutet till den del de avser klaganden,

— förplikta kommissionen att ersätta rättegångskostnaderna i förfarandet vid förstainstansrätten och vid domstolen.

20 Enichem har yrkat att domstolen skall

— upphäva de delar av den överklagade domen som klaganden bestrider och i konsekvens därmed ogiltigförklara det andra PVC-beslutet,

— i andra hand upphäva den överklagade domen i de delar som går klaganden emot och i konsekvens därmed upphäva eller sätta ned de böter som ålagts,

— förplikta kommissionen att ersätta rättegångskostnaderna i förfarandet vid förstainstansrätten och vid domstolen.

21 Wacker-Chemie och Hoechst har yrkat att domstolen skall

— upphäva punkterna 4 och 5 i domslutet i den överklagade domen till den del de avser klagandena,

— ogiltigförklara det andra PVC-beslutet till den del det avser klagandena,

— i andra hand sätta ned de böter som klagandena ålagts,

— i tredje hand återförvisa målet till förstainstansrätten för nytt avgörande,

— förplikta kommissionen att ersätta rättegångskostnaderna eller, för det fall målet återförvisas till förstainstansrätten, överlämna frågan om rättegångskostnaderna till förstainstansrätten att avgöra.

22 ICI har yrkat att domstolen skall

— upphäva den överklagade domen till den del den rör klaganden,

— ogiltigförklara det andra PVC-beslutet till den del det rör klaganden eller, i annat fall, återförvisa målet till förstainstansrätten,

— upphäva de böter som klaganden ålagts och som förstainstansrätten satte ned till 1 550 000 euro, alternativt sätta ned beloppet ytterligare,

— förplikta kommissionen att ersätta rättegångskostnaderna i förfarandet vid förstainstansrätten och vid domstolen.

23 Kommissionen har yrkat att domstolen skall

— ogilla överklagandena,

— förplikta klagandena att ersätta rättegångskostnaderna.

IV — Grunderna för att upphäva den överklagade domen

24 LVM och DSM har åberopat följande nio grunder för att upphäva den överklagade domen, vilka i huvudsak är identiska:

— Principen om domars rättskraft har åsidosatts.

— Principen om *non bis in idem* har åsidosatts.

— Principen om en rimlig tidsfrist har åsidosatts.

— De åtgärder under förfarandet som föregick antagandet av det första PVC-beslutet var ogiltiga.

— Det var nödvändigt att vidta nya administrativa åtgärder under förfarandet efter det att det första PVC-beslutet hade ogiltigförklarats.

— Otillräcklig motivering av beslutet att underkänna den grund som avsåg att kommissionen åsidosatte artikel 190 i EG-fördraget (nu artikel 253 EG) när den valde att anta det andra PVC-beslutet efter det att det första PVC-beslutet hade ogiltigförklarats.

— Rätten att inte behöva vittna mot sig själv har åsidosatts.

— Rätten till försvar har åsidosatts till följd av att klagandena inte i tillräcklig utsträckning fick tillgång till kommissionens handlingar i ärendet.

— Preskriptionstiden i fråga om förfaranden enligt konkurrensreglerna hade löpt ut.

25 DSM har dessutom åberopat två andra grunder, nämligen följande:

— Principen om rätten till skydd för sitt hem beaktades inte.

— Sekretessen och rätten till försvar har åsidosatts.

26 Montedison har i huvudsak åberopat följande elva grunder för upphävande:

— Förstainstansrätten underlät att ta ställning till klagandens grund om att befogenheten att vidta sanktionsåtgärder slutgiltigt har överförts på gemenskapsdomstolarna efter kommissionens beslut.

— Det var nödvändigt att vidta nya administrativa åtgärder under förfarandet efter det att det första PVC-beslutet hade ogiltigförklarats.

— Förstainstansrätten underlät att utreda det ekonomiska sammanhanget.

— Preskriptionstiden i fråga om förfaranden enligt konkurrensreglerna hade löpt ut.

— Rätten till en rättvis rättegång, artiklarna 48.2 och 64 i förstainstansrättens rättegångsregler samt principen om personligt ansvar har åsidosatts till följd av hur det muntliga förfarandet organiserades.

— Rätten till en rättvis rättegång och artikel 48.2 i förstainstansrättens rättegångsregler åsidosattes vid bedömningen av bevisningen.

— Artiklarna 10.1 och 32.1 i förstainstansrättens rättegångsregler har åsidosatts.

— Förstainstansrätten beaktade inte omfattningen av kommissionens motiveringsskyldighet vad gäller metoden för att beräkna bötesbeloppet.

— Bötesbeloppet var orimligt högt och stod inte i proportion till hur allvarlig överträdelsen var och hur länge den pågick.

— Principen om likabehandling har åsidosatts i fråga om bötesbeloppet.

— Det var felaktigt av förstainstansrätten att fastslå att klagandens yrkande om att kommissionen skulle förpliktas att utge skadestånd inte kunde tas upp till sakprövning.

27 Elf Atochem har i huvudsak åberopat följande fyra grunder för upphävande:

— Förstainstansrätten underlät att ta ställning till klagandens grund om att det förelåg skillnader mellan det första och det andra PVC-beslutet.

— De åtgärder under förfarandet som föregick antagandet av det första PVC-beslutet var ogiltiga.

— Det var nödvändigt att vidta nya administrativa åtgärder under förfarandet efter det att det första PVC-beslutet hade ogiltigförklarats.

— Rätten till försvar har åsidosatts till följd av att klaganden inte i tillräcklig utsträckning fick tillgång till kommissionens handlingar i ärendet.

28 Degussa har i huvudsak åberopat följande sex grunder för upphävande:

— Principen om en rimlig tidsfrist har åsidosatts.

— De åtgärder under förfarandet som föregick antagandet av det första PVC-beslutet var ogiltiga.

— Det var nödvändigt att vidta nya administrativa åtgärder under förfarandet efter det att det första PVC-beslutet hade ogiltigförklarats.

— Förstainstansrätten underlät att ta ställning till klagandens invändning om att förhörsombudet inte vidtog några åtgärder innan det andra PVC-beslutet antogs.

— Rätten till försvar har åsidosatts till följd av att klaganden inte i tillräcklig utsträckning fick tillgång till kommissionens handlingar i ärendet.

— Förstainstansrätten beaktade inte omfattningen av kommissionens motiveringsskyldighet vad gäller metoden för att beräkna bötesbeloppet.

29 Enichem har åberopat följande tretton grunder för upphävande:

— Artikel 44.1 c i förstainstansrättens rättegångsregler har åsidosatts.

— Principen om domars rättskraft har åsidosatts.

— De åtgärder under förfarandet som föregick antagandet av det första PVC-beslutet var ogiltiga.

— Det var nödvändigt att vidta nya administrativa åtgärder under förfarandet efter det att det första PVC-beslutet hade ogiltigförklarats.

— Felaktig motivering av beslutet att underkänna den grund som avsåg att kommissionen åsidosatte artikel 190 i fördraget när den valde att anta det andra PVC-beslutet efter det att det första PVC-beslutet hade ogiltigförklarats.

— Förstainstansrätten gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning vad gäller följderna av dess slutsats att det saknades samband mellan de två handlingar som låg till grund för kommissionens anklagelse.

— Åläggande av ett kollektivt ansvar.

— Rätten till försvar har åsidosatts till följd av att klaganden inte i tillräcklig utsträckning fick tillgång till kommissionens handlingar i ärendet.

— Klaganden hölls felaktigt ansvarig för överträdelsen, i egenskap av holdingbolag i en koncern, och det var felaktigt av förstainstansrätten att inte beakta betydelsen av holdingbolagets omsättning vid fastställandet av böterna.

— Artikel 15.2 i förordning nr 17 har åsidosatts, till följd av att förstainstansrätten felbedömde förhållandet mellan omsättningen för det räkenskapsår som föregick det andra PVC-beslutet och bötesbeloppet.

— Förstainstansrätten beaktade inte omfattningen av kommissionens motiveringsskyldighet vad gäller metoden för att beräkna bötesbeloppet.

— Gemenskapsrätten har tolkats och tillämpats felaktigt och bedömningen av bevisningen var bristfällig vad gäller förhållandet mellan de böter som klaganden påfördes och dennes marknadsandel.

— Proportionalitetsprincipen åsidosattes vid fastställandet av bötesbeloppet.

30 Wacker-Chemie och Hoechst har åberopat följande sex grunder för upphävande:

— Artiklarna 10.1 och 32.1 i förstainstansrättens rättegångsregler har åsidosatts.

— Bedömningen av de faktiska omständigheterna var ofullständig.

— Domskälen i den överklagade domen är motstridiga och bristfälliga vad gäller bedömningen av den skriftliga bevisningen.

— Bevisningen missuppfattades.

— Det var nödvändigt att vidta nya administrativa åtgärder under förfarandet efter det att det första PVC-beslutet hade ogiltigförklarats.

— Artikel 85.1 i fördraget och artikel 15.2 i förordning nr 17 har åsidosatts.

31 ICI har i huvudsak åberopat följande nio grunder för upphävande:

— Principen om domars rättskraft har åsidosatts.

— Principen om *non bis in idem* har åsidosatts.

— Principen om en rimlig tidsfrist har åsidosatts.

— De åtgärder under förfarandet som föregick antagandet av det första PVC-beslutet var ogiltiga.

— Det var nödvändigt att vidta nya administrativa åtgärder under förfarandet efter det att det första PVC-beslutet hade ogiltigförklarats, och den akt som underställdes kommissionsledamöternas kollegium vid antagandet av det andra PVC-beslutet var ofullständig.

— Felaktig motivering av beslutet att underkänna den grund som avsåg att kommissionen åsidosatte artikel 190 i fördraget när den valde att anta det andra PVC-beslutet efter det att det första PVC-beslutet hade ogiltigförklarats.

— Sekretessen och rätten till försvar har åsidosatts.

— Preskriptionstiden i fråga om förfaranden enligt konkurrensreglerna hade löpt ut.

— Förstainstansrätten underlät att upphäva eller sätta ned bötesbeloppet som en följd av att principen om en rimlig tidsfrist hade åsidosatts.

V — Överklagandena

32 Efter att ha hört parterna och generaladvokaten beslutar domstolen att förevarande mål, på grund av sambandet dem emellan, skall förenas vad gäller den slutliga domen, i enlighet med artikel 43 i domstolens rättegångsregler.

A — *Grunder avseende rättegångsfel och andra formella grunder*

1. Den grund som åberopats av Montedison, Wacker-Chemie och Hoechst och som avser att artiklarna 10.1 och 32.1 i förstainstansrättens rättegångsregler har åsidosatts

33 Montedison, Wacker-Chemie och Hoechst har påpekat att den överklagade domen meddelades av förstainstansrättens tredje avdelning i utökad sammansättning, vilken bestod av enbart tre domare trots att avdelningen var sammansatt av fem domare under det muntliga förfarandet.

34 Klagandena har gjort gällande att förstainstansrätten därigenom avvek från den normala sammansättningen för en avdelning i utökad sammansättning genom en felaktig tillämpning av artikel 32.1 i förstainstansrättens rättegångsregler. Förstainstansrätten ansåg att en av avdelningens ledamöter som hade lämnat sitt ämbete på grund av att mandattiden hade löpt ut den 17 september 1998, det vill säga efter det muntliga förfarandet, hade förhinder i den mening som avses i artikeln. Den bestämmelse som tillämpades omfattar dock inte det fallet att en domares mandattid har löpt ut. Den överklagade domen meddelades således av en avdelning som inte hade en korrekt sammansättning, i strid med artiklarna 10.1 och 32.1 i förstainstansrättens rättegångsregler.

35 Domstolen påpekar att enligt artikel 10.1 i förstainstansrättens rättegångsregler skall rätten inrätta avdelningar bestående av tre eller fem domare.

36 Enligt artikel 15 i EG-stadgan för domstolen, vilken är tillämplig på förstainstansrätten enligt artikel 44 i samma stadga, skall förstainstansrättens avgöranden vara giltiga endast om ett ojämnt antal domare är närvarande. Om en avdelning består av tre eller fem domare, är avdelningens beslut giltiga endast om tre domare är närvarande.

37 I artikel 32.1 i förstainstansrättens rättegångsregler föreskrivs att om, när en domare har förhinder, ett jämnt antal domare är närvarande, skall den som är yngst i ämbetet avstå från att delta i överläggningarna, såvida han inte är referent. Om så är fallet, skall den domare som står omedelbart före honom i rangordningen avstå från att deltaga i överläggningarna.

38 I artikeln anges således hur reglerna i artikel 15 i EG-stadgan för domstolen skall tillämpas. Vid tillämpningen av dessa regler är det emellertid inte avgörande huruvida förhindret är bestående eller tillfälligt. Om ett tillfälligt förhinder

motiverar en ändring i sammansättningen för att domarna skall förbli ett ojämnt antal, gäller detta i ännu högre grad vid ett bestående förhinder, exempelvis till följd av att en ledamots mandattid har löpt ut.

39 I förevarande fall kunde således förstainstansrättens tredje avdelning i utökad sammansättning fatta ett giltigt beslut i en sammansättning som var begränsad till tre ledamöter, efter det att mandattiden för en av de fem ursprungliga ledamöterna hade löpt ut efter det muntliga förfarandet.

40 Följaktligen kan överklagandena inte bifallas på den grund som nu prövats.

2. Den grund som åberopats av LVM, DSM, Enichem och ICI och som avser att principen om domars rättskraft har åsidosatts

41 LVM, DSM, Enichem och ICI gjorde vid förstainstansrätten gällande att kommissionen inte kunde fatta det andra PVC-beslutet, eftersom saken var rättskraftigt avgjord genom domstolens dom av den 15 juni 1994.

42 De har gjort gällande att förstainstansrätten, i punkt 77 och följande punkter i den överklagade domen, åsidosatte principen om domars rättskraft genom att underkänna klagandenas grund avseende denna princip.

43 De anser att domstolen i sin dom av den 15 juni 1994, efter att ha upphävt förstainstansrättens dom av den 27 februari 1992, slutligt tog ställning till samtliga grunder som företagen hade åberopat, genom att avgöra målet med tillämpning av artikel 54 i EG-stadgan för domstolen.

44 Domstolen vill i det avseendet påpeka att förstainstansrätten, i punkt 77 i den överklagade domen, med rätta erinrade om att rättskraften endast omfattar de sak- och rättsfrågor som faktiskt eller med nödvändighet har avgjorts genom det rättsliga avgörandet i fråga (dom av den 19 februari 1991 i mål C-281/89, Italien mot kommissionen, REG 1991, s. I-347, punkt 14, och beslut av den 28 november 1996 i mål C-277/95 P, Lenz mot kommissionen, REG 1996, s. I-6109, punkt 50).

45 I punkt 78 i den överklagade domen konstaterade förstainstansrätten därefter att domstolen i sin dom av den 15 juni 1994 hade fastslagit att förstainstansrätten hade gjort sig skyldig till felaktig rättstillämpning när den förklarade att det första PVC-beslutet var en nullitet och att förstainstansrättens dom av den 27 februari 1992 följaktligen skulle upphävas. I punkterna 78 och 81 i den överklagade domen påpekade förstainstansrätten att domstolen, genom att slutligt avgöra målet med tillämpning av artikel 54 i EG-stadgan för domstolen, hade ogiltigförklarat det första PVC-beslutet på grund av att väsentliga formföreskrifter hade åsidosatts, genom att kommissionen hade åsidosatt bestämmelserna i artikel 12 första stycket i kommissionens arbetsordning genom att inte bestyrka det första PVC-beslutet på det sätt som föreskrivs i artikeln.

46 Det var följaktligen korrekt av förstainstansrätten att, i punkt 82 i den överklagade domen, dra slutsatsen att domstolen inte hade tagit ställning till klagandenas andra grunder i domen av den 15 juni 1994, i vilken det uttryckligen hade fastslagits att det inte var nödvändigt att pröva dessa grunder.

47 I punkt 84 i den överklagade domen tillade förstainstansrätten med fog att när domstolen själv slutligt avgör ett mål, med tillämpning av artikel 54 i EG-stadgan

för domstolen, genom att bifalla talan på en eller flera av de grunder som sökandena har anfört, innebär detta inte automatiskt (*ipso jure*) att samtliga bevis- och rättsfrågor som sökandena åberopat har prövats.

48 Under dessa omständigheter medförde domstolens dom av den 15 juni 1994 enbart en skyldighet för kommissionen, i enlighet med artikel 176 i EG-fördraget (nu artikel 233 EG), vilken ålägger den institution vars rättsakt har förklarats ogiltig att vidta de åtgärder som är nödvändiga för att följa domstolens dom, att undanröja den konstaterade rättsstridigheten i den rättsakt som är avsedd att ersätta den ogiltigförklarade rättsakten (se, för ett liknande resonemang, dom av den 26 april 1988 i de förenade målen 97/86, 99/86, 193/86 och 215/86, Asteris m.fl. mot kommissionen, REG 1988, s. 2181, punkt 28).

49 LVM och DSM kan inte göra gällande att artikel 174 andra stycket i EG-fördraget (nu artikel 231 andra stycket EG) även utgjorde hinder för kommissionen att fatta ett nytt beslut. Bestämmelsen är nämligen inte relevant i detta fall. Den avser endast domstolens möjlighet att uttryckligen låta vissa verkningar av en rättsakt som den ogiltigförklarar kvarstå, medan det fall som är i fråga i förevarande mål omfattas av artikel 176 i fördraget.

50 LVM och DSM kan inte heller med framgång åberopa domen av den 23 oktober 1974 i mål 17/74, Transocean Marine Paint mot kommissionen (REG 1974, s. 1063; svensk specialutgåva, volym 2, s. 357), där domstolen återförvisade ärendet till kommissionen efter att ha ogiltigförklarat delar av ett beslut av kommissionen. Denna dom kan inte tolkas *e contrario*, på så sätt att institutionen i fråga i avsaknad av en uttrycklig återförvisning inte har någon möjlighet att undanröja den konstaterade rättsstridigheten eller att, om rättsakten ogiltigförklaras i sin helhet, ersätta den ogiltigförklarade rättsakten med ett nytt beslut. Den omständigheten att gemenskapsdomstolen återförvisar målet eller ej till den berörda institutionen förändrar inte omfattningen av institutionens skyldighet enligt artikel 176 i fördraget.

51 Enichem har hävdat att dess bedömning bekräftas av artikel 17 i förordning nr 17, vilken ger domstolen full prövningsrätt när det gäller talan som väcks mot beslut varigenom kommissionen ålägger böter. I sådana fall skall domstolen pröva hela

det mål som anhängiggjorts vid den. Enligt Enichem gjorde domstolen detta i förevarande fall, vilket framgår av punkt 56 i domstolens dom av den 15 juni 1994, som innehåller en uppräkning av de formella och materiella grunder som anfördes vid domstolen. Eftersom domstolen inte gav några anvisningar med avseende på målets fortsatta handläggning, genom att till exempel återförvisa målet till förstainstansrätten, omfattade domen samtliga argument som framställdes vid domstolen.

52 Domstolen kan inte godta detta argument. Artikel 17 i förordning nr 17 avser endast omfattningen av gemenskapsdomstolens prövning av de sanktionsåtgärder som vidtagits på konkurrensområdet och som domstolen antingen kan upphäva, sätta ned eller höja. Den befogenhet som getts i detta avseende innebär inte att en prövning av lagenligheten i andra avseenden omfattar alla grunder som åberopats, när gemenskapsdomstolen enbart har tagit ställning till vissa av dessa grunder.

53 Följaktligen kan överklagandena inte bifallas på den grund som nu prövats.

3. Den grund som åberopats av LVM, DSM och ICI och som avser att principen om *non bis in idem* har åsidosatts

54 Vid förstainstansrätten hävdade LVM, DSM och ICI att kommissionen hade åsidosatt principen om *non bis in idem* genom att anta ett nytt beslut efter det att domstolen hade ogiltigförklarat det första PVC-beslutet.

55 De har påpekat att förstainstansrätten slog fast, i punkt 96 i den överklagade domen, att kommissionen inte kan inleda ett förfarande enligt konkurrensreglerna mot ett företag med stöd av förordningarna nr 17 och nr 99/63 för överträdelse av gemenskapens konkurrensregler eller fastställa sanktionsåtgärder

i form av böter, på grund av ett konkurrensbegränsande beteende som förstainstansrätten eller domstolen redan har konstaterat att kommissionen har bevisat, alternativt inte har bevisat. Klagandena har emellertid klandrat förstainstansrätten för att den därefter, i punkterna 97 och 98 i den överklagade domen, ansåg att det andra PVC-beslutet inte hade inneburit att klagandena ålades två sanktionsåtgärder för samma överträdelse, eftersom det första PVC-beslutet hade ogiltigförklarats, och att kommissionen inte hade inlett ett förfarande enligt konkurrensreglerna mot klagandena två gånger på grundval av samma omständigheter, eftersom ingen av klagandenas materiella grunder hade prövats i domstolens dom av den 15 juni 1994.

56 Enligt LVM och DSM är principen om *non bis in idem* tillämplig när ett första beslut ogiltigförklarats, oavsett om ogiltigförklaringen beror på bristande bevisning eller åsidosättande av väsentliga formföreskrifter. Avsikten med principen är nämligen att skydda ett företag mot att ett förfarande enligt konkurrensreglerna inleds två gånger eller att sanktionsåtgärder vidtas två gånger, oavsett skälen till att det första förfarandet blev resultatlöst. Denna tolkning bekräftas av artikel 4.1 i protokoll nr 7 till Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, vilken undertecknades i Rom den 4 november 1950 (nedan kallad Europakonventionen) och som trätt i kraft under tiden. I denna artikel föreskrivs följande: "Ingen får lagföras eller straffas på nytt i en brottmålsrättegång i samma stat för ett brott för vilket han redan blivit slutligt frikänd eller dömd i enlighet med lagen och rättegångsordningen i denna stat." Genom domstolens dom av den 15 juni 1994 "frikändes" klagandena i den mening som avses i sistnämnda bestämmelse.

57 ICI har även gjort gällande att principen om *non bis in idem*, vilken utgör en grundläggande gemenskapsrättslig princip som är tillämplig i konkurrensrättsliga sammanhang (dom av den 14 december 1972 i mål 7/72, Boehringer Mannheim mot kommissionen, REG 1972, s. 1281; svensk specialutgåva, volym 2, s. 61), fastställs i artikel 4.1 i protokoll nr 7 till Europakonventionen. ICI har kritiserat förstainstansrätten för att den underkände den grund som avsåg denna princip med hänvisning till att ICI hade befriats från skyldigheten att betala de böter som påfördes genom det första PVC-beslutet efter det att beslutet i fråga hade ogiltigförklarats. Enligt ICI var denna omständighet irrelevant. Den avgörande frågan var huruvida det andra PVC-beslutet avsåg samma beteende som var föremål för prövning i domstolens dom av den 15 juni 1994 (Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter, dom av den 23 oktober 1995 i målet Gradinger, serie A nr 328 C, 55 §). Så var fallet i förevarande mål.

58 ICI har dessutom gjort gällande att artikel 4 i protokoll nr 7 till Europakonventionen är tillämplig i de fall någon blivit slutligt dömd, det vill säga när några allmänna rättsmedel inte längre står till buds eller när parterna har använt sig av dessa eller när tidsfristen för att använda dessa har löpt ut. Så förhöll det sig i förevarande fall, eftersom klaganden inte hade tillgång till något rättsmedel efter domstolens dom av den 15 juni 1994.

59 Domstolen påpekar att, som framgår av domskälen i den överklagade domen, principen om *non bis in idem* utgör en grundläggande gemenskapsrättslig princip som dessutom fastställs i artikel 4.1 i protokoll nr 7 till Europakonventionen. Denna princip innebär på konkurrensområdet ett förbud mot att ett företag på nytt hålls ansvarigt eller att ett förfarande enligt konkurrensreglerna på nytt inleds mot företaget avseende ett konkurrensbegränsande beteende som företaget redan har bötfällts för eller som företaget har frikänts från ansvar för genom ett tidigare beslut som inte längre kan överklagas.

60 För att denna princip skall tillämpas krävs följaktligen att det har fastslagits att överträdelsen faktiskt har begåtts eller att lagenligheten av bedömningen härav har kontrollerats.

61 Principen om *non bis in idem* utgör således enbart hinder för att överträdelsen på nytt prövas i sak, vilket skulle medföra att en ny sanktionsåtgärd vidtas utöver den som redan vidtagits, för det fall företaget på nytt hålls ansvarigt, eller att en första sanktionsåtgärd vidtas för det fall företaget inte hölls ansvarigt i det första beslutet men hålls ansvarigt i det andra beslutet.

62 Principen utgör däremot inte i sig hinder för att på nytt inleda ett förfarande enligt konkurrensreglerna som avser samma konkurrensbegränsande beteende, när ett första beslut har ogiltigförklarats på formella grunder, utan att de påtalade omständigheterna har prövats i sak. Ogiltigförklaringen utgör således inte ett "frikännande" i den mening som detta begrepp har i straffrättsliga sammanhang. I ett sådant fall läggs inte de sanktionsåtgärder som vidtas genom

det nya beslutet till de sanktionsåtgärder som vidtogs genom det ogiltigförklarade beslutet, utan de ersätter dessa.

63 Under dessa omständigheter var det korrekt av förstainstansrätten att anse att kommissionen, genom att anta det andra PVC-beslutet efter att ha åtgärdat det formfel som konstaterades av domstolen, varken hade vidtagit sanktionsåtgärder eller inlett ett förfarande enligt konkurrensreglerna mot företagen två gånger på grundval av samma omständigheter, eftersom domstolen i sin dom av den 15 juni 1994 hade ogiltigförklarat det första PVC-beslutet, däribland de vidtagna sanktionsåtgärderna, utan att ta ställning till någon av klagandenas materiella grunder.

64 LVM och DSM har även gjort gällande att förstainstansrätten förde ett resonemang som strider mot resonemanget i punkt 1100 i den överklagade domen vad gäller en grund avseende preskriptionstiden, genom att den vid prövningen av grunden att principen om *non bis in idem* hade åsidosatts ansåg att det första PVC-beslutet aldrig hade existerat på grund av att det hade ogiltigförklarats.

65 Domstolen kan inte godta denna invändning. Den rättsfråga som förstainstansrätten tog ställning till i punkt 1100 i den överklagade domen avsåg villkoren för tillfälligt upphävande av preskriptionstiden, vilket föreskrivs i artikel 3 i rådets förordning (EEG) nr 2988/74 av den 26 november 1974 om preskriptionstider i fråga om förfaranden och verkställande av påföljder enligt Europeiska ekonomiska gemenskapens transport- och konkurrensregler (EGT L 319, s. 1; svensk specialutgåva, område 8, volym 1, s. 48). Artikel 3 har följande lydelse: "Preskriptionstiden beträffande förfaranden upphävs så länge kommissionens beslut är föremål för prövning vid Europeiska gemenskapernas domstol."

66 I punkt 1098 i den överklagade domen framhöll förstainstansrätten att själva syftet med denna artikel är att möjliggöra tillfälligt upphävande av preskriptionstiden när kommissionen är förhindrad att ingripa på grund av ett objektivt skäl som kommissionen inte råder över, och som har att göra med att en talan är anhängig.

67 I punkt 1100 i den överklagade domen tillade förstainstansrätten att "[d]et är själva den omständigheten att en talan är anhängig vid förstainstansrätten eller domstolen som motiverar att preskriptionstiden tillfälligt upphävs, och inte de slutsatser som dessa domstolar kommer fram till i sina domar". Därigenom konstaterade förstainstansrätten enbart att de regler för tillfälligt upphävande som föreskrivs i förordning nr 2988/74 inte är avhängiga verkningarna av en dom om ogiltigförklaring av beslutet. I samma punkt i den överklagade domen påpekade förstainstansrätten dessutom att reglerna för tillfälligt upphävande endast har någon betydelse just i de fall då kommissionens beslut faktiskt har ogiltigförklarats, det vill säga när detta beslut därefter anses aldrig ha existerat.

68 Det var således inte inkonsekvent att förstainstansrätten, angående två olika frågor, dels beaktade den inverkan domen om ogiltigförklaring hade på det första PVC-beslutet vad gäller principen om *non bis in idem*, dels tog hänsyn till att ett förfarande var anhängigt vid gemenskapsdomstolarna, oberoende av innehållet i domen om ogiltigförklaring och domens inverkan på det första PVC-beslutet, vad beträffar reglerna för tillfälligt upphävande av preskriptionstiden.

69 Följaktligen kan överklagandena inte bifallas på den grund som nu prövats.

4. Den grund som åberopats av LVM, DSM, Elf Atochem, Degussa, Enichem och ICI och som avser att de åtgärder under förfarandet som föregick antagandet av det första PVC-beslutet var ogiltiga

70 Vid förstainstansrätten hävdade LVM, DSM, Elf Atochem, Degussa, Enichem och ICI att ogiltigförklaringen av det första PVC-beslutet hade påverkat samtliga åtgärder som hade vidtagits för att förbereda beslutet. Dessa åtgärder kunde således inte utgöra förberedande åtgärder till det andra PVC-beslutet.

71 De har kritiserat förstainstansrätten för att den, i punkterna 183—193 i den överklagade domen, underkände den motsvarande grunden, genom att fastslå att de förberedande åtgärderna till det första PVC-beslutet inte påverkades av att beslutet hade ogiltigförklarats.

72 Med stöd av fast rättspraxis, enligt vilken det är i domskälen till en dom om ogiltigförklaring som den bestämmelse anges som anses vara rättsstridig, och som de exakta skälen redovisas för den rättsstridighet som fastslås i domslutet (domen i de ovannämnda förenade målen Asteris m.fl. mot kommissionen, punkt 27, och dom av den 12 november 1998 i mål C-415/96, Spanien mot kommissionen, REG 1998, s. I-6993, punkt 31), ansåg förstainstansrätten med rätta, i punkt 184 i den överklagade domen, att domskälen måste beaktas för att fastställa räckvidden av domstolens dom av den 15 juni 1994.

73 Eftersom ogiltigförklarandet av en gemenskapsrättsakt inte nödvändigtvis påverkar giltigheten av de förberedande åtgärderna (domen i det ovannämnda målet Spanien mot kommissionen, punkt 32), kan förfarandet i syfte att ersätta den ogiltigförklarade rättsakten i princip återupptas på exakt det stadium där rättsstridigheten uppstod (domen i det ovannämnda målet Spanien mot kommissionen, punkt 31).

74 I punkt 189 i den överklagade domen påpekade emellertid förstainstansrätten att domstolen, genom domen av den 15 juni 1994, hade ogiltigförklarat det första PVC-beslutet på grund av ett fel i förfarandet som enbart gällde det sätt på vilket beslutet slutligt hade antagits av kommissionen.

75 Förstainstansrätten kunde således dra slutsatsen att, eftersom det konstaterade formfelet hade uppkommit i slutskedet av antagandet av det första PVC-beslutet, ogiltigförklaringen inte påverkade giltigheten av de åtgärder som hade vidtagits

för att förbereda beslutet, före det skede där felet uppkom (se, vad gäller ett direktiv, dom av den 13 november 1990 i mål C-331/88, Fedesa m.fl., REG 1990, s. I-4023, punkt 34).

76 Följaktligen kan överklagandena inte bifallas på den grund som nu prövats.

5. De grunder som åberopats av samtliga klagande och som avser att det var nödvändigt att vidta nya administrativa åtgärder under förfarandet efter det att det första PVC-beslutet hade ogiltigförklarats, samt den grund som åberopats av ICI och som avser att den akt som underställdes kommissionsledamöternas kollegium vid antagandet av det andra PVC-beslutet var ofullständig

77 Vid förstainstansrätten gjorde klagandena i huvudsak gällande att kommissionen, även om det fel som konstaterades i domstolens dom av den 15 juni 1994 inträffade i slutskedet av antagandet av det första PVC-beslutet, var tvungen att iaktta vissa processrättsliga skyddsregler för att kunna avhjälpa felet innan den antog det andra PVC-beslutet, eftersom det utgjorde ett nytt beslut. Det gjordes således gällande vid förstainstansrätten att det administrativa förfarandet antingen borde ha återupptagits i sin helhet från och med meddelandet om anmärkningar eller borde ha omfattat ett nytt förhör med de berörda företagen, ett nytt samråd med rådgivande kommittén och nya åtgärder av förhörsombudet. ICI gjorde dessutom gällande att, under dessa förhållanden, den akt som underställdes kommissionsledamöternas kollegium inte innehöll de handlingar som, om de hade bifogats, skulle ha gjort det möjligt att anta ett beslut med full kännedom om de rätts- och bevisfrågor som utan tvivel skulle ha aktualiserats i ett sådant fall.

78 I överklagandena har klagandena kritiserat förstainstansrätten för att den inte godtog deras grunder avseende dessa olika frågor, vilka domstolen skall pröva i tur och ordning.

a) Den omständigheten att det inte upprättades något nytt meddelande om anmärkningar

79 Montedison har hävdat att enligt förordningarna nr 17 och nr 99/63 borde kommissionen ha inlett ett nytt administrativt förfarande och börjat med att upprätta ett nytt meddelande om anmärkningar, innan den antog det andra PVC-beslutet. Det andra PVC-beslutet utgjorde nämligen ett nytt beslut även om dess innehåll var identiskt med innehållet i det första PVC-beslutet.

80 Domstolen erinrar om att det av punkterna 41—53 i denna dom rörande den grund som avser att principen om domars rättskraft har åsidosatts framgår att ogiltigförklaringen av det första PVC-beslutet genom domstolens dom av den 15 juni 1994 inte påverkade giltigheten av tidigare åtgärder under förfarandet, däribland meddelandet om anmärkningar.

81 Kommissionen var således inte skyldig att skicka ett nytt meddelande om anmärkningar till de berörda företagen enbart på grund av denna ogiltigförklaring.

82 Domstolen kan följaktligen inte godta Montedisons invändning.

b) Den omständigheten att det inte hölls något nytt förhör med de berörda företagen

83 Samtliga klagande har gjort gällande att ogiltigförklaringen av det första PVC-beslutet gjorde det nödvändigt, med avseende på antagandet av det andra PVC-beslutet, att hålla ett nytt förhör med företagen, i enlighet med artikel 19.1 i förordning nr 17. LVM och DSM har hävdat att detta följer av den grund-

läggande principen om iakttagande av rätten till försvar. Denna princip kan inte avgränsas, och ännu mindre inskränkas, genom bestämmelser i sekundärrätten, eftersom de grundläggande gemenskapsrättsliga principerna har företräde.

84 Klagandena har även kritiserat förstainstansrätten för att den, i punkterna 251 och 252 i den överklagade domen, slog fast att det inte krävdes något nytt förhör, eftersom beslutet inte innehöll några nya anmärkningar.

85 Domstolen konstaterar att förstainstansrätten, i punkt 246 i den överklagade domen, korrekt erinrade om att det utgör en grundläggande gemenskapsrättslig princip att rätten till försvar skall iakttas i varje förfarande som kan leda till sanktionsåtgärder, särskilt böter eller viten. Denna princip skall iakttas även i förfaranden av administrativ karaktär (dom av den 13 februari 1979 i mål 85/76, Hoffmann-La Roche mot kommissionen, REG 1979, s. 461, punkt 9; svensk specialutgåva, volym 4, s. 315).

86 Det var även korrekt av förstainstansrätten att understryka, i punkt 247 i den överklagade domen, att i enlighet med den principen föreskrivs i artikel 19.1 i förordning nr 17 och artikel 4 i förordning nr 99/63 att kommissionen i sitt slutliga beslut endast får ta upp sådana anmärkningar mot företag och företagssammanslutningar beträffande vilka de har haft tillfälle att yttra sig.

87 Förstainstansrätten kunde således, i punkt 249 i den överklagade domen, dra slutsatsen att iakttagandet av rätten till försvar fordrar att berörda företag och företagssammanslutningar ges tillfälle att yttra sig angående de anmärkningar kommissionen avser att rikta mot dem i sitt slutliga beslut om konstaterande av en överträdelse av konkurrensreglerna. Förstainstansrätten fastställde inte därigenom att de sekundärrättsliga bestämmelserna i förordningarna nr 17 och nr 99/63 inskränker den grundläggande principen om iakttagande av rätten till försvar, utan den erinrade på ett korrekt sätt om principens innehåll på konkurrensrättsområdet.

88 Förstainstansrätten konstaterade sålunda att det andra PVC-beslutet inte innehöll några nya anmärkningar i förhållande till det första PVC-beslutet, och förstainstansrätten gjorde sig inte skyldig till någon felaktig rättstillämpning när den, i punkt 252 i den överklagade domen, slog fast att ett nytt förhör inte krävdes före antagandet av det andra PVC-beslutet.

89 Tre kategorier av argument har utan framgång åberopats för att vederlägga detta konstaterande.

90 För det första har LVM, DSM, Elf Atochem, Degussa, Enichem och ICI hävdat att ett nytt förhör skulle ha gett dem möjlighet att yttra sig över följderna av ogiltigförklaringen av det första PVC-beslutet. På så sätt skulle företagen ha fått möjlighet att uttala sig om huruvida det var nödvändigt och lämpligt att anta det andra PVC-beslutet samt uttala sig rörande frågor såsom den tid som förflutit, rättskraften, principen om *non bis in idem*, utveckling i rättspraxis efter antagandet av det första PVC-beslutet och nödvändigheten av att få tillgång till handlingarna i ärendet till följd av återupptagandet av förfarandet, skyldigheten att underställa vissa frågor förhörsombudets prövning, skyldigheten att samråda med rådgivande kommittén, konsekvenserna av artikel 20 i förordning nr 17 samt förändringarna på PVC-marknaden sedan år 1988.

91 Vad beträffar frågan huruvida det var nödvändigt och lämpligt att anta ett nytt beslut efter ogiltigförklaringen av det första PVC-beslutet påpekar domstolen att kravet på en rätt att yttra sig i denna fråga överskrider den rätt till försvar som regleras i förordningarna nr 17 och nr 99/63 och är begränsad till frågorna om riktigheten och relevansen i de omständigheter och skriftliga handlingar som ligger till grund för kommissionens påstående om att överträdelse av konkurrensrätten har skett (domen i det ovannämnda målet Hoffmann-La Roche mot kommissionen, punkt 11). Rätten till försvar iakttogs emellertid innan det första PVC-beslutet antogs. Vid de ursprungliga förhören kunde nämligen de berörda företagen yttra sig över kommissionens anmärkningar, vilka därefter låg till grund för bedömningen i syfte att anta det andra PVC-beslutet.

92 Eventuella förändringar i rättspraxis eller det ekonomiska sammanhanget kan inte i sig medföra att nya förhör måste hållas, lika lite som när sådana förändringar inträffar under ett administrativt förfarande som föregår ett slutligt beslut.

93 De rättsfrågor som kan uppstå vid tillämpningen av artikel 176 i fördraget, exempelvis frågor rörande den tid som förflutit, möjligheten att återuppta förfaranden enligt konkurrensreglerna, rätten att få tillgång till handlingarna i ärendet till följd av återupptagandet av förfarandet, åtgärder av förhörsombudet och samråd med rådgivande kommittén samt eventuella konsekvenser av artikel 20 i förordning nr 17, kräver inte heller att nya förhör hålls, eftersom de inte ändrar innehållet i anmärkningarna och enbart kan bli föremål för prövning vid en eventuell senare domstolsprövning.

94 För det andra har LVM och DSM bestritt förstainstansrättens påstående att det andra PVC-beslutet inte innehåller några nya anmärkningar i förhållande till det första PVC-beslutet. Klagandena har i det avseendet åberopat "viktiga ändringar" som gjorts i det andra PVC-beslutet jämfört med det första PVC-beslutet, nämligen en ny beslutsdel, ändringar i motiveringen i faktiskt och rättsligt hänseende samt ett nytt kapitel rörande preskription. Mer allmänt anser LVM och DSM att det relevanta juridiska kriteriet inte är huruvida det är möjligt att kvalificera nya omständigheter som "anmärkningar", utan enbart huruvida det föreligger nya omständigheter som företagen ännu inte har uttalat sig om. I förevarande mål omfattar de nya uppgifterna de frågor som avses i punkt 90 i denna dom, avseende vilka klagandena skulle ha velat yttra sig, och ändringarna i det andra PVC-beslutet.

95 Elf Atochem har hävdat att kommissionen borde ha hållit nya förhör enbart på grund av det faktum att det andra PVC-beslutet, enligt klaganden, innehöll "nya uppgifter" jämfört med det första PVC-beslutet. För det första undantog det andra PVC-beslutet Norsk Hydro och Solvay, vilka inte längre berördes av

beslutet. För det andra hänvisades det icke desto mindre till dessa båda bolag i fråga om det kollektiva agerande som de företag till vilka det andra PVC-beslutet var riktat beskylldes för. Detta medför att kommissionens båda på varandra följande beslut gällde en påstådd kollektiv konkurrensbegränsande samverkan eller ett kollektivt samordnat förfarande, och att de deltagande företag som var aktuella år 1994 skiljer sig från dem som var aktuella år 1988. För det tredje innehöll det andra PVC-beslutet argument rörande preskription för att motivera rätten att fatta ett nytt beslut. Elf Atochem anser att det under alla omständigheter saknar betydelse huruvida det nya beslutet innehåller nya anmärkningar eller ej. Ett nytt förhör är alltid nödvändigt. Kommissionen kan inte bara vidhålla anmärkningarna från ett tidigare beslut som ogiltigförklarats. Varje beslut som kommissionen fattar måste innehålla separata anmärkningar.

96 Domstolen noterar att skillnaderna mellan beslutsdelen i det första PVC-beslutet och beslutsdelen i det andra PVC-beslutet samt argumenten rörande preskription inte kan sägas utgöra någon ny anmärkning som kommissionen har beaktat i det andra PVC-beslutet, till skillnad från vad LVM och DSM har gjort gällande. Vad beträffar de påstådda ändringarna i faktiskt och rättsligt hänseende har klagandena inte angett vilka ändringar som de anser tyder på att nya anmärkningar har beaktats, och de har inte heller visat på vilket sätt dessa ändringar verkligen hänför sig till sådana anmärkningar.

97 Till skillnad från vad såväl LVM och DSM som Elf Atochem har gjort gällande, medför inte heller enbart det faktum att det förekommer skillnader mellan kommissionens två på varandra följande beslut i sig att nya förhör måste hållas, eftersom dessa skillnader inte innebär att nya anmärkningar har beaktats.

98 När kommissionen, efter att ett beslut på konkurrensområdet har ogiltigförklarats, beslutar att åtgärda den eller de rättsstridigheter som har konstaterats och anta ett identiskt beslut utan dessa rättsstridigheter, avser detta beslut samma anmärkningar som företagen redan har yttrat sig över. Elf Atochem kan således inte hävda att det första respektive det andra PVC-beslutet avser separata anmärkningar.

99 Det skall dessutom konstateras att skillnaderna mellan det första och det andra PVC-beslutet vad beträffar Norsk Hydro och Solvay endast är en följd av bestämmelserna om de rättsmedel som kan användas mot ett beslut som antagits på konkurrensområdet och som avser flera företag.

100 Ett sådant beslut skall, trots att det är utformat och offentliggjort som ett enda beslut, betecknas som en rad enskilda beslut, i vilka det, i förhållande till vart och ett av de företag till vilka det är riktat, fastställs den eller de överträdelser dessa företag anses ha gjort sig skyldiga till och, i förekommande fall, de böter som de åläggs. Ett sådant beslut kan endast ogiltigförklaras med avseende på de företag till vilka det är riktat och vars talan har bifallits vid gemenskapsdomstolarna och det är fortfarande bindande i alla delar för de mottagare som inte väckt talan om ogiltigförklaring (se, för ett liknande resonemang, dom av den 14 september 1999 i mål C-310/97 P, kommissionen mot AssiDomän Kraft Products m.fl., REG 1999, s. I-5363, punkt 49 och följande punkter).

101 I detta fall väckte emellertid Solvay inte någon talan mot det första PVC-beslutet, och den talan som Norsk Hydro väckte mot beslutet avvisades genom beslutet i det ovannämnda målet Norsk Hydro mot kommissionen.

102 Eftersom det första PVC-beslutet hade vunnit laga kraft i förhållande till dessa två företag, kunde det andra PVC-beslutet följaktligen inte längre vara riktat till dem. I den mån deras beteende omfattades av de anmärkningar som riktades mot samtliga företag som ursprungligen var i fråga, kunde kommissionen dock ta hänsyn till deras respektive roll i det andra PVC-beslutet, vad gäller anmärkningarna mot de företag som det andra beslutet var riktat till, i syfte att fastställa de överträdelser som gjordes gällande mot dessa företag, var och en i förhållande till dess eget ansvar. Det första PVC-beslutet och det andra PVC-beslutet avser således inte en kollektiv konkurrensbegränsande samverkan eller ett kollektivt samordnat förfarande, där de deltagande företag som var aktuella år 1994 skiljer sig från dem som var aktuella år 1988. Besluten avser samma konkurrensbegränsande samverkan eller samordnade förfarande avseende samma företag vilka, enbart till följd av processrättsliga regler, har ålagts sanktionsåtgärder i två beslut i följd.

103 Vad beträffar argumenten rörande preskription i det andra PVC-beslutet, vilka Elf Atochem har hänvisat till som den tredje skillnaden jämfört med det första PVC-beslutet, är det uppenbart att dessa inte avser någon ny anmärkning, eftersom de inte avser andra beteenden än dem som företagen redan har yttrat sig över.

104 Slutligen har Wacker-Chemie och Hoechst klandrat förstainstansrätten för att den inte ansåg att det var nödvändigt med nya förhör i avsaknad av nya anmärkningar, trots att varaktigheten av den fastställda överträdelsen förlängdes i det andra PVC-beslutet, och trots att det saknades stöd för att i artikel 2 i beslutet ålägga företagen att upphöra med överträdelsen och att bötesbeloppet inte fastställdes i enlighet med artikel 15.2 i förordning nr 17.

105 Den konstaterade överträdelsens varaktighet förlängdes, enbart till följd av det datum då det andra PVC-beslutet antogs, med fem och ett halvt år jämfört med den överträdelse som fastslogs när det första PVC-beslutet antogs.

106 Domstolen konstaterar att det i artiklarna 1 och 3 i det andra PVC-beslutet, liksom i artiklarna 1 och 3 i det första PVC-beslutet, fastställdes att klagandena hade deltagit i den konstaterade överträdelsen och företagen ålades böter. Dessa artiklar skall dock tolkas mot bakgrund av de skäl som anförts till stöd för dem. Vad gäller i synnerhet Wacker-Chemie och Hoechst anges i punkt 54 i motiveringen i det första respektive det andra PVC-beslutet att bötesbeloppen fastställdes utifrån antagandet att de deltog i den konkurrensbegränsande samverkan "åtminstone fram till maj 1984". Det faktum att det andra PVC-beslutet antogs den 27 juli 1994 har följaktligen inte medfört att den påtalade överträdelsens varaktighet förlängdes jämfört med det första PVC-beslutet, eftersom varaktigheten av det deltagande som faktiskt beaktades var densamma.

107 Wacker-Chemie och Hoechst har hävdat att åläggandet att upphöra med överträdelsen förutsatte att det fanns bevis för att överträdelsen fortsatte vid den tidpunkt då det andra PVC-beslutet antogs. I brist på sådan bevisning fanns det

inte längre någon rättslig grund för åläggandet, till följd av den tid som förflutit. Företagen har för övrigt gjort gällande att de före antagandet av det andra PVC-beslutet definitivt hade upphört med sin verksamhet på PVC-marknaden, vilket medför att de inte kunde vara skyldiga att upphöra med en överträdelse.

108 Domstolen påpekar emellertid att kommissionen, i punkt 50 i motiveringen till både det första och det andra PVC-beslutet, uppgav att den, trots vissa åtaganden som några företag hade gjort under det administrativa förfarandet, inte visste "om mötena, eller åtminstone någon typ av underrättelse om priser och kvantiteter mellan bolagen, verkligen ha[de] upphört". Kommissionen drog därför slutsatsen att "det i varje beslut [skulle] anges en formell skyldighet för de företag, som fortfarande är verksamma inom PVC-branschen, att upphöra med överträdelsen". Det var av det skälet som kommissionen, i artikel 2 i det andra PVC-beslutet liksom den tidigare hade gjort i artikel 2 i det första PVC-beslutet, ålade företagen att omedelbart upphöra med överträdelserna "om detta inte redan [hade] skett". Åläggandet var således enbart riktat till de företag som eventuellt fortfarande fortsatte med överträdelsen den dag då beslutet antogs. I likhet med vad som var fallet med det första PVC-beslutet avsåg åläggandet i det andra PVC-beslutet således inte de företag som hade upphört med överträdelsen den dag då beslutet antogs. Åläggandet avsåg inte heller Wacker-Chemie och Hoechst om dessa företag, såsom de har gjort gällande, hade upphört definitivt med sin verksamhet på marknaden i fråga, eftersom artikel 2 i det andra PVC-beslutet, liksom artikel 2 i det första PVC-beslutet, avser de företag som "fortfarande är verksamma inom PVC-branschen".

109 När det gäller fastställandet av bötesbeloppet har Wacker-Chemie och Hoechst slutligen gjort gällande att böter som påförs lång tid efter det att de påtalade omständigheterna ägde rum inte nödvändigtvis leder till samma resultat som en sanktionsåtgärd som vidtas direkt efter överträdelsen. Kommissionen borde vidare ha fastställt omsättningen för det sista räkenskapsår som föregick det andra PVC-beslutet, i enlighet med artikel 15.2 i förordning nr 17, där det föreskrivs att det högsta bötesbelopp som kan påföras inte får överstiga tio procent av föregående räkenskapsårs omsättning.

110 Domstolen påpekar att skyldigheten att beakta föregående räkenskapsårs omsättning föreligger när kommissionen skall fatta sitt slutliga beslut, i syfte att fastställa det högsta bötesbeloppet. Det är således nödvändigt att inhämta uppgifter om omsättningen efter det att företagen hörts. Syftet med förhöret är att ge företagen tillfälle att yttra sig över anmärkningarna mot dem. Det är endast nödvändigt att inhämta uppgifter rörande omsättningen för det fall kommissionen, efter förhöret, anser att överträdelsen är styrkt. Under dessa förhållanden är klagandenas argument inte relevanta som stöd för påståendet att det i förevarande fall förelåg en skyldighet att hålla ett nytt förhör.

111 Av vad anförts följer att domstolen inte kan godta invändningen om att det inte hölls något nytt förhör med de berörda företagen.

c) Den omständigheten att det inte hölls något nytt samråd med rådgivande kommittén

112 Samtliga klagande har gjort gällande att ogiltigförklaringen av det första PVC-beslutet medförde att det, med avseende på antagandet av det andra PVC-beslutet, var nödvändigt att hålla ett nytt samråd med rådgivande kommittén, enligt artikel 10.3 i förordning nr 17.

113 Klagandena har kritiserat förstainstansrätten för att den, i punkterna 256 och 257 i den överklagade domen, fastslog att ett nytt samråd med rådgivande kommittén hade krävts endast om även ett nytt förhör hade varit nödvändigt.

114 I det avseendet påpekar domstolen att följande föreskrivs i artikel 1 i förordning nr 99/63:

"Innan kommissionen samråder med den rådgivande kommittén för kartell- och monopolfrågor skall den hålla ett förhör enligt artikel 19.1 i förordning nr 17."

115 I punkt 256 i den överklagade domen påpekade förstainstansrätten korrekt att enligt denna bestämmelse är de situationer i vilka förhör med de berörda företagen skall hållas desamma som de i vilka samråd med rådgivande kommittén skall genomföras (dom av den 21 september 1989 i de förenade målen 46/87 och 227/88, Hoechst mot kommissionen, REG 1989, s. 2859, punkt 54; svensk specialutgåva, volym 10, s. 133).

116 Domstolen har i förevarande dom redan konstaterat att ogiltigförklaringen av det första PVC-beslutet inte påverkade giltigheten av de administrativa åtgärder under förfarandet som vidtogs innan beslutet antogs, och att det inte krävdes några nya förhör.

117 I enlighet med artikel 10.3 i förordning nr 17 och artikel 1 i förordning nr 99/63 "följde" det andra PVC-beslutet på ett förfarande där det konstaterades att artikel 85 i fördraget hade överträtts och föregicks av förhör med företagen samt ett yttrande från rådgivande kommittén av den 1 december 1988.

118 Eftersom det andra PVC-beslutet inte innehöll några väsentliga ändringar jämfört med det första PVC-beslutet och eftersom samråd hade ägt rum med rådgivande kommittén angående utkastet till det sistnämnda beslutet med tillämpning av artikel 10.5 i förordning nr 17, var det korrekt av förstainstansrätten att, i

punkt 257 i den överklagade domen, fastslå att det inte krävdes något nytt samråd med kommittén (se analogt, vad gäller samråd med parlamentet under lagstiftningsförfarandet, dom av den 10 juni 1997 i mål C-392/95, parlamentet mot rådet, REG 1997, s. I-3213, punkt 15).

119 Domstolen kan följaktligen inte godta invändningen om att det inte hölls något nytt samråd med rådgivande kommittén.

d) Den omständigheten att förhörsombudet inte vidtog några nya åtgärder

120 Degussa, Enichem och ICI har hävdat att kommissionen även borde ha låtit förhörsombudet vidta nya åtgärder, vars nya funktion under tiden hade definierats genom kommissionens beslut av den 24 november 1990 om förhör inom ramen för förfaranden för tillämpning av artiklarna 85 och 86 i EEG-fördraget och artiklarna 65 och 66 i EKSG-fördraget (*XX:e rapporten om konkurrenspolitiken*, s. 350) (nedan kallat beslutet av den 24 november 1990).

121 Klagandena har klandrat förstainstansrätten för att den, i punkt 253 i den överklagade domen, slog fast att kommissionen inte var skyldig att hålla ett nytt förhör med de berörda företagen och att den därför inte hade kunnat åsidosätta sitt beslut av den 24 november 1990, vilket av tidsmässiga skäl inte var tillämpligt på den muntliga delen av det administrativa förfarande som föregick antagandet av det andra PVC-beslutet.

122 Domstolen påpekar att kommissionen, med verkan från den 1 september 1982, inrättade ämbetet som förhörsombud enligt ett meddelande med titeln "Information om förfaranden enligt EEG-fördragets och EKSG-fördragets konkurrens-

regler (artiklarna 85 och 86 i EEG-fördraget; artiklarna 65 och 66 i EKSG-fördraget)", vilket offentliggjordes i *Europeiska gemenskapernas officiella tidning* den 25 september 1982 (EGT C 251, s. 2).

123 I ovannämnda meddelande definierade kommissionen förhörsombudets uppgifter enligt följande:

"Förhörsombudet skall säkerställa att förhöret avlöper korrekt och därigenom bidra till att förhöret och det eventuellt efterföljande beslutet är objektiva. Förhörsombudet skall särskilt sörja för att vederbörlig hänsyn tas vid utarbetandet av utkasten till kommissionens beslut på konkurrensområdet till alla omständigheter av betydelse, vare sig dessa är fördelaktiga eller ofördelaktiga för de berörda parterna.

Förhörsombudet skall vid fullgörandet av sina uppgifter sörja för att rätten att gå i svaromål respekteras, samtidigt som han tar hänsyn till kravet att konkurrensreglerna tillämpas effektivt och i enlighet med gällande förordningar och de principer som har fastställs av domstolen."

124 Förhörsombudets uppgifter har närmare preciserats i en text som publicerades som bilaga till *XIII:e rapporten om konkurrenspolitiken* för år 1983. Ordalydelsen i artikel 2 i denna text var identisk med ordalydelsen i den ursprungliga definitionen. Denna text har ersatts av beslutet av den 24 november 1990. Även ordalydelsen i artikel 2 i sistnämnda beslut var identisk med ordalydelsen i den ursprungliga definitionen.

125 Det framgår av själva innehållet i det uppdrag som förhörsombudet i det förfarande som föregick antagandet av det första PVC-beslutet getts, att dennes ingripande med nödvändighet var knutet till förhöret med företagen, inför antagandet av ett eventuellt beslut.

126 Under dessa förhållanden var det korrekt av förstainstansrätten att i punkt 253 i den överklagade domen dra slutsatsen, efter att med rätta ha konstaterat att något nytt förhör inte var nödvändigt efter det att det första PVC-beslutet hade ogiltigförklarats, att det inte heller krävdes att förhörsombudet vidtog några nya åtgärder enligt villkoren i beslutet av den 24 november 1990, vilket under tiden hade trätt i kraft.

127 Domstolen kan följaktligen inte godta invändningen om att förhörsombudet inte vidtog några nya åtgärder.

e) Innehållet i den akt som underställdes kommissionsledamöternas kollegium

128 ICI anser att kommissionsledamöternas kollegium, på grund av de fel som förekom under det administrativa förfarande som föregick antagandet av det första PVC-beslutet, inte hade kunnat ta del av samtliga relevanta handlingar i ärendet och i synnerhet inte en ny rapport från förhörsombudet samt ett nytt protokoll från samråd med rådgivande kommittén. Kollegiet, vars sammansättning hade ändrats sedan det första PVC-beslutet antogs, hade således endast haft tillgång till de skriftliga inlagor som parterna hade inkommit med sex år tidigare, en rapport från förhörsombudet som upprättades vid samma tidpunkt och ett yttrande från rådgivande kommittén som även det upprättats år 1988.

129 ICI har klandrat förstainstansrätten för att den underkände denna grund i punkt 316 i den överklagade domen.

130 Domstolen noterar i det avseendet att förstainstansrätten korrekt påpekade, i punkt 315 i den överklagade domen, att kommissionen, efter ogiltigförklaringen av det första PVC-beslutet, inte hade gjort sig skyldig till felaktig rättstillämpning genom att inte hålla ett nytt förhör med de berörda företagen innan den antog det andra PVC-beslutet.

131 Det framgår dessutom av punkterna 122—127 och 114—119 i förevarande dom att det inte krävdes att förhörsombudet vidtog nya åtgärder eller att ett nytt samråd hölls med rådgivande kommittén.

132 I motsats till vad ICI har hävdat behövde inte den akt som underställdes kommissionsledamöternas kollegium under dessa förhållanden innehålla bland annat en ny rapport från förhörsombudet och ett nytt protokoll från samrådet med rådgivande kommittén.

133 Det var således korrekt av förstainstansrätten att, i punkt 316 i den överklagade domen, slå fast att det antagande som låg till grund för ICI:s resonemang om innehållet i denna akt var felaktigt och att det därför inte kunde godtas.

134 Av vad anförts följer således att överklagandena inte kan bifallas på de grunder som nu prövats.

6. Den grund som åberopats av LVM, DSM, Montedison och ICI och som avser att preskriptionstiden i fråga om förfaranden enligt konkurrensreglerna hade löpt ut

135 LVM, DSM, Montedison och ICI har gjort gällande att förstainstansrätten tillämpade förordning nr 2988/74 på ett felaktigt sätt i punkt 1089 och följande punkter i den överklagade domen. Förstainstansrätten gjorde den felaktiga bedömningen att preskriptionstiden på fem år vad gäller rätten att inleda förfaranden enligt konkurrensreglerna tillfälligt hade upphävts under den tid domstolsförfarandena avseende det första PVC-beslutet pågick, enligt artikel 3 i förordningen, där det föreskrivs att preskriptionstiden beträffande förfaranden

enligt konkurrensreglerna upphävs så länge "kommissionens beslut" är föremål för prövning vid gemenskapsdomstolen.

136 Enligt klagandena är sistnämnda bestämmelse inte tillämplig på det slutliga beslut som kommissionen fattade angående överträdelsen och böterna. Ett sådant beslut omfattas redan från dess antagande av de preskriptionsregler i fråga om verkställande av påföljder som föreskrivs i artiklarna 5 och 6 i förordning nr 2988/74. Om talan väcks mot ett sådant beslut medför det inte att preskriptionstiden i fråga om förfaranden enligt konkurrensreglerna tillfälligt upphävs. Artikel 3 i förordning nr 2988/74 är endast tillämplig när talan väcks mot de åtgärder som avbryter preskriptionstiden och som anges i artikel 2 i samma förordning. Närmare bestämt anser LVM och DSM att artikeln endast är tillämplig när talan väcks mot åtgärder som vidtas av kommissionen mot vilka talan kan väckas på grund av att de är utformade som beslut. LVM och DSM har hävdat att det slutliga beslutet inte avbryter preskriptionstiden i fråga om förfaranden enligt konkurrensreglerna, eftersom beslutet inte anges i uppräkningen i artikel 2 i förordning nr 2988/74, vilken således är uttömmande. De har därav dragit slutsatsen att talan som väcks mot detta beslut inte medför att preskriptionstiden tillfälligt upphävs. ICI har gjort gällande att ingen åtgärd efter meddelandet om anmärkningar, vilket är den sista av de åtgärder som avbryter preskriptionstiden som anges i artikel 2 i förordning nr 2988/74, medför att preskriptionstiden i fråga om förfaranden enligt konkurrensreglerna tillfälligt upphävs.

137 Domstolen konstaterar att enligt artikel 4.2 i förordning nr 2988/74 skall preskriptionstiden i fråga om verkställande av påföljder räknas först från och med den tidpunkt när "beslutet träder i kraft", det vill säga antingen från och med utgången av tidsfristen för väckande av talan mot beslutet där överträdelsen och bötesbeloppet fastställs, när någon talan inte har väckts, eller från och med gemenskapsdomstolens slutliga avgörande när talan har väckts och talan ogillats, eftersom det är uppenbart att frågan om preskriptionstiden i fråga om verkställande av påföljder saknar relevans om beslutet ogiltigförklaras.

138 Reglerna om avbrott i preskriptionstiden och tillfälligt upphävande av preskriptionstiden i fråga om verkställande av påföljder i artiklarna 5 och 6 i förordning nr 2988/74 är följaktligen inte tillämpliga redan vid antagandet av kommissionens slutliga beslut.

139 Så länge beslutet inte har trätt i kraft, regleras preskriptionstiden i fråga om förfaranden enligt konkurrensreglerna av bestämmelserna om sådana förfaranden i artiklarna 1—3 i samma förordning.

140 Enligt artiklarna 1.1 b, 1.2 och 2.3 i förordning nr 2988/74 inträder preskription för förfaranden enligt konkurrensreglerna om kommissionen inte har ålagt böter eller viten inom fem år från det att preskriptionstiden började att löpa, om det under tiden inte har vidtagits någon åtgärd som avbryter preskriptionstiden, eller senast tio år från det att preskriptionstiden började att löpa om det har vidtagits åtgärder som avbryter preskriptionstiden. Enligt artikel 2.3 skall den fastställda preskriptionstiden emellertid förlängas med den tid under vilken preskriptionstiden tillfälligt har upphävts enligt artikel 3.

141 I motsats till vad klagandena har hävdat framgår det inte av lydelsen i artiklarna 2 och 3 i förordning nr 2988/74 att "kommissionens beslut" som avses i artikel 3, vilket är föremål för prövning vid gemenskapsdomstolen vilket i sig medför att preskriptionstiden i fråga om förfaranden enligt konkurrensreglerna tillfälligt upphävs, endast kan utgöra en av de åtgärder som avbryter preskriptionstiden som avses i artikel 2, och att denna uppräkning skulle vara uttömmande. Det var korrekt av förstainstansrätten att påpeka i punkt 1097 i den överklagade domen att vissa av de åtgärder som avses i artikel 2.1, i synnerhet skriftliga framställningar om upplysningar, bemyndiganden att genomföra undersökningar eller meddelandet om anmärkningar, utgör förberedande åtgärder och inte beslut. För övrigt är uppräkningen i artikeln, vilken inleds med adverbet "särskilt", inte uttömmande.

142 Som förstainstansrätten påpekade i punkt 1098 i den överklagade domen har artiklarna 2 och 3 i förordning nr 2988/74, avseende avbrott i preskriptionstiden respektive tillfälligt upphävande av preskriptionstiden i fråga om förfaranden enligt konkurrensreglerna, framför allt olika syften.

143 Artikel 2 avser konsekvenserna av att det vidtagits undersökningsåtgärder eller ett förfarande enligt konkurrensreglerna, vilka visar att kommissionen gjort ansträngningar för att inleda ett förfarande mot företagen i fråga.

144 Artikel 3 skyddar däremot kommissionen mot preskriptionens verkningar i de fall den måste avvakta gemenskapsdomstolens avgörande i förfaranden som kommissionen inte har kontroll över, innan det står klart huruvida den angripna rättsakten är rättsstridig eller ej. Artikel 3 avser således de fall där institutionens passivitet inte är en följd av att några ansträngningar inte har gjorts.

145 Sådana fall föreligger både när talan väcks mot sådana åtgärder som avbryter preskriptionstiden som anges i artikel 2 i förordning nr 2988/74, mot vilka talan kan väckas, och när talan väcks mot ett beslut att påföra böter eller viten.

146 Under dessa förhållanden omfattar såväl lydelsen i artikel 3 som artikelns syfte både talan som väcks mot de åtgärder som avses i artikel 2, mot vilka talan kan väckas, och talan som väcks mot kommissionens slutliga beslut.

147 Följaktligen medför en talan som väcks mot det slutliga beslut varigenom sanktionsåtgärder vidtas att preskriptionstiden i fråga om förfaranden enligt konkurrensreglerna tillfälligt upphävs till dess gemenskapsdomstolen slutgiltigt tagit ställning till talan.

148 Montedison kan inte hävda att ett tillfälligt upphävande av preskriptionstiden i fråga om förfaranden enligt konkurrensreglerna medför att det inte finns några

gränser för kommissionens befogenhet att genomföra undersökningar och vidta sanktionsåtgärder, eftersom en sådan befogenhet uppstår på nytt efter avkunnandet av varje dom. Kommissionen påverkas nämligen fortfarande av preskriptionstiden för förfaranden enligt konkurrensreglerna, eftersom preskriptionstiden som tillfälligt upphävts börjar löpa på nytt efter avkunnandet av en dom om ogiltigförklaring och fortfarande omfattas av den frist på fem eller tio år som föreskrivs i förordning nr 2988/74, utan beaktande av den period under vilken preskriptionstiden tillfälligt har upphävts.

149 ICI kan inte klandra förstainstansrätten för att den, i punkt 1098 i den överklagade domen, fastslog att preskriptionstiden tillfälligt upphävs "när kommissionen är förhindrad att ingripa på grund av ett objektivt skäl som inte kan tillskrivas kommissionen", genom att hävda att talan som väcks mot ett beslut att påföra böter inte på något sätt hindrar kommissionen från att fatta ett sådant beslut. Om ICI:s påstående godtogs skulle det nämligen innebära att institutionen återkallar det ifrågasatta beslutet för att ersätta det med ett annat beslut med beaktande av innehållet i invändningen. Det skulle innebära att kommissionen förnekas själva rätten att i förekommande fall få det fastslaget av gemenskapsdomstolen att det ifrågasatta beslutet är lagenligt.

150 ICI kan inte heller göra gällande att ett beslut att påföra böter kan verkställas i sin helhet till dess beslutet har ogiltigförklarats av domstol. Åtgärder för att verkställa ett beslut om sanktionsåtgärder för en överträdelse kan per definition inte anses utgöra undersökningsåtgärder eller ett förfarande beträffande en överträdelse. Sådana åtgärder, vars lagenlighet för övrigt är beroende av lagenligheten av det beslut som talan avser, kan således inte medföra något avbrott i preskriptionstiden för förfaranden enligt konkurrensreglerna för det fall det beslut mot vilket talan har väckts ogiltigförklaras.

151 ICI kan inte hävda att förstainstansrättens tolkning innebär att kommissionen ges möjlighet att dra fördel av ett fel som den själv begått. Om en åtgärd ogiltigförklaras får kommissionen ta alla konsekvenser av denna ogiltigförklaring, vilken antagligen beror på ett fel som kommissionen gjort sig skyldig till. Det tillfälliga upphävandet av preskriptionstiden skyddar endast kommissionen från verkningarna av detta under en period, då den tid som har löpt inte kan läggas kommissionen till last.

152 LVM och DSM har gjort gällande att för det fall talan som väcktes mot det första PVC-beslutet skall anses ha medfört att preskriptionstiden tillfälligt upphävdes, skall ogiltigförklaringen av detta beslut anses ha medfört att det tillfälliga upphävandet, liksom själva beslutet, skall anses som en nullitet med retroaktiv verkan.

153 Det var emellertid korrekt av förstainstansrätten att påpeka i punkt 1100 i den överklagade domen att artikel 3 i förordning nr 2988/74 endast har betydelse om ett beslut, varigenom en överträdelse konstateras och böter åläggs och mot vilket talan har väckts, ogiltigförklaras och att kommissionen är ansvarig för varje ogiltigförklaring av en rättsakt som den antagit i den meningen att ogiltigförklaringen är ett uttryck för att kommissionen har begått ett fel. Följaktligen kunde förstainstansrätten dra slutsatsen att artikel 3 i förordningen skulle fråntas all mening om det vore uteslutet att preskriptionstiden för förfaranden enligt konkurrensreglerna tillfälligt upphävdes när talan leder till konstaterandet att kommissionen har begått ett fel. Som förstainstansrätten påpekade är det själva den omständigheten att en talan är anhängig vid förstainstansrätten eller domstolen som motiverar att preskriptionstiden tillfälligt upphävs, och inte de slutsatser som dessa domstolar kommer fram till i sina domar.

154 Montedison anser att även för det fall preskriptionstiden i fråga om förfaranden enligt konkurrensreglerna tillfälligt upphävdes borde en ny åtgärd för att avbryta preskriptionstiden ha vidtagits inom fem år efter den föregående åtgärden.

155 Denna analys innebär emellertid ett förnekande av själva konsekvensen av den förutsättning som ligger till grund för densamma. Om preskriptionstiden tillfälligt upphävs förlängs preskriptionstiden på fem eller tio år med den tid under vilken den tillfälligt har upphävts, enligt artikel 2.3 i förordning nr 2988/74.

156 LVM, DSM, Montedison och ICI har hävdat att preskription inträdde i detta fall den 5 april 1993, fem år efter det att meddelandet om anmärkningar tillställdes företagen den 5 april 1988. Montedison har påpekat att det första PVC-beslutet inte kunde utgöra den föregående åtgärd som avbröt preskriptionstiden, eftersom

beslutet ogiltigförklarades genom domstolens dom av den 15 juni 1994. ICI har tillagt att preskriptionstiden på tio år som föreskrivs i artikel 2.3 i förordning nr 2988/74 under alla omständigheter hade löpt ut i förhållande till ICI tio år efter det att företagets deltagande i överträdelsen upphörde, nämligen i oktober 1993.

157 Det var i det avseendet korrekt av förstainstansrätten att konstatera, i punkt 1101 i den överklagade domen, att preskriptionstiden tillfälligt hade upphävts så länge det första PVC-beslutet var föremål för prövning vid förstainstansrätten och domstolen. Förstainstansrätten påpekade därefter med rätta att även om endast den dag då den sista talan väcktes vid förstainstansrätten, det vill säga den 24 april 1989, skulle beaktas, och den period som förflöt från det att förstainstansrättens dom avkunnades den 27 februari 1992 till dess att talan väcktes vid domstolen inte skulle beaktas, skulle preskriptionstiden anses ha upphävts tillfälligt under minst fyra år, elva månader och 22 dagar. Utifrån antagandet att meddelandet om anmärkningar, vilket delgavs den 5 april 1988, utgjorde den sista åtgärd som avbröt preskriptionstiden, vilket sökandena hade hävdat, och således utan att ens behöva undersöka huruvida en senare åtgärd, såsom det första PVC-beslutet, hade kunnat avbryta preskriptionstiden på nytt, drog förstainstansrätten följaktligen den riktiga slutsatsen att kommissionens befogenhet att ålägga böter inte var preskriberad den 27 juli 1994 då det andra PVC-beslutet antogs.

158 Montedison har vidare klandrat förstainstansrätten för att den i punkt 1092 i den överklagade domen ansåg att de undersökningar som kommissionen utförde den 21, den 22 och den 23 november samt den 6 december 1983 hos ICI, Shell och DSM hade avbrutit preskriptionstiden i fråga om förfaranden enligt konkurrensreglerna mot företaget. Montedison har hävdat att undersökningarna i fråga inte kunde få en sådan följd för företaget, eftersom det hade överlåtit sin verksamhet inom PVC-sektorn tio månader tidigare.

159 Domstolen erinrar emellertid om att enligt artikel 2.2 i förordning nr 2988/74 gäller avbrottet i preskriptionstiden alla företag som har deltagit i överträdelsen.

160 Framför allt kan inte enbart den omständigheten att ett företag har upphört med viss ekonomisk verksamhet medföra att företaget undgår det ansvar som det kan ådra sig för en överträdelse som skett i samband med denna verksamhet innan den upphörde.

161 Montedison har även gjort gällande att ett avbrott i preskriptionstiden skulle förutsätta en skriftlig underrättelse eller en skriftlig undersökningsfullmakt. Montedison anser att det emellertid inte är styrkt att några sådana åtgärder förekom före meddelandet om anmärkningar.

162 Det är i det avseendet tillräckligt att domstolen påpekar att det i artikel 2.1 i förordning nr 2988/74 föreskrivs att preskriptionstiden i fråga om förfaranden enligt konkurrensreglerna avbryts av "åtgärder som vidtas av kommissionen... i syfte att få till stånd en förundersökning eller ett förfarande beträffande en överträdelse". Enligt denna bestämmelse krävs det således inte någon skriftlig underrättelse eller skriftlig undersökningsfullmakt för att avbrott i preskriptionstiden skall ske.

163 Av vad anförts följer att överklagandena inte kan bifallas på den grund som nu prövats.

7. Den grund som åberopats av LVM, DSM, Degussa och ICI och som avser att principen om en rimlig tidsfrist har åsidosatts

164 I punkterna 120—136 i den överklagade domen underkände förstainstansrätten den grund som avsåg att principen om en rimlig tidsfrist hade åsidosatts, vilken

åberopades separat från grunden om preskription. Vid förstainstansrätten gjordes det gällande att en rimlig tidsfrist inte hade iakttagits vid antagandet av det första PVC-beslutet och, *a fortiori*, vid antagandet av det andra PVC-beslutet.

165 LVM, DSM, Degussa och ICI har hävdat att förstainstansrätten vid prövningen av denna grund gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning i olika avseenden. Klagandena anser slutligen att den period som skall beaktas enligt principen om en rimlig tidsfrist omfattar, förutom det administrativa förfarandet, samtliga domstolsförfaranden som inletts i förevarande fall.

a) De invändningar som avser artikel 6 i Europakonventionen

166 LVM och DSM har gjort gällande att förstainstansrätten inte motiverade sitt ställningstagande till deras argument att artikel 6 i Europakonventionen som sådan är tillämplig på förfaranden på konkurrensområdet, genom att den enbart hänvisade till punkt 56 i sin dom av den 22 oktober 1997 i de förenade målen T-213/95 och T-18/96, SCK och FNK mot kommissionen (REG 1997, s. II-1739). Klagandena har således klandrat förstainstansrätten för att den i punkt 121 i den överklagade domen omkvalificerade den grundläggande principen om en rimlig tidsfrist till en allmän gemenskapsrättslig princip, och att den därefter inte tillämpade artikel 6 i Europakonventionen. I domen av den 17 december 1998 i mål C-185/95 P, Baustahlgewebe mot kommissionen (REG 1998, s. I-8417, punkterna 26—44), fastslog emellertid domstolen, utan att närmare ange vilken karaktär principen om en rimlig tidsfrist har, att artikel 6 i Europakonventionen är direkt tillämplig, och i det mål som var för prövning ansåg domstolen att tidsåtgången under förfarandet vid förstainstansrätten inte var berättigad.

167 Domstolen konstaterar i det avseendet att förstainstansrätten, i punkt 120 i den överklagade domen, korrekt erinrade om följande, vilket den tidigare hade fastslagit i punkt 53 i domen i de ovannämnda förenade målen SCK och FNK mot kommissionen:

— Enligt fast rättspraxis utgör de grundläggande rättigheterna en integrerad del av de allmänna rättsprinciper vilkas iakttagande domstolen skall säkerställa (se bland annat yttrande 2/94 av den 28 mars 1996, REG 1996, s. I-1759, punkt 33, och dom av den 29 maj 1997 i mål C-299/95, Kremzow, REG 1997, s. I-2629, punkt 14).

— I detta hänseende har domstolen och förstainstansrätten tagit intryck av medlemsstaternas gemensamma konstitutionella traditioner samt av den vägledning som ges i de internationella avtal som rör skyddet för de mänskliga rättigheterna och som medlemsstaterna har medverkat i eller anslutit sig till.

— I detta avseende är Europakonventionen av särskild betydelse (dom av den 15 maj 1986 i mål 222/84, Johnston, REG 1986, s. 1651, punkt 18, svensk specialutgåva, volym 8, s. 597, och domen i det ovannämnda målet Kremzow, punkt 14).

— I artikel F.2 i Fördraget om Europeiska unionen (nu artikel 6.2 EU i ändrad lydelse) föreskrivs dessutom att "[u]nionen skall som allmänna principer för gemenskapsrätten respektera de grundläggande rättigheterna, såsom de garanteras i [Europakonventionen], och såsom de följer av medlemsstaternas gemensamma konstitutionella traditioner".

168 I punkt 121 i den överklagade domen angav förstainstansrätten därefter att det fanns anledning att ta ställning till om kommissionen hade underlåtit att följa den allmänna gemenskapsrättsliga principen om iakttagande av en rimlig tidsfrist vid antagandet av beslut efter det att de administrativa förfarandena på konkurrensområdet avslutats.

169 Förstainstansrätten tog således underförstått, men med nödvändighet, ställning till den grund som avsåg den direkta tillämpligheten av artikel 6 i Europakonventionen, genom att i det avseendet hänvisa till punkt 56 i sin dom i de ovannämnda förenade målen SCK och FNK mot kommissionen, där följande hade fastslagits:

— Det utgör en allmän gemenskapsrättslig princip att kommissionen skall iaktta en rimlig tidsfrist vid antagandet av beslut efter det att de administrativa förfarandena inom området för konkurrenspolitiken avslutats.

— Det är därför inte nödvändigt att ta ställning till huruvida artikel 6.1 i Europakonventionen som sådan är tillämplig på administrativa förfaranden vid kommissionen inom området för konkurrenspolitiken.

170 I sak fastslog förstainstansrätten korrekt, med hänvisning till lydelsen i artikel F.2 i Fördraget om Europeiska unionen, att de grundläggande rättigheter som garanteras i Europakonventionen skyddas i gemenskapens rättsordning som allmänna gemenskapsrättsliga principer.

171 I motsats till vad klagandena har gjort gällande underlät inte förstainstansrätten att beakta domen i det ovannämnda målet Baustahlgewebe mot kommissionen. I punkterna 20 och 21 i den domen fastslog domstolen, efter att ha hänvisat till innehållet i artikel 6.1 i Europakonventionen, att rätten för envar till en rättvis rättegång, och, särskilt rätten till rättegång inom skälig tid, utgör en allmän gemenskapsrättslig princip.

172 Följaktligen kan domstolen inte godta de invändningar som avser artikel 6 i Europakonventionen.

b) De invändningar som avser sanktionsåtgärder på grund av åsidosättande av principen om en rimlig tidsfrist

173 LVM, DSM, Degussa och ICI har klandrat förstainstansrätten för att den fastslog följande i punkt 122 i den överklagade domen:

— Ett åsidosättande av principen om en rimlig tidsfrist, under förutsättning att det har fastställts, motiverar inte att det andra PVC-beslutet ogiltigförklaras, såvida det inte samtidigt utgör ett åsidosättande av de berörda företagens rätt till försvar.

— Om det inte har fastställts att den oskäligt långa tid som förflutit har påverkat de berörda företagens möjlighet att försvara sig, saknar underlåtelsen att iaktta principen om en rimlig tidsfrist betydelse för det administrativa förfarandets giltighet, och kan således endast beaktas som en skadevållande omständighet som kan åberopas vid gemenskapsdomstolarna inom ramen för en talan i enlighet med artiklarna 178 och 215 andra stycket i EG-fördraget (nu artiklarna 235 EG och 288 andra stycket EG).

174 LVM, DSM och Degussa anser att, för det fall en rimlig tidsfrist har överskridits och det kan tillskrivas kommissionen, kommissionen upphör att vara behörig att inleda förfaranden enligt konkurrensreglerna. Enligt LVM och DSM skiljer sig förevarande mål från det mål som föranledde domen i det ovannämnda målet Baustahlgewebe mot kommissionen, vilket avsåg att förstainstansrätten hade överskridit en rimlig tidsfrist. Degussa har hävdat att den enda juridiska konsekvensen av att en rimlig tidsfrist har överskridits som kan säkerställa genomförandet av den grundläggande rättigheten i fråga är att det antagna beslutet anses som en nullitet. De tre klagandena har yrkat att de böter som påförts åtminstone skall sättas ned.

175 ICI har hävdat att det strider mot fast rättspraxis från Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter att uppställa ett krav på att skada styrks för att beslutet skall ogiltigförklaras, när principen om en rimlig tidsfrist har åsidosatts (Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter, dom av den 15 juli 1982 i målet Eckle, serie A nr 51, 66 §, och av den 10 december 1982 i målet Corigliano, serie A nr 57, 31 §).

176 Domstolen vill i det avseendet påpeka att frågan om sanktionsåtgärder på grund av åsidosättande av principen om en rimlig tidsfrist, vilken redan har behandlats i domen i det ovannämnda målet Baustahlgewebe mot kommissionen vad gäller ett domstolsförfarande, endast är aktuell om det har styrkts att ett sådant åsidosättande har skett.

177 Av de skäl som nämnts ovan och som angavs i punkt 122 i den överklagade domen tog förstainstansrätten preliminärt ställning till denna fråga, innan den prövade huruvida principen om en rimlig tidsfrist hade åsidosatts i detta fall. Eftersom förstainstansrätten kom fram till att principen inte hade åsidosatts, utgör skälen i fråga inte nödvändigt stöd för domslutet.

178 Följaktligen skall de argument som klagandena har åberopat i samband med de aktuella invändningarna endast prövas för det fall det, i motsats till vad som konstaterades i den överklagade domen, skall anses att principen om en rimlig tidsfrist faktiskt har åsidosatts.

c) De invändningar som avser iakttagandet av principen om en rimlig tidsfrist

179 Domstolen konstaterar att det på konkurrensområdet föreligger en skyldighet att iaktta principen om en rimlig tidsfrist i de administrativa förfaranden som inleds med stöd av förordning nr 17 och som kan leda till de sanktionsåtgärder som föreskrivs i nämnda förordning. Om talan väcks föreligger det även en skyldighet att iaktta denna princip i det rättsliga förfarandet vid gemenskapsdomstolarna (domen i det ovannämnda målet Baustahlgewebe mot kommissionen, punkt 21).

i) Invändningar som avser det administrativa förfarande som inleddes av kommissionen

— Uppdelningen av det administrativa förfarandet i två perioder

180 LVM, DSM och Degussa har klandrat förstainstansrätten för att den i punkt 124 i den överklagade domen delade upp det administrativa förfarandet i två perioder. Den första perioden inleddes genom de undersökningar av PVC-branschen som gjordes i november 1983 med stöd av artikel 14 i förordning nr 17. Den andra perioden började när de berörda företagen erhöll meddelandet om

anmärkningar och ledde till antagandet av det andra PVC-beslutet, utan beaktande av den period då gemenskapsdomstolarna prövade lagenligheten av det första PVC-beslutet och giltigheten av förstainstansrättens dom av den 27 februari 1992, vilken avkunnades till följd av att talan väcktes mot sistnämnda beslut.

181 Domstolen påpekar i det avseendet att det administrativa förfarandet kan föranleda en prövning av två perioder i följd, i motsats till vad klagandena har gjort gällande.

182 Den första perioden omfattar perioden fram till meddelandet om anmärkningar och börjar löpa det datum då kommissionen, vid utövandet av den behörighet som den har enligt artiklarna 11 och 14 i förordning nr 17 i samband med en inledande undersökning, vidtar åtgärder som innebär anklagelser om att en överträdelse skett och som får väsentliga följder för de misstänkta företagens situation (se, för ett liknande resonemang angående en förundersökning i ett brottmål, Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter, dom av den 16 juli 1971 i målet Ringeisen, serie A nr 13, s. 40, 110 §; se även Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter, domen i det ovannämnda målet Corigliano, 34 §, och dom av den 22 maj 1998 i målet Hozee mot Nederländerna, *Recueil des arrêts et décisions* 1998-III, s. 1091, 43 §). Denna period skall göra det möjligt för kommissionen att efter undersökningarna ta ställning till det fortsatta förfarandet.

183 Den andra perioden omfattar perioden från meddelandet om anmärkningar till antagandet av det slutliga beslutet. Denna period skall göra det möjligt för kommissionen att slutgiltigt ta ställning till den påtalade överträdelsen.

184 Eftersom de båda perioderna tjänar olika syften, kan domstolen inte godta invändningen.

— Underlåtenhet att undersöka tidsåtgången för det administrativa förfarandet med beaktande av samtliga kriterier för bedömningen av en rimlig tidsfrist

185 LVM och DSM har gjort gällande att förstainstansrättens motivering var felaktig och att den åsidosatte den juridiska skyldigheten att undersöka huruvida tidsfristen var rimlig med beaktande av samtliga bedömningskriterier, nämligen ärendets komplexitet, dess betydelse för de berörda företagen samt företagens och de behöriga myndigheternas uppträdande.

186 Vad beträffar det administrativa förfarandets första period har de konstaterat att förstainstansrätten, i punkterna 128—130 i den överklagade domen, bedömde huruvida tidsfristen var rimlig enbart med beaktande av ärendets komplexitet. Utan någon motivering underlät förstainstansrätten helt att beakta de kriterier som avser ärendets betydelse och myndigheternas uppträdande. I fråga om det administrativa förfarandets andra period har de även gjort gällande att förstainstansrätten, i punkterna 132 och 133 i den överklagade domen, enbart undersökte huruvida tidsfristen var rimlig med beaktande av ärendets betydelse, och att den på nytt underlät att beakta de övriga kriterierna.

187 Domstolen påpekar att frågan huruvida tidsfristen är rimlig skall bedömas med hänsyn till de särskilda omständigheterna i varje enskilt ärende och i synnerhet med hänsyn till tvistens betydelse för den berörde, ärendets komplexitet samt sökandens och de behöriga myndigheternas uppträdande (domen i det ovannämnda målet Baustahlgewebe mot kommissionen, punkt 29).

188 Uppräkningen av dessa kriterier är emellertid inte uttömmande. Vid bedömningen av huruvida tidsfristen är rimlig krävs inte en systematisk bedömning av omständigheterna i ärendet med beaktande av samtliga kriterier, när tidsåtgången för förfarandet framstår som motiverad med beaktande av enbart ett

kriterium. Syftet med dessa kriterier är att fastställa huruvida ärendets handläggningstid är motiverad eller ej. Ärendets komplexitet eller sökandens obstruerande uppträdande kan således anses motivera en tidsåtgång som vid första anblicken förefaller alltför stor. Omvänt kan tidsåtgången anses överskrida en rimlig tidsfrist även med beaktande av enbart ett kriterium, särskilt när tidsåtgången beror på de behöriga myndigheternas uppträdande. I vissa fall kan tidsåtgången för en del av förfarandet omgående anses som rimlig, när det framgår att den motsvarar den genomsnittliga handläggningstiden för ärenden av det aktuella slaget.

189 Vid bedömningen av huruvida tidsfristen var rimlig var förstainstansrätten således inte tvungen att beakta samtliga kriterier som åberopats av LVM och DSM. Förstainstansrätten fastslog nämligen i punkterna 124—133 i den överklagade domen att tidsåtgången för den första delen av förfarandet, på fyra år och fyra månader, var motiverad av ärendets komplexitet och att den andra delen av förfarandet, som pågick i tio månader, inte kunde anses som ett anmärkningsvärt dröjsmål.

190 Följaktligen kan domstolen inte godta den invändning som nu prövats.

— Åsidosättande av principen om en rimlig tidsfrist på grund av tidsåtgången för det administrativa förfarandet

191 LVM, DSM, Degussa och ICI har klandrat förstainstansrätten för att den, i punkt 134 i den överklagade domen, drog slutsatsen att det andra PVC-beslutet hade antagits inom rimlig tid, trots att den första delen av det administrativa förfarandet hade pågått i 52 månader och att det gjordes gällande vid förstainstansrätten att kommissionen hade förhållit sig passiv under en period på ungefär 41 månader. ICI har framhållit att kommissionen inte vidtog någon som helst åtgärd under perioden mellan juni 1984 och januari 1987. ICI har hänvisat till domar från Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter som rörde dels ett mål som hade varit anhängigt vid domstol under fyra år, dels en

förundersökning avseende brott som hade varat i 15 månader (Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter, dom av den 10 juli 1984 i målet Guincho, serie A nr 81, och dom av den 27 juni 1968 i målet Neumeister, serie A nr 8). ICI har även hänvisat till domen i det ovannämnda målet Baustahlgewebe mot kommissionen (punkterna 45 och 46), i anledning av att det hade förflutit dels 32 månader från det att det skriftliga förfarandet avslutades vid förstainstansrätten till dess beslutet att inleda det muntliga förfarandet fattades, dels 22 månader från det att det muntliga förfarandet avslutades till dess förstainstansrätten meddelade dom. LVM och DSM har påpekat att Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter har fastslagit att passivitet under en period på mer än tre år är orimligt (Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter, dom av den 13 juli 1983 i målet Zimmermann och Steiner, serie A nr 66, 29 §). I nämnda domstols dom av den 28 mars 1990 i målet B mot Österrike (serie A nr 175), som rörde ett förfarande som pågått i 33 månader, bedömdes två år vara kriteriet i brottmål. Enligt fast rättspraxis från Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter kan en rimlig tidsfrist således inte överskrida två år.

192 Domstolen konstaterar i det avseendet att bedömningen av huruvida en tidsåtgång är rimlig inte kan ske med hänvisning till en bestämd maximigräns som fastställts på ett abstrakt sätt, utan bedömningen måste ske med hänsyn till omständigheterna i varje enskilt fall.

193 En första allmän bedömning har till syfte att fastställa huruvida perioden i fråga vid första anblicken förefaller alltför lång med hänsyn till det förfarande som inletts. Om så är fallet skall det konkret undersökas huruvida dröjsmål förekommit som inte är motiverade av särskilda omständigheter i målet.

194 I ett administrativt förfarande på konkurrensområdet är förstainstansrätten ensam behörig att fastställa och bedöma de relevanta faktiska omständigheterna, utom i det fall då dessa omständigheter har missuppfattats. Därefter skall förstainstansrätten, med förbehåll för domstolens prövningsrätt, göra en rättslig bedömning av dessa med beaktande av principen om iakttagande av en rimlig tidsfrist (se, för ett liknande resonemang, dom av den 1 juni 1994 i mål C-136/92 P, kommissionen mot Brazzelli Lualdi m.fl., REG 1994, s. I-1981, punkt 49).

195 I detta fall konstaterade förstainstansrätten i punkterna 125 och 133 i den överklagade domen att den första delen av det administrativa förfarandet hade pågått i fyra år och fyra månader och att den andra delen av det administrativa förfarandet hade pågått i tio månader.

196 Vad beträffar den första perioden angav förstainstansrätten följande i punkterna 128—130 i den överklagade domen:

"128 Det kan i detta hänseende framhållas att de omständigheter som kommissionen skulle klarlägga var komplicerade på grund av det slag av beteende som var i fråga och att dessa beteenden var utbredda på den berörda geografiska marknaden och innefattade de största PVC-producenternas hela verksamhetsområde inom den gemensamma marknaden.

129 Omständigheterna har även komplicerats av att de handlingar som kommissionen insamlade var både många och oordnade. De handlingar som kommissionen insamlade under sina undersökningar i lokalerna hos ett stort antal tillverkare av petrokemiska produkter under den aktuella perioden och producenternas svar på de frågor kommissionen ställde med stöd av artikel 11 i förordning nr 17 bidrog till att ärendet blev synnerligen omfattande. Bland de många handlingar som påträffades under det administrativa förfarandet var kommissionen dessutom tvungen att skilja mellan dem som hörde till PVC-ärendet och dem som hörde till den parallella utredningen av den närliggande PEBD-branschen [polytetylen med låg densitet]. Denna bransch var, i likhet med andra termoplastproduktbranscher under samma tid, föremål för utredning och ett förfarande för att konstatera överträdelser av företag, varav ett flertal även är parter i förevarande mål. Det kan även påpekas att akten i ärendet som ledde fram till [det andra PVC-beslutet] innehöll, under ett första registernummer, en serie handlingar på 1 072 sidor, och mer än 5 000 sidor under ett annat registernummer, kommissionens interna handlingar oräknade.

130 Slutligen komplicerades omständigheterna av svårigheten att bevisa att företagen deltagit i den påstådda konkurrensbegränsande samverkan samt av antalet inblandade företag. I [det andra PVC-beslutet] nämns i detta hänseende att '17 företag deltog i överträdelsen under den ifrågavarande perioden...' (punkt 2 andra stycket i övervägandena) och att 14 företag var mottagare av det första beslutet."

197 Vad beträffar den andra delen av det administrativa förfarandet påpekade förstainstansrätten i punkt 132 i den överklagade domen dess betydelse för de berörda företagen vad gäller deras möjlighet att få kännedom om föremålet för det förfarande som har inletts mot dem och de beteenden kommissionen påtalar samt företagens särskilda intresse av att den andra delen av förfarandet genomförs synnerligen skyndsamt.

198 I punkt 133 i den överklagade domen fastslog förstainstansrätten, beträffande den omständigheten att den andra perioden av det administrativa förfarandet hade pågått i tio månader, följande:

"133 ... En sådan tidsrymd kan inte anses som ett anmärkningsvärt dröjsmål. Meddelandet om anmärkningar delgavs de berörda företagen i början av april 1988. Företagen besvarade meddelandet om anmärkningar under juni 1988. Med undantag av Shell, som inte begärt det, fick samtliga mottagare av meddelandet om anmärkningar tillfälle att yttra sig mellan den 5 och den 8 september 1988 samt den 19 september 1988. Den 1 december 1988 avgav rådgivande kommittén för kartell- och monopolfrågor sitt yttrande angående kommissionens utkast till beslut och 20 dagar senare antog kommissionen det första beslutet. Vad beträffar [det andra PVC-beslutet] antogs det 42 dagar efter det att domen av den 15 juni 1994 hade avkunnats."

199 Mot bakgrund av de slutsatser och bedömningar som gjordes i den överklagade domen framgår det att förstainstansrätten, i punkterna 127 och 134 i nämnda dom, korrekt bedömde att kommissionens handläggning av de båda delarna av det administrativa förfarande som föregick antagandet av det andra PVC-beslutet hade tagit rimlig tid i anspråk, innan den i punkt 135 i samma dom med rätta drog slutsatsen att kommissionen hade handlat i enlighet med principen om iakttagande av en rimlig tidsfrist under hela detta administrativa förfarande.

200 Följaktligen kan domstolen inte godta den invändning som nu prövats.

ii) Invändning som avser att förstainstansrätten underlät att beakta de domstolsförfaranden som föregick antagandet av det andra PVC-beslutet med avseende på bedömningen av huruvida principen om en rimlig tidsfrist åsidosatts

201 LVM, DSM, Degussa och ICI har klandrat förstainstansrätten för att den, i punkt 123 i den överklagade domen, vid bedömningen av huruvida principen om en rimlig tidsfrist hade iakttagits inte beaktade tidsåtgången för de två domstolsförfaranden som föranledde förstainstansrättens dom av den 27 februari 1992 respektive domstolens dom av den 15 juni 1994, trots att klagandena hade gjort gällande att tidsåtgången för dessa berodde på kommissionen, med hänsyn till de processuella överträdelser som konstaterades när förfarandena avslutades. Klagandena har gjort gällande att förstainstansrätten därigenom begränsade sin bedömning till att avse hur länge det administrativa förfarandet vid kommissionen pågick.

202 Domstolen påpekar i det avseendet att förstainstansrätten, i punkt 123 i den överklagade domen, fastslog följande vad beträffar den begärda bedömningen av de två domstolsförfaranden som föregick antagandet av det andra PVC-beslutet:

> "123 I föreliggande fall pågick det administrativa förfarandet vid kommissionen i sammanlagt omkring 62 månader. Den period under vilken domstolen prövade lagenligheten av [det första PVC-beslutet] samt giltigheten av förstainstansrättens dom [av den 27 februari 1992] får inte beaktas vid fastställandet av hur länge förfarandet vid kommissionen pågick."

203 Genom denna motivering slog förstainstansrätten fast att tidsåtgången för de domstolsförfaranden som ledde till ogiltigförklaring av kommissionens första beslut inte kunde tillskrivas kommissionen enbart på grund av att den rättsstridighet som föranledde ogiltigförklaringen berodde på kommissionen.

204 I det avseendet drog förstainstansrätten enbart slutsatsen av det faktum att klagandena, under förfarandet vid förstainstansrätten,

— inte hade gjort gällande att de domstolsförfaranden som ledde till ogiltigförklaring av det första PVC-beslutet hade tagit orimligt lång tid i anspråk,

— inte hade försökt styrka eller ens åberopa något specifikt dröjsmål under förfarandena som berodde på gemenskapsdomstolarna eller eventuellt på kommissionen själv till följd av dess agerande under nämnda förfaranden.

205 Under dessa förhållanden kan domstolen inte godta den invändning som nu prövats.

iii) Invändning som avser att förstainstansrätten åsidosatte principen om en rimlig tidsfrist till följd av tidsåtgången för det domstolsförfarande som ledde till den överklagade domen

206 Degussa har hävdat att tidsåtgången för det domstolsförfarande som ledde till den överklagade domen i sig strider mot den allmänna principen om en rimlig tidsfrist. Företaget har klandrat förstainstansrätten för att den delade in domstolsförfarandet i två skilda delar, som bägge bestod av ett särskilt skriftligt respektive muntligt förfarande. Förstainstansrättens tillvägagångssätt var inte på något sätt motiverat och medförde att förfarandet pågick i fyra och ett halvt år. Förstainstansrätten har således själv åsidosatt principen om en rimlig tidsfrist.

207 Som redan har angetts i punkt 179 i denna dom är den allmänna gemenskapsrättsliga principen om iakttagande av en rimlig tidsfrist tillämplig inom ramen för en talan mot ett beslut av kommissionen varigenom ett företag har ålagts böter för överträdelse av konkurrensrätten (domen i det ovannämnda målet Baustahlgewebe mot kommissionen, punkt 21).

208 Domstolen skall följaktligen i samband med överklagandet pröva Degussas invändning som särskilt avser tidsåtgången för det förfarande vid förstainstansrätten som ledde till den överklagade domen.

209 Förfarandet inleddes när talan väcktes mot det andra PVC-beslutet, mellan den 5 och den 14 oktober 1994, och upphörde den 20 april 1999 när den överklagade domen avkunnades. Förfarandet pågick således i ungefär fyra och ett halvt år.

210 Vid första anblicken förefaller en sådan tidsåtgång stor. Som angetts i punkt 187 i denna dom skall emellertid frågan huruvida tidsfristen är rimlig bedömas med hänsyn till de särskilda omständigheterna i varje enskilt mål och i synnerhet med hänsyn till tvistens betydelse för den berörde, målets komplexitet samt sökandens och de behöriga myndigheternas uppträdande (domen i det ovannämnda målet Baustahlgewebe mot kommissionen, punkt 29).

211 I detta fall skall det påpekas att talan väcktes vid förstainstansrätten av tretton företag på fem olika rättegångsspråk.

212 Den 6 april 1995 höll förstainstansrätten ett möte med parterna i enlighet med artikel 64 i förstainstansrättens rättegångsregler. Med hänsyn till den komplicerade situationen i processuellt hänseende, särskilt på grund av de föregående stadier som redan avslutats, antalet grunder som åberopats och vikten av dessa, beslutade förstainstansrätten i samråd med parterna att skjuta upp det skriftliga förfarandet och att inleda ett muntligt förfarande begränsat till en prövning av de processuella grunderna för talan.

213 Den 25 april 1995 beslutades att målen skulle förenas vad gällde det muntliga förfarandet.

214 Det muntliga förfarandet ägde rum den 13 och den 14 juni 1995, men visade sig till slut inte möjliggöra den planerade utformningen av förfarandet.

215 Genom beslut av den 14 juli 1995 förordnades följaktligen att det skriftliga förfarandet skulle återupptas och att målen skulle skiljas åt.

216 Det skriftliga förfarandet fortlöpte normalt och avslutades den 20 februari 1996. Därefter underkastades det de språkregler som föreskrivs i artikel 35 i förstainstansrättens rättegångsregler.

217 Med tanke på de grunder för ogiltigförklaring som avsåg att företagen inte i tillräcklig utsträckning fått tillgång till kommissionens handlingar i ärendet, vilka låg till grund för det andra PVC-beslutet, beslutade förstainstansrätten den 7 maj 1997 att, såsom en processledande åtgärd, ge sökandena tillgång till dessa handlingar, med undantag för kommissionens interna handlingar och handlingar som rörde affärshemligheter eller andra konfidentiella uppgifter.

218 Efter att ha tagit del av handlingarna under juni och juli 1997 inkom samtliga sökande, med undantag av Wacker-Chemie och Hoechst, med yttranden till förstainstansrättens kansli under juli och september 1997. Kommissionen inkom med svarsyttrande i december 1997.

219 Efter att ha hört parterna beslutades det den 22 januari 1998 att målen åter skulle förenas vad gällde det muntliga förfarandet. Det muntliga förfarandet ägde rum den 9—12 februari 1998.

220 Den överklagade domen avkunnades den 20 april 1999. I domen tog förstainstansrätten ställning till samtliga av de många processuella och materiella grunderna, efter en motivering som innehöll 1269 punkter.

221 Av vad anförts ovan framgår således att tidsåtgången för det domstolsförfarande som ledde till den överklagade domen var motiverad med hänsyn till målets särskilda komplexitet.

222 Följaktligen kan domstolen inte godta den nu prövade invändningen.

iv) Invändning som avser att principen om en rimlig tidsfrist har åsidosatts till följd av den sammanlagda tidsåtgången för de administrativa och rättsliga förfaranden som inleddes i detta fall

Parternas argument

223 LVM, DSM, Degussa och ICI har, med hänvisning till rättspraxis från Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter (dom av den 27 juni 1968 i målet Wemhoff, serie A nr 7, 18 och 19 §§, domen i det ovannämnda målet Neumeister, 19 §, dom av den 28 juni 1978 i målet König, serie A nr 27, 98 och 99 §§, och av den

24 september 1997 i målet Garyfallou AEBE mot Grekland, *Recueil des arrêts et décisions* 1997-V, s. 1821, 40—43 §§), gjort gällande att frågan huruvida tidsfristen är rimlig skall bedömas med hänsyn till förfarandets sammanlagda tidsåtgång, det vill säga med beaktande av tidsåtgången för såväl det föregående administrativa förfarandet som eventuella domstolsförfaranden. I detta fall skall således hela förfarandet beaktas, inbegripet detta mål om överklagande.

224 Degussa har hävdat att med beaktande av den troliga tidsåtgången för förevarande mål om överklagande kommer förfarandet att slutgiltigt avslutas först efter ungefär 20 år. Den absoluta gränsen för en acceptabel tidsåtgång i ett förfarande har således överskridits.

225 Kommissionen anser att tanken på ett samlat och enhetligt förfarande är oförenlig med garantin för domstolarnas oavhängighet, som enligt domstolens rättspraxis följer av den allmänna gemenskapsrättsliga principen om att envar har rätt till en rättvis rättegång, vilken tagit intryck av artikel 6 i Europakonventionen. Denna rätt innefattar även rätten till prövning i en domstol som är oavhängig, särskilt i förhållande till den verkställande makten (dom av den 11 januari 2000 i de förenade målen C-174/98 P och C-189/98 P, Nederländerna och Van der Wal mot kommissionen, REG 2000, s. I-1, punkt 17).

226 Det skulle strida mot principen om domstolarnas oberoende i processuellt hänseende om tidsåtgången för det administrativa förfarandet vore avgörande för domstolsförfarandets längd, vilket vore fallet om den tillåtna tidsåtgången för ett domstolsförfarande var avhängig den tid som administrationen redan använt sig av.

227 Den nödvändiga distinktionen mellan administrativa förfaranden och domstolsförfaranden vad gäller maktfördelningen följer även av artikel 2.3 i förordning nr 2988/74, vilken inte medräknar tidsåtgången för ett eventuellt domstolsförfarande i preskriptionstiden.

228 Kommissionen har gjort gällande att det genom förordning nr 2988/74, vilken antogs för att genomföra en princip som domstolen fastslog i dom av den 15 juli 1970 i mål 45/69, Boehringer Mannheim mot kommissionen (REG 1970, s. 769, punkt 6), har införts uttömmande regler för tidsåtgången i konkurrensärenden vid kommissionen, vilka är förenliga med principerna om rättssäkerhet och rätten till en rättvis rättegång. Det saknas därför skäl att införa nya regler som grundas på "ett orimligt dröjsmål".

Domstolens bedömning

229 Domstolen anser att det i förevarande mål inte är nödvändigt att ta ställning till frågan huruvida, och i så fall på vilka villkor, det genom en helhetsbedömning kan fastställas att principen om en rimlig tidsfrist har åsidosatts till följd av den sammanlagda tidsåtgången för det administrativa förfarandet och domstolsförfarandena, inbegripet det slutgiltiga förfarandet vid domstolen efter överklagande.

230 Även för det fall prövningen av en grund som avser åsidosättande av principen om en rimlig tidsfrist skulle kräva inte bara en separat prövning av varje skede i förfarandet utan även en helhetsbedömning av det administrativa förfarandet och eventuella domstolsförfaranden sett som en helhet, skall det i förevarande mål konstateras att principen om en rimlig tidsfrist inte har åsidosatts, trots att perioden från det att det administrativa förfarandet inleddes till dess denna dom avkunnas är ovanligt lång.

231 Det skall påpekas att den sammanlagda tidsåtgången för denna period beror på och är motiverad av kombinationen av ett komplext administrativt förfarande och fyra domstolsförfaranden i följd.

232 Merparten av perioden i fråga ägnades åt en rättslig prövning av målet, varigenom de klagande som har framfört grunden i fråga fick tillfälle att utöva sin rätt till försvar till fullo. Särskilt genom de åtgärder för processledning som förstainstansrätten vidtog under det andra halvåret år 1991 fick klagandena de närmare upplysningar som hade begärts vad gäller omständigheterna kring antagandet av det första PVC-beslutet. Genom den åtgärd för processledning som förstainstansrätten vidtog under år 1997 fick klagandena dessutom fullständig tillgång till kommissionens handlingar i ärendet och därefter möjlighet att yttra sig.

233 Mer allmänt var domstolsförfarandena underkastade de språkregler som är tillämpliga på gemenskapsdomstolarna. Framför allt föranledde domstolsförfarandena att ett mycket stort antal grunder åberopades, varav vissa avsåg nya och komplexa juridiska frågor. Samtliga dessa grunder prövades ingående.

234 Domstolen vill i det avseendet påpeka att strävan att agera skyndsamt, vilken skall vara vägledande för kommissionen i administrativa förfaranden och för gemenskapsdomstolarna i domstolsförfaranden, inte får påverka respektive institutions ansträngningar för att bringa full klarhet i saken, ge berörda parter varje tillfälle att inge bevisning och inkomma med yttrande, och ta ställning till förekomsten av överträdelser och sanktionsåtgärder först efter moget övervägande (se, beträffande den rimliga tidsfrist som avses i artikel 5.3 i Europakonventionen, domen i det ovannämnda målet Wemhoff, 17 §; se även, beträffande artikel 6.1 i Europakonventionen, domen i det ovannämnda målet Neumeister, 21 §).

235 Av vad anförts följer att överklagandena inte kan bifallas på den grund som avser att principen om en rimlig tidsfrist har åsidosatts.

8. Den grund som åberopats av DSM och som avser att principen om rätten till skydd för sitt hem inte beaktades

236 Vid förstainstansrätten gjorde DSM gällande att samtliga undersökningar som utfördes i detta fall, antingen med stöd av skriftlig fullmakt enligt artikel 14.2 i förordning nr 17 eller med stöd av beslut enligt artikel 14.3 i samma förordning, var rättsstridiga.

237 DSM hävdade i det avseendet att principen om rätten till skydd för sitt hem, i den mening som avses i artikel 8 i Europakonventionen vad gäller rätten till skydd för privat- och familjeliv, hem och korrespondens, såsom den tolkats av Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter (Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter, dom av den 16 december 1992 i målet Niemietz, serie A nr 251 B, 31 §), inte hade beaktats.

238 DSM ifrågasatte även giltigheten av genomförandet av samtliga dessa undersökningar, genom att göra gällande att de utgjorde intrång i företagshemligheter, med hänsyn till beskaffenheten och omfattningen av de handlingar som faktiskt undersöktes vid detta tillfälle.

239 I punkt 411 i den överklagade domen fastslog förstainstansrätten att DSM hade rätt att ifrågasätta lagenligheten av de beslut om undersökning som riktats till andra företag om de handlingar som kommissionen hade inhämtat hade använts mot företaget, eftersom det inte stod klart att DSM skulle ha haft rätt att ifrågasätta lagenligheten av dessa beslut genom en direkt talan. I punkterna 412

och 414 fastslog förstainstansrätten att DSM hade rätt att inom ramen för talan om ogiltigförklaring mot det slutliga beslutet ifrågasätta dels lagenligheten av undersökningsfullmakterna, vilka inte utgör rättsakter mot vilka talan kan väckas i enlighet med artikel 173 i EG-fördraget (nu artikel 230 EG i ändrad lydelse), dels hur undersökningsförfarandena hade genomförts av kommissionen.

240 I sak fastslog förstainstansrätten, i punkt 417 i den överklagade domen, att grunden skulle förstås så att den innebär ett påstående om ett åsidosättande av den allmänna gemenskapsrättsliga principen om skydd mot alltför långtgående eller godtyckliga myndighetsingripanden i den enskilde personens privata verksamhetssfär, oavsett om denne är en fysisk eller juridisk person (domen i de ovannämnda förenade målen Hoechst mot kommissionen, punkt 19, dom av den 17 oktober 1989 i mål 85/87, Dow Benelux mot kommissionen, REG 1989, s. 3137, punkt 30, och i de förenade målen 97/87—99/87, Dow Chemical Ibérica m.fl. mot kommissionen, REG 1989, s. 3165, punkt 16, svensk specialutgåva, volym 10, s. 165).

241 Vad beträffar de beslut om undersökning som kommissionen riktade till vissa företag år 1987 påpekade förstainstansrätten i punkt 419 i den överklagade domen att dessa beslut var identiska med eller liknade det beslut som riktades till Hoechst samma år i det mål som föranledde domen i de ovannämnda förenade målen Hoechst mot kommissionen, där talan om ogiltigförklaring ogillades av domstolen. Därav drog förstainstansrätten slutsatsen att i den mån som DSM anförde grunder och argument som var identiska med eller liknade dem som Hoechst åberopade fanns det inte någon anledning att avvika från domstolens rättspraxis. Förstainstansrätten underkände således invändningen mot besluten i fråga.

242 Förstainstansrätten underkände även, i punkterna 421 och 422 i den överklagade domen, den invändning som avsåg de undersökningar som genomfördes enbart med stöd av fullmakt. I punkterna 424—426 i samma dom underkände den även invändningen som avsåg genomförandet av undersökningsåtgärderna.

243 I punkt 427 i den överklagade domen fastslog följaktligen förstainstansrätten att talan inte kunde bifallas på denna grund.

244 DSM har klandrat förstainstansrätten för att den, i punkt 420 i den överklagade domen, fastslog att utvecklingen i rättspraxis från Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter vad gäller artikel 8 i Europakonventionen inte hade någon direkt betydelse för frågan huruvida utgången i de ovannämnda målen Hoechst mot kommissionen, Dow Benelux mot kommissionen och Dow Chemical Ibérica m.fl. mot kommissionen var välgrundad.

245 Enligt DSM medför domen i det ovannämnda målet Niemietz tvärtom att kommissionen, vid sådana undersökningar som föreskrivs i artikel 14 i förordning nr 17, skall utöva sin befogenhet med beaktande av de garantier som ges i artikel 8 i Europakonventionen och det sätt på vilket Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter har tolkat artikeln.

246 DSM har understrukit att dess invändning i det avseendet avsåg att artikel 8 i Europakonventionen, såsom den tolkats i domen i det ovannämnda målet Niemietz, hade åsidosatts i två avseenden. För det första var den fullmakt som låg till grund för undersökningen i DSM:s lokaler den 6 december 1983 formulerad i allmänna ordalag. För det andra innebar undersökningen ett alltför långtgående intrång i företagshemligheter.

247 Vid förstainstansrätten var det således fråga om att tillämpa kriterierna i artikel 8 i Europakonventionen för att bedöma huruvida fullmakterna och genomförandet av undersökningsåtgärderna var nödvändiga och proportionerliga.

248 DSM har hävdat att om förstainstansrätten hade tillämpat artikel 8 i Europakonventionen hade den dragit slutsatsen att kommissionen inte kunde använda de dokument som den påträffade hos klaganden som bevisning, i synnerhet bilagorna P 5, P 6, P 9, P 11, P 13, P 14, P 18, P 21, P 24, P 29, P 39, P 41 och P 71.

249 Domstolen konstaterar i det avseendet följande:

— Den rättspraxis från Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter rörande sådana ingripanden av offentliga myndigheter som avses i artikel 8.2 i Europakonventionen som klaganden har åberopat avser åtgärder som dessa myndigheter vidtar mot den misstänktes vilja med hjälp av tvångsåtgärder.

— I domarna i de ovannämnda målen Hoechst mot kommissionen, Dow Benelux mot kommissionen och Dow Chemical Ibérica m.fl. mot kommissionen, vilka DSM anser inte går så långt som denna rättspraxis, gjordes en allmän undersökning av arten och omfattningen av de undersökningsbefogenheter som ges i artikel 14 i förordning nr 17, innan domstolen tog ställning till giltigheten av besluten om undersökning enligt artikel 14.3, vilken tillåter att tvångsåtgärder tillgrips på de villkor som anges i artikel 14.6 om ett företag motsätter sig en undersökning som det förordnats om genom beslut.

250 Det framgår emellertid klart av överklagandet (punkterna 7.8—7.12) att det enbart avser förstainstansrättens prövning av den undersökning som utfördes i DSM:s lokaler den 6 december 1983 med stöd av en fullmakt av den 29 november 1983. Överklagandet avser således enbart tillämpningen av artikel 14.2 i förordning nr 17, vilken inte tillåter att tvångsåtgärder tillgrips om ett företag vägrar att underkasta sig en sådan undersökning, vilket förstainstansrätten med rätta påpekade i punkt 421 i den överklagade domen.

251 Den invändning som DSM har riktat mot punkt 420 i den överklagade domen kan följaktligen inte godtas, eftersom den inte är relevant. Det saknas anledning att pröva huruvida det finns någon grund för påståendet i denna punkt om att

utvecklingen i rättspraxis från Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter vad gäller artikel 8 i Europakonventionen inte hade någon betydelse för utgången i de ovannämnda målen Hoechst mot kommissionen, Dow Benelux mot kommissionen och Dow Chemical Ibérica m.fl. mot kommissionen. Den motivering som ifrågasätts avser nämligen enbart förstainstansrättens prövning, i punkt 419 i den överklagade domen, av kommissionens beslut om undersökning med stöd av artikel 14.3 i förordning nr 17, och dessa beslut omfattas inte av överklagandet.

252 I fråga om undersökningarna med stöd av fullmakt gjorde förstainstansrätten, i punkt 417 i den överklagade domen, en samlad analys av grunden för ogiltigförklaring och fastslog korrekt, med stöd av domarna i de ovannämnda målen Hoechst mot kommissionen (punkt 19), Dow Benelux mot kommissionen (punkt 30) och Dow Chemical Ibérica m.fl. mot kommissionen (punkt 16), att denna grund skulle anses innebära ett påstående om ett åsidosättande av den allmänna gemenskapsrättsliga principen om skydd mot myndighetsingripanden i den enskilda personens privata verksamhetssfär, oavsett om denna är en fysisk eller juridisk person.

253 I punkt 421 i den överklagade domen påpekade emellertid förstainstansrätten korrekt att undersökningar som genomförs enbart med stöd av fullmakt förutsätter att företagen samarbetar frivilligt (domarna i de ovannämnda målen Hoechst mot kommissionen, punkt 31, Dow Benelux mot kommissionen, punkt 42, och Dow Chemical Ibérica m.fl. mot kommissionen, punkt 28). I det sammanhanget konstaterade förstainstansrätten korrekt att den sanktionsåtgärd som föreskrivs i artikel 15.1 c i förordning nr 17 enbart är tillämplig för det fall företaget, som gått med på att samarbeta under undersökningen, inte lägger fram begärda räkenskaper eller andra affärshandlingar i fullständigt skick.

254 Fullmakten av den 29 november 1983 skulle visserligen ha vunnit på att närmare preciseras, men den innehöll de väsentliga uppgifter om föremålet för och syftet med undersökningen som krävs enligt artikel 14.2 i förordning nr 17, i detta fall nämligen att inhämta information om avtal som misstänks strida mot artikel 85 i fördraget rörande tillverkare av termoplast, däribland PVC, och som avser priser och fördelning av marknadsandelar mellan deltagarna. Med avseende på denna

fullmakt kunde förstainstansrätten därefter, i punkt 422 i den överklagade domen, vid bedömningen av de faktiska omständigheterna fastslå att grunden som avsåg ett oskäligt myndighetsingripande saknade fog, eftersom ingen omständighet styrkte att kommissionens åtgärder gått utöver det samarbete som företaget gått med på.

255 Vad slutligen beträffar invändningen om genomförandet av undersökningsåtgärderna kunde förstainstansrätten, utan att missuppfatta omständigheterna, fastslå i punkt 425 i den överklagade domen att det synnerligen stora antal handlingar som kommissionen påstods ha tagit kopior av, vilket för övrigt inte hade preciserats på annat sätt av DSM, inte i sig kunde utgöra ett fel i undersökningsförfarandet, särskilt med hänsyn till att kommissionen utredde en påstådd konkurrensbegränsande samverkan mellan samtliga europeiska producenter inom en bestämd bransch.

256 Förstainstansrätten gjorde sig således inte skyldig till felaktig rättstillämpning när den slog fast att talan inte kunde bifallas på klagandens grund till den del den ifrågasatte giltigheten av den undersökning med stöd av fullmakt som utfördes i klagandens lokaler den 6 december 1983 och åtgärderna för att genomföra denna undersökning.

257 Av detta följer att överklagandet inte kan bifallas på den grund som nu prövats.

9. Den grund som åberopats av LVM och DSM och som avser att rätten att inte behöva vittna mot sig själv har åsidosatts

258 Vid förstainstansrätten ifrågasatte LVM och DSM, särskilt med hänsyn till artikel 6 i Europakonventionen, lagenligheten av all den information som

kommissionen inhämtade från företagen med stöd av artikel 11.2 eller 11.5 i förordning nr 17, oavsett vem som var mottagare av begäran om upplysningar eller beslutet att begära upplysningar.

259 LVM och DSM gjorde gällande att det i artikel 6 i Europakonventionen, såsom den tolkats av Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter (Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter, dom av den 25 februari 1993 i målet Funke, serie A nr 256 A, 44 §; se även Europeiska kommissionen för mänskliga rättigheter, yttrande av den 10 maj 1994 i målet Saunders mot Förenade kungariket, *Recueil des arrêts et décisions* 1996-VI, s. 2095, 69, 71 och 76 §§), föreskrivs en rätt att tiga och att inte behöva vittna mot sig själv, utan någon åtskillnad beroende på vilka slags upplysningar som begärs. Denna rätt utgör hinder för att ett företag tvingas att själv tillhandahålla bevis, oavsett form, däribland handlingar, för överträdelser som det begått.

260 Inget av företagen lämnade emellertid sina svar frivilligt. Samtliga svar lämnades efter hot om böter enligt artikel 15.1 b i förordning nr 17.

261 LVM och DSM gjorde således gällande att inget av företagens svar kunde användas som bevisning, utan att samtliga skulle lämnas utan beaktande. De yrkade att det andra PVC-beslutet skulle ogiltigförklaras, eftersom det var grundat på bevisning som erhållits i strid med rätten att inte behöva vittna mot sig själv.

262 I överklagandena har LVM och DSM hävdat att förstainstansrätten gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning vid prövningen av deras grund om att rätten att inte behöva vittna mot sig själv, vilken följer av artikel 6 i Europakonventionen, hade åsidosatts. De har angett att deras grund för upphävande av den överklagade domen avser punkterna 439—459 i domen.

263 LVM och DSM har klandrat förstainstansrätten för att den, i punkterna 447 och 449 i den överklagade domen, vad beträffar frågan om omfattningen av den rätt som de åberopade, gick på samma linje som i domen av den 18 oktober 1989 i mål 374/87, Orkem mot kommissionen (REG 1989, s. 3283, punkterna 34 och 35; svensk specialutgåva, volym 10, s. 217), och därigenom gav denna rätt ett mindre omfattande skydd än vad som följer av senare rättspraxis från Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter.

264 De har vidare klandrat förstainstansrätten för att den i punkt 453 i den överklagade domen slog fast att den omständigheten att de frågor som ifrågasattes av LVM och DSM var rättsstridiga med hänsyn till domen i det ovannämnda målet Orkem mot kommissionen, vilket konstaterades i punkt 451 i samma dom, inte hade någon inverkan på det andra PVC-beslutets lagenlighet, eftersom företagen antingen hade vägrat att besvara dessa frågor eller hade förnekat de omständigheter som de blev utfrågade om.

265 LVM och DSM har hävdat att deras grund, i motsats till vad förstainstansrätten slog fast, inte bara avsåg de frågor som kommissionen hade ställt i de beslut om att begära upplysningar som avsågs i punkterna 451—453 i den överklagade domen och som inte hade besvarats, utan även svaren från vissa företag som kommissionen hade använt som bevisning. De har i det avseendet åberopat sex svar, nämligen två svar från ICI och fyra svar från BASF, Elf Atochem, Solvay respektive Shell, som de särskilt hänvisade till i de repliker som ingavs till förstainstansrätten.

266 De har hävdat att en tillämpning av de juridiska kriterier som följer av rättspraxis från Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter skulle ha medfört att dessa sex svar inte kunde användas som bevisning.

267 Domstolen konstaterar att förstainstansrätten, i punkterna 441 och 442 i den överklagade domen avseende vilka klagandena inte har framfört någon

motiverad kritik, slog fast att talan inte kunde prövas på den grunden i den mån den syftade till att besluten om att begära upplysningar, vilka hade riktats till respektive sökande, skulle förklaras rättsstridiga, av det skälet att dessa företag inte hade väckt talan om ogiltigförklaring av dessa beslut inom två månader från delgivningen.

268 Därav följer att grunden prövades i sak, i punkterna 443—459 i den överklagade domen, endast i den mån den avsåg att rätten att inte behöva vittna mot sig själv hade åsidosatts

— antingen genom begäran om upplysningar som skickades med stöd av artikel 11.2 i förordning nr 17, oavsett mottagare, eftersom sådana åtgärder inte direkt kan bli föremål för en talan om ogiltigförklaring, eller

— genom besluten om att begära upplysningar som hade skickats till andra företag än sökandena med stöd av artikel 11.5 i förordning nr 17 och mot vilka sökandena inte kunde väcka talan om ogiltigförklaring.

269 Den invändning som avser begäran om upplysningar och besluten om att begära upplysningar riktade till andra företag omfattar underförstått två aspekter, nämligen dels kritik mot att kommissionen i svaren från dessa företag erhöll upplysningar som var kompromitterande för dessa företag, dels att kommissionen i samma svar erhöll upplysningar som var kompromitterande för LVM och DSM.

270 Domstolen noterar att förstainstansrätten, vid vilken det inte hade ifrågasatts huruvida sökandena kunde åberopa den första aspekten av invändningen, i sak prövade hela grunden, såsom den avgränsats och analyserats i de två föregående punkterna i denna dom.

271 Förstainstansrätten upprepade i det avseendet inte uttalandet i punkt 30 i domen i det ovannämnda målet Orkem mot kommissionen, enligt vilket det varken av ordalydelsen i artikel 6 i Europakonventionen eller av rättspraxis från Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter följer att denna bestämmelse innebär ett erkännande av rätten att inte behöva vittna mot sig själv.

272 I punkterna 444—449 i den överklagade domen bekräftade förstainstansrätten däremot på nytt de principer som fastslogs i punkterna 27, 28 och 32—35 i domen i det ovannämnda målet Orkem mot kommissionen, och i synnerhet följande:

— Enligt förordning nr 17 har det företag som är föremål för undersökningen ingen rätt att undandra sig undersökningen på grund av att denna kan leda till att det framkommer bevis för en överträdelse av konkurrensreglerna.

— Förordningen ålägger tvärtom företaget att aktivt samarbeta, vilket innebär att det skall ställa allt informationsunderlag som är relevant för undersökningens syfte till kommissionens förfogande.

— I avsaknad av en uttrycklig rätt att tiga med stöd av förordning nr 17, är emellertid vissa begränsningar av kommissionens undersökningsbefogenheter under den inledande undersökningen nödvändiga för att säkerställa att rätten till försvar iakttas — en grundläggande princip inom gemenskapsrätten.

— För att bibehålla den ändamålsenliga verkan av artikel 11.2 och 11.5 i förordning nr 17 har kommissionen i det avseendet rätt att ålägga ett företag att lämna alla nödvändiga upplysningar om de faktiska omständigheter som det kan ha kännedom om, och vid behov överlämna därtill hörande handlingar som företaget är i besittning av, även om dessa kan användas för att fastställa att företaget självt eller ett annat företag har gjort sig skyldigt till konkurrensbegränsande beteende. Kommissionen får däremot inte kräva att företaget skall tillhandahålla svar genom vilka det tvingas att erkänna förekomsten av en överträdelse som det ankommer på kommissionen att bevisa.

273 I domen i det ovannämnda målet Orkem mot kommissionen erkändes således — som en av gemenskapsrättens allmänna principer, som de grundläggande rättigheterna utgör en integrerad del av och med hänsyn till vilka alla gemenskapsbestämmelser skall tolkas — rätten för ett företag att inte tvingas av kommissionen, med stöd av artikel 11 i förordning nr 17, att erkänna sitt deltagande i en överträdelse (se domen i det ovannämnda målet Orkem mot kommissionen, punkterna 28, 38 in fine och 39). Skyddet för denna rätt innebär att, om det uppstår tvist om omfattningen av en fråga, det skall kontrolleras huruvida ett svar från det företag som frågan är riktad till kan jämställas med ett erkännande av en överträdelse som medför att rätten till försvar åsidosätts.

274 Det är ostridigt att efter denna dom har det, genom domen i det ovannämnda målet Funke, som klagandena har åberopat, samt genom dom av den 17 december 1996 i målet Saunders mot Förenade kungariket (*Recueil des arrêts et*

décisions 1996-VI, s. 2044) och dom av den 3 maj 2001 i målet J.B. mot Schweiz (ännu inte publicerad i *Recueil des arrêts et décisions*), skett en ny utveckling i rättspraxis från Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter, vilken gemenskapsdomstolarna skall beakta vid tolkningen av grundläggande rättigheter.

275 Domen i det ovannämnda målet Orkem mot kommissionen och senare rättspraxis från Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter har emellertid gemensamt dels kravet på att det utövats tvång mot den misstänkte för att erhålla vissa upplysningar från denne, dels att det är nödvändigt att kontrollera huruvida den rättighet som anges i dessa domar faktiskt har åsidosatts.

276 Mot bakgrund av detta konstaterande och de särskilda omständigheterna i målet kan dock den grund för överklagandet som avser att rätten att inte behöva vittna mot sig själv har åsidosatts inte medföra att den överklagade domen skall upphävas till följd av utvecklingen i rättspraxis från Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter.

277 När det gäller de skrivelser med begäran om upplysningar som skickades i enlighet med artikel 11.2 i förordning nr 17, prövades dessa i punkterna 455—457 i den överklagade domen.

278 Domstolen konstaterar i det avseendet att klagandena inte har anfört något uttryckligt argument mot de skäl som angavs i dessa punkter, varigenom förstainstansrätten fastslog att deras invändning inte kunde godtas.

279 Klagandena har således inte styrkt på vilket sätt förstainstansrätten gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning i punkt 456 i den överklagade domen, när den underkände invändningen på grund av att ett företag inte är skyldigt att besvara en begäran om upplysningar och att sanktionsåtgärden i artikel 15.1 b i förordning nr 17 endast är tillämplig för det fall företaget har accepterat att besvara frågan, men lämnar ett oriktigt svar. Det skall noteras att förstainstansrätten därigenom helt korrekt påpekade den relevanta skillnaden mellan en begäran om upplysningar och ett beslut om att begära upplysningar. Ett sådant beslut medför att företaget riskerar en sanktionsåtgärd även för det fall det vägrar att lämna ett svar.

280 Domstolen kan således inte godta den invändning som avser skrivelserna med begäran om upplysningar.

281 När det gäller besluten om att begära upplysningar, vilka fattades med stöd av artikel 11.5 i förordning nr 17, prövades dessa i punkterna 451—454 i den överklagade domen.

282 Förstainstansrätten påpekade att det var ostridigt att frågorna i dessa beslut, vilka ifrågasattes av sökandena, var identiska med dem som domstolen ogiltigförklarade i domen i det ovannämnda målet Orkem mot kommissionen, och att de således var rättsstridiga på samma grunder. Förstainstansrätten konstaterade emellertid att företagen antingen hade vägrat att besvara dessa frågor eller förnekat de omständigheter om vilka de utfrågats. Därav drog förstainstansrätten slutsatsen att den omständigheten att frågorna var rättsstridiga inte hade någon inverkan på det andra PVC-beslutets lagenlighet, och den underströk att sökandena inte hade redogjort för något svar som skulle ha lämnats direkt på dessa frågor eller angett på vilket sätt kommissionen skulle ha utnyttjat dessa i sistnämnda beslut.

283 Genom att fastslå detta beträffande de beslut som fattades med stöd av artikel 11.5 i förordning nr 17, underkände förstainstansrätten underförstått

klagandenas invändning avseende de frågor som ställdes i detta juridiska sammanhang och som inte innebar att företagen gav svar genom vilka de tvingades att erkänna förekomsten av de överträdelser som utredningen avsåg. Enligt förstainstansrätten var dessa frågor således inte rättsstridiga i den mening som avses i domen i det ovannämnda målet Orkem mot kommissionen.

284 Vad beträffar de frågor i samma beslut som den ansåg var rättsstridiga fastslog förstainstansrätten i huvudsak, utan att enbart hänvisa till de frågor som inte hade besvarats, att de inte hade föranlett några svar som utgjorde erkännanden eller innehöll kompromet terande uppgifter om tredje man, eftersom företagen antingen hade vägrat att besvara dessa eller förnekat omständigheterna.

285 Därigenom gjorde förstainstansrätten en bedömning av de faktiska omständigheterna som, med undantag för då förstainstansrätten missuppfattat bevisningen, inte utgör en rättsfråga som är underställd domstolens kontroll (se bland annat dom av den 21 juni 2001 i de förenade målen C-280/99 P—C-282/99 P, Moccia Irme m.fl. mot kommissionen, REG 2001, s. I-4717, punkt 78, och beslut av den 13 november 2001 i mål C-430/00 P, Dürbeck mot kommissionen, REG 2001, s. I-8547, punkt 24).

286 I överklagandena har LVM och DSM, till stöd för påståendet att svaren från vissa företag användes som bevisning, utan några särskilda förklaringar enbart hänvisat till sex svar från andra företag som de åberopade i de repliker som ingavs till förstainstansrätten.

287 LVM och DSM har inte angett om dessa svar lämnades till följd av en begäran om upplysningar, det vill säga utan tvång, eller om de lämnades till följd av ett beslut om att begära upplysningar, det vill säga under rättsligt tvång.

288 I den mån svaren lämnades till följd av en begäran om upplysningar, kunde deras användning som bevisning inte kritiseras av förstainstansrätten av de skäl som angavs i punkt 456 i den överklagade domen (se punkt 279 i denna dom).

289 I den mån svaren lämnades till följd av ett beslut om att begära upplysningar har LVM och DSM inte angett vilka delar av svaren som faktiskt användes som bevisning mot de företag som besluten var riktade till eller mot klagandena, om det antas att klagandenas invändning fortfarande hör till den grund som avser rätten att inte behöva vittna mot sig själv.

290 Under dessa omständigheter har klagandena inte gjort det möjligt för domstolen att kontrollera huruvida förstainstansrätten missuppfattade omständigheterna vid sin bedömning av svaren på de frågor i dessa beslut som den ansåg vara rättsstridiga.

291 Klagandena har inte heller visat att svaren på andra frågor i samma beslut, som förstainstansrätten inte ansåg var rättsstridiga, användes som bevisning mot dem.

292 Domstolen kan följaktligen inte heller godta den invändning som avser besluten om att begära upplysningar. Det saknas anledning att ta ställning till frågan huruvida förstainstansrätten gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning när den, i punkterna 446—449 i den överklagade domen, med hänvisning till domen i det ovannämnda målet Orkem mot kommissionen fastslog att sådana beslut endast är rättsstridiga om en fråga förpliktigar företaget att lämna svar genom vilka det tvingas att erkänna förekomsten av en överträdelse.

293 Av vad anförts följer att överklagandena inte kan bifallas på den grund som nu prövats.

10. Den grund som åberopats av DSM och ICI och som avser att sekretessen och rätten till försvar har åsidosatts

294 Vid förstainstansrätten gjorde DSM och ICI gällande att skyddet för sekretess, vilket föreskrivs i artikel 20 i förordning nr 17, hade åsidosatts. Denna bestämmelse syftar även till att skydda rätten till försvar. De klandrade kommissionen för att den vid den undersökning med stöd av fullmakt som i november 1983 genomfördes i ICI:s lokaler, i samband med förfarandet avseende PVC-branschen, av ICI erhöll nya kopior av handlingar — nämligen så kallade "planeringshandlingar", en handling med rubriken "fördelning av bördan" samt en skrivelse från ICI av den 15 april 1981 — som den kände till och hade fått kopia av vid en tidigare undersökning med stöd av fullmakt, som genomfördes den 13 och den 14 oktober 1983 i samma lokaler i samband med ett annat förfarande rörande polypropylenbranschen.

295 DSM framförde samma invändning beträffande månads- och kvartalsrappporter om samtliga polymerer som tillverkades och såldes vid denna tidpunkt, det vill säga polypropylen, PEBD och PVC. Dessa handlingar motsvarar bilagorna P 5, P 6, P 9, P 11, P 13, P 14, P 18, P 21, P 24, P 29, P 39, P 41 och P 71, och påträffades av kommissionen även den 13 och den 14 oktober 1983 i samband med förfarandet avseende polypropylen. ICI och DSM avkrävdes därefter dessa handlingar på nytt vid de undersökningar med stöd av fullmakt som genomfördes den 21—23 november 1983 respektive den 6 december 1983 i de båda företagens lokaler i förfarandet avseende PVC-branschen.

296 DSM gjorde gällande att det påtalade agerandet även stod i strid med artikel 6 i Europakonventionen. Även om denna artikel inte innehåller några särskilda regler om inhämtande och användning av bevisning hindrar den inte att man

prövar huruvida ett förfarande sett som en helhet, inbegripet hur bevisningen förebringas, är skäligt (Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter, dom av den 20 november 1989 i målet Kostovski, serie A nr 166, 39 §, av den 22 april 1992 i målet Vidal, serie A nr 235 B, 33 §, och av den 16 december 1992 i målet Edwards, serie A nr 247 B, 34 §).

297 DSM och ICI har kritiserat förstainstansrätten för att den inte godtog deras argument, genom att den ansåg det lagenligt att använda de omtvistade handlingarna genom de nya kopior av dessa som erhållits inom ramen för förfarandet avseende PVC-branschen. Detta strider nämligen mot den rättspraxis som följer av domen i det ovannämnda målet Dow Benelux mot kommissionen, dom av den 16 juli 1992 i mål C-67/91, Asociación Española de Banca Privada m.fl. (REG 1992, s. I-4785; svensk specialutgåva, volym 13, s. I-87), och av den 19 maj 1994 i mål C-36/92 P, SEP mot kommissionen (REG 1994, s. 1-1911; svensk specialutgåva, volym 15, s. I-155).

298 Domstolen påpekar i det avseendet att det följer av artiklarna 20.1, 14.2 och 14.3 i förordning nr 17 att de upplysningar som inhämtats under undersökningarna inte får användas för andra ändamål än dem som anges i undersökningsfullmakten eller i beslutet om undersökning (domen i det ovannämnda målet Dow Benelux mot kommissionen, punkt 17).

299 Detta krav syftar till att skydda såväl sekretessen, vilken uttryckligen omnämns i artikel 20 i förordning nr 17, som företagens rätt till försvar (se domen i det ovannämnda målet Dow Benelux mot kommissionen, punkt 18). Dessa rättigheter hör inte bara till gemenskapsrättens grundläggande principer utan föreskrivs även i artikel 6 i Europakonventionen.

300 Dessa rättigheter skulle allvarligt kränkas om kommissionen kunde åberopa bevis mot företagen som inhämtats under en undersökning trots att de inte har något samband med föremålet för och syftet med undersökningen (domen i det ovannämnda målet Dow Benelux mot kommissionen, punkt 18).

301 Det är emellertid inte förbjudet för kommissionen att inleda en undersökning i syfte att kontrollera eller komplettera uppgifter som den händelsevis fått kännedom om under en tidigare undersökning, om det av dessa uppgifter framgår att det förekommit beteenden som strider mot konkurrensreglerna i fördraget (domen i det ovannämnda målet Dow Benelux mot kommissionen, punkt 19).

302 Efter att med rätta ha hänvisat till de principer som domstolen fastslog i domen i det ovannämnda målet Dow Benelux mot kommissionen, principer som inte motsägs av domarna i de ovannämnda målen Asociación Española de Banca Privada m.fl. (punkt 43) och SEP mot kommissionen (punkt 29) som DSM åberopade, konstaterade förstainstansrätten i punkt 474 i den överklagade domen att kommissionen inte på eget initiativ hade fört de handlingar som den erhållit inom ramen för ett annat förfarande till det aktuella ärendet, utan den hade erhållit dessa handlingar på nytt, med stöd av undersökningsfullmakter som bland annat avsåg PVC.

303 På grundval av detta konstaterande rörande de faktiska omständigheterna gjorde förstainstansrätten därefter en korrekt analys när den ansåg att grunden avsåg frågan huruvida kommissionen, när den erhöll handlingar i ett ärende och använde dem som skäl för att inleda ett annat förfarande, hade rätt att med stöd av fullmakter avseende det senare förfarandet begära nya kopior av dessa handlingar och använda dem som bevis i det senare ärendet.

304 Beträffande denna fråga fastslog förstainstansrätten helt riktigt, i punkt 476 i den överklagade domen, att eftersom kommissionen hade införskaffat dessa handlingar på nytt med stöd av undersökningsfullmakter avseende bland annat PVC i enlighet med artikel 14.2 i förordning nr 17 och hade använt handlingarna för det i fullmakterna angivna ändamålet, hade den iakttagit företagens rätt till försvar såsom denna rätt framgår av den aktuella bestämmelsen.

305 Företagen fråntas nämligen inte skyddet enligt artikel 20 i förordning nr 17 när kommissionen på nytt begär in en handling. Vad gäller skyddet för företagens rättigheter befinner sig företagen således i samma situation som om kommissionen ännu inte hade tillgång till handlingen, eftersom det är förbjudet för kommissionen att direkt använda en handling som den erhållit i ett tidigare förfarande som bevis i ett senare förfarande.

306 Domstolen vill även påpeka, vilket förstainstansrätten gjorde i punkt 477 i den överklagade domen, att den omständigheten att kommissionen erhållit handlingar för första gången i ett bestämt ärende inte medför en absolut garanti för att dessa handlingar inte lagenligt kan begäras in i ett annat ärende och användas som bevis.

307 Av vad anförts följer att förstainstansrätten inte gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning när den drog slutsatsen att artikel 20 i förordning nr 17 och den grundläggande principen om iakttagande av rätten till försvar inte hade åsidosatts.

308 Följaktligen kan överklagandena inte bifallas på den grund som nu prövats.

11. Den grund som åberopats av LVM, DSM, Elf Atochem, Degussa och Enichem och som avser att rätten till försvar har åsidosatts till följd av att klagandena inte i tillräcklig utsträckning fick tillgång till kommissionens handlingar i ärendet

309 LVM, DSM, Elf Atochem, Degussa och Enichem har hävdat att förstainstansrätten gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning genom att underkänna den grund som klagandena åberopade vid förstainstansrätten och som avsåg att den

grundläggande principen om iakttagande av rätten till försvar har åsidosatts till följd av att kommissionen inte i tillräcklig utsträckning hade gett klagandena tillgång till sina handlingar under det administrativa förfarandet.

310 Klagandena har påpekat att förstainstansrätten konstaterade att kommissionen inte hade gett klagandena tillgång till handlingarna i ärendet på ett korrekt sätt under det administrativa förfarandet.

311 Klagandena har klandrat förstainstansrätten för att den trots detta ställde som krav för att ogiltigförklara det andra PVC-beslutet att det skulle visas att den omständigheten att handlingarna i fråga inte lämnats ut hade kunnat påverka förfarandets gång samt innehållet i detta beslut på ett för det berörda företaget negativt sätt.

312 Enligt klagandena är det, med avseende på en ogiltigförklaring, inte nödvändigt att den omständigheten att handlingarna inte lämnats ut faktiskt har påverkat förfarandet. LVM och DSM anser att med hänsyn till rätten till lika möjligheter till insyn i akten som följer av artikel 6 i Europakonventionen (domen i det ovannämnda målet Edwards, 36 §; Europeiska kommissionen för mänskliga rättigheter, den 6 oktober 1977 i målet Lynas mot Schweiz, ansökan nr 7317/75, *Annuaire de la convention européenne des droits de l'homme*, s. 413), är det tillräckligt att konstatera att tillgång till handlingarna inte har lämnats i tillräcklig utsträckning för att kommissionens beslut skall ogiltigförklaras. På samma sätt har Enichem hävdat att underlåtenheten att lämna ut samtliga handlingar i ärendet, med undantag av konfidentiella eller interna handlingar, i sig utgör ett åsidosättande av rätten till försvar. Enligt Degussa är det tillräckligt att kommissionen har underlåtit att överlämna handlingar som eventuellt hade kunnat vara av betydelse för företagens försvar.

313 LVM, DSM, Elf Atochem, Degussa och Enichem har klandrat förstainstansrätten för att den därefter själv undersökte de handlingar som inte var tillgängliga under det administrativa förfarandet, för att fastställa huruvida det förhållandet att handlingarna inte hade lämnats ut hade kunnat påverka förfarandets gång samt innehållet i det andra PVC-beslutet på ett för det berörda företaget negativt sätt.

314 LVM och DSM har hävdat att ett sådant tillvägagångssätt står i strid med förstainstansrättens eget påstående att en kränkning av rätten till försvar som skett under det administrativa förfarandet inte kan rättas till under domstolsförfarandet. I likhet med Degussa och Enichem anser de att förstainstansrätten, genom att undersöka de omtvistade handlingarna, agerade som utredare i kommissionens ställe och att den därigenom rättade till saken i efterhand.

315 Domstolen påpekar i detta avseende att tillgången till handlingarna i konkurrensärenden bland annat har till syfte att göra det möjligt för mottagarna av ett meddelande om anmärkningar att få kännedom om den bevisning som återfinns i kommissionens akt så att de, på grundval av denna bevisning, kan uttala sig om kommissionens slutsatser i meddelandet om anmärkningar (dom av den 8 juli 1999 i mål C-51/92 P, Hercules Chemicals mot kommissionen, REG 1999, s. I-4235, punkt 75, och där angiven rättspraxis).

316 Rätten till insyn i kommissionens akt syftar således till att garantera att rätten till försvar kan utövas på ett ändamålsenligt sätt (se domen i det ovannämnda målet Hercules Chemicals mot kommissionen, punkt 76), en rättighet som inte bara hör till gemenskapsrättens grundläggande principer utan även föreskrivs i artikel 6 i Europakonventionen, såsom angetts ovan i punkt 299 i denna dom.

317 Ett åsidosättande av rätten till insyn i kommissionens akt under det förfarande som leder fram till ett beslut kan i princip utgöra grund för ogiltigförklaring av detta beslut då beslutet innebär att det berörda företagets rätt till försvar har åsidosatts (domen i det ovannämnda målet Hercules Chemicals mot kommissionen, punkt 77).

318 I så fall kan åsidosättandet inte ställas till rätta genom att det berörda företaget senare, i en rättegång rörande ogiltigförklaring av det ifrågasatta beslutet, får ta

del av handlingarna i fråga. Om företaget får ta del av handlingarna i detta skede, är det berörda företaget inte skyldigt att bevisa att kommissionens beslut hade fått ett annat innehåll om företaget hade haft tillgång till de handlingar som inte lämnades ut, utan företaget är endast skyldigt att bevisa att det kunde ha använt nämnda handlingar för sitt försvar (domen i det ovannämnda målet Hercules Chemicals mot kommissionen, punkterna 78 och 81).

319 I förevarande mål är det ostridigt att kommissionen under det administrativa förfarandet endast beviljade tillgång till en del av handlingarna i det administrativa ärendet, vilket förstainstansrätten konstaterade i punkt 1010 i den överklagade domen innan den, i punkt 1019, drog slutsatsen att kommissionen inte hade gett sökandena tillgång till handlingarna i ärendet på ett korrekt sätt.

320 Det är även ostridigt att förstainstansrätten, genom skrivelse av den 7 maj 1997, beslutade att, såsom en processledande åtgärd, ge samtliga sökande tillgång till kommissionens handlingar i ärendet, med undantag av kommissionens interna handlingar och handlingar som rörde affärshemligheter eller andra konfidentiella uppgifter. Förstainstansrätten anmodade sökandena att inkomma med yttranden för att visa på vilket sätt de ansåg att underlåtenheten att lämna ut vissa handlingar hade kunnat påverka deras försvar. Sökandena ingav sådana yttranden till förstainstansrätten.

321 Mot bakgrund av de principer som angetts ovan i punkterna 315—318 i denna dom, fastslog förstainstansrätten med rätta, i punkt 1011 i den överklagade domen, att företagen har rätt att få tillgång till handlingarna i ärendet, att denna rätt hör till de processrättsliga skyddsregler som syftar till att säkerställa rätten till försvar och att iakttagandet av denna rättighet utgör en grundläggande gemenskapsrättslig princip.

322 Förstainstansrätten gjorde sig därefter inte skyldig till någon felaktig rättstillämpning när den, i punkt 1020 i den överklagade domen, fastslog att den

omständigheten att kommissionen inte hade gett sökandena tillgång till handlingarna i ärendet på ett korrekt sätt dock inte i sig kunde leda till ogiltigförklaring av det andra PVC-beslutet. Förstainstansrätten uttryckte med andra ord bara uppfattningen att denna omständighet i princip kan utgöra grund för en sådan ogiltigförklaring (se punkt 317 i denna dom).

323 Genom att i punkt 1021 i den överklagade domen påpeka att det skulle undersökas huruvida sökandenas möjligheter till försvar hade påverkats av de villkor under vilka de fick tillgång till kommissionens handlingar i det administrativa ärendet, angav förstainstansrätten likaså villkoret att det berörda företagets rätt till försvar skall ha åsidosatts (se även punkt 317 i denna dom).

324 Genom att i samma punkt i den överklagade domen slutligen fastslå att om det kan visas att den omständigheten att handlingarna i fråga inte lämnats ut "har kunnat påverka" förfarandets gång samt beslutets innehåll på ett för sökanden negativt sätt räcker detta för att fastställa att det skett en överträdelse av rätten till försvar, angav förstainstansrätten enbart villkoret att sökanden endast är skyldig att styrka att den kunde ha använt de omtvistade handlingarna för sitt försvar (se punkt 318 i denna dom).

325 Genom att fastslå detta rättade förstainstansrätten följaktligen inte till förfarandet i efterhand, utan den begränsade med rätta sin prövning till att enbart avse frågan huruvida handlingarna i fråga hade kunnat åberopas av ett företag till dess försvar.

326 I punkt 1022 i den överklagade domen drog förstainstansrätten därav helt korrekt slutsatsen att beslutet skulle ogiltigförklaras om prövningen ledde till slutsatsen att så var fallet.

327 Förstainstansrätten angav i samma punkt att en kränkning av rätten till försvar som skett under det administrativa förfarandet inte kan rättas till under förfarandet inför förstainstansrätten, vilket innefattar en rättslig prövning som

inte kan ersätta den fullständiga undersökning av målet som sker under det administrativa förfarandet. Därigenom bekräftade förstainstansrätten enbart, utan någon som helst motstridighet, att denna prövning är begränsad. Förstainstansrätten bekräftade detta på nytt, bland annat i punkt 1035 i den överklagade domen, genom att framhålla att förstainstansrättens prövning hade till syfte att kontrollera huruvida den omständigheten att vissa handlingar eller utdrag ur handlingar inte hade lämnats ut hade kunnat påverka sökandenas möjligheter till försvar.

328 Av vad anförts följer att domstolen inte kan godta klagandenas invändningar vad gäller förstainstansrättens analys.

329 Degussa har även gjort gällande att de handlingar som inte lämnades ut under det administrativa förfarandet, vilka undersöktes i punkt 1060 och följande punkter i den överklagade domen, borde ha ansetts kunna vara av betydelse för företagens försvar. Av dessa handlingar framgår det bland annat att det förekom en hård konkurrens, att PVC-producenterna agerade aggressivt vad gäller priserna, att kompensationssystemet mellan producenterna fungerade dåligt och att prisinitiativen bara delvis var framgångsrika och ibland ansågs utgöra misslyckanden. Det är således inte alls uteslutet att kommissionen skulle ha beaktat dessa omständigheter till klagandens fördel. Enligt kommissionens praxis brukar dock den omständigheten att genomförandet av en förbjuden konkurrensbegränsande samverkan misslyckas i allmänhet leda till att böterna sätts ned.

330 Domstolen påpekar i det avseendet att förstainstansrättens bedömning av de faktiska omständigheterna, med undantag för då förstainstansrätten missuppfattat bevisningen, inte utgör en rättsfråga som är underställd domstolens kontroll (se punkt 285 i denna dom).

331 I detta fall avsåg förstainstansrättens bedömning frågan huruvida de omtvistade handlingarna hade kunnat användas av klaganden till dess försvar. Bedömningen avsåg således en bevisfråga.

332 De ifrågasatta punkterna i den överklagade domen, vilka har undersökts med beaktande av Degussas kritik och motiveringen i det andra PVC-beslutet, tyder dock inte på att förstainstansrätten missuppfattade de faktiska omständigheterna.

333 I punkt 1061 i den överklagade domen påpekade förstainstansrätten att de åberopade handlingarna inte syftar till att direkt ifrågasätta andra handlingar som kommissionen har ingett till stöd för sina slutsatser, utan till att styrka att det förekom en hård konkurrens som var oförenlig med dessa slutsatser.

334 I punkterna 1062 och 1063 i den överklagade domen angav förstainstansrätten emellertid följande:

"1062 Det framgår... av [det andra PVC-beslutet] att dessa omständigheter beaktades helt och hållet. Således har kommissionen inte hävdat att priserna höjdes konstant under den period som överträdelsen pågick eller att priserna förblev stabila under denna period. Tvärtom visar de tabeller som bifogades [det andra PVC-beslutet] att priserna fortsatte att fluktuera, och nådde den lägsta nivån under det första kvartalet 1982. Kommissionen har således uttryckligen medgett att prisinitiativen bara delvis var framgångsrika och att de ibland ansågs utgöra misslyckanden ([det andra PVC-beslutet], punkterna 22 och 36—38). Kommissionen har även angett vissa av skälen till detta: förutom yttre faktorer som inte berodde på producenterna (kundernas förväntade inköp, import från tredje land, nedgång i efterfrågan i synnerhet åren 1981 och 1982, specialrabatter...), har kommissionen angett att vissa producenter ibland föredrog försäljningsvolymer till nackdel för priser ([det andra PVC-beslutet], punkterna 22 och 38), och att det med hänsyn till marknadens särdrag skulle ha varit fruktlöst att försöka sig på samordnade prisinitiativ om villkoren inte var gynnsamma för en höjning ([det andra PVC-beslutet], punkt 38). Kommissionen har dessutom beaktat att det förekom 'aggressivt' beteende hos vissa företag ([det andra PVC-beslutet], punkt 22). På samma sätt har

kommissionen understrukit att även om handlingen om fördelning av bördan och Alcudia- och DSM-handlingarna bekräftar att det förekom ett kompensationssystem mellan producenterna, kan man av dessa även dra slutsatsen att dessa system inte fungerade på ett korrekt sätt ([det andra PVC-beslutet], punkt 11). Det var mot bakgrund av samtliga ovan anförda omständigheter som kommissionen fastställde de böter som sökandena ålades.

1063 För övrigt skall det påpekas att såväl bilagorna P1—P70 som de handlingar som kommissionen skickade till parterna i maj 1988 redan gav rikligt skriftligt stöd för sökandena att hävda, vilket de för övrigt gjorde, att de omständigheter som de åberopar i dag förelåg."

335 Mot bakgrund av denna motivering i den överklagade domen, vilken bekräftas av de omnämnda punkterna i det andra PVC-beslutet, framgår det att Degussa, förutom att inte lyckas styrka att förstainstansrätten missuppfattade de faktiska omständigheterna, har åberopat en irrelevant invändning, eftersom

— kommissionen beaktade de omständigheter som Degussa har hävdat kunde vara av betydelse för dess försvar, och

— Degussa hade möjlighet att åberopa dessa omständigheter under det administrativa förfarandet och faktiskt åberopade dessa, tack var det stora antal handlingar som innehåller avsnitt som, enligt själva ordalydelsen i överklagandet, hänvisar till det faktum att PVC-producenterna inte tillämpade en enhetlig prispolitik och att det förekom en relativt hård konkurrens mellan dem. Degussa har uttryckligen medgett att det mottog dessa handlingar från kommissionen den 3 maj 1988 som handlingar som "kunde vara användbara för dess försvar".

336 Under dessa förhållanden kan domstolen inte godta Degussas invändning mot förstainstansrättens bedömning.

337 Slutligen har Enichem ifrågasatt förstainstansrättens bedömning av de handlingar som den valde ut bland de handlingar som det gavs tillgång till under domstolsförfarandet och på grundval av vilka förstainstansrätten drog slutsatsen att rätten till försvar inte hade åsidosatts.

338 Enichem har klandrat förstainstansrätten för att den underlät att beakta ett stort antal av dessa handlingar utan att ens undersöka dessa, av det skälet att de var daterade före eller efter undersökningsperioden. Enichem har medgett att denna analys hör till förstainstansrättens konstateranden rörande de faktiska omständigheterna och att dessa konstateranden inte kan sättas i fråga i ett överklagande. Klaganden har emellertid kritiserat den metod som förstainstansrätten använde sig av för att lämna handlingarna i fråga utan beaktande. Förstainstansrätten tillämpade ett formalistiskt tidskriterium som saknade samband med sakfrågan. Enligt Enichem är ett sådant kriterium oacceptabelt. Klaganden har gjort gällande att vissa handlingar innehöll uppgifter som var relevanta för bedömningen av producenternas uppträdande, i synnerhet Enichems eget uppträdande, särskilt under perioden i fråga och vad gäller de omständigheter som undersökningen avsåg. Enichem har tillagt att motsvarande uppgifter även kunde framgå av handlingar som inte härrörde från undersökningsperioden, exempelvis när handlingarna hänvisar till denna period eller möjliggör en jämförelse mellan den föregående perioden och den efterföljande perioden.

339 I det avseendet påpekar domstolen att förstainstansrätten, i punkt 1040 i den överklagade domen, inte beaktade de handlingar och utdrag ur handlingar som avsåg en period som föregick den konkurrensbegränsande samverkan eller en period efter det datum då överträdelsen upphörde, och som kommissionen beaktade vid fastställandet av böterna. I det syftet framhöll förstainstansrätten att det inte var handlingens datum som var av betydelse, utan huruvida det utdrag som sökanden åberopade var relevant för den period då överträdelsen pågick.

340 Domstolen konstaterar att Enichem, under föregivande av att ifrågasätta ett bedömningskriterium som tillämpades på de omtvistade handlingarna, i själva verket försöker att ifrågasätta själva den bedömning som förstainstansrätten gjorde av varje handling med avseende på innehållet, en bedömning som inte kan omprövas i ett överklagande såvida inte förstainstansrätten missuppfattat bevisningen (se punkt 285 i denna dom).

341 Enichem har emellertid inte angett exakt vilka avsnitt i de handlingar som uttryckligen identifierats som bekräftar påståendet att dessa handlingar kunde ha använts av klaganden till dess försvar, oaktat handlingarnas datum eller den period de avser.

342 Följaktligen har Enichem inte möjliggjort för domstolen att kontrollera huruvida förstainstansrätten missuppfattade de faktiska omständigheterna vid sin bedömning.

343 Följaktligen kan domstolen inte godta invändningen.

344 Av vad anförts följer att överklagandena inte kan bifallas på den grund som nu prövats.

12. Den grund som åberopats av Montedison och som avser att rätten till en rättvis rättegång, artiklarna 48.2 och 64 i förstainstansrättens rättegångsregler samt principen om personligt ansvar har åsidosatts till följd av hur det muntliga förfarandet organiserades

345 Montedison har gjort gällande att förstainstansrättens eftertryckliga uppmaning att lägga fram ett gemensamt muntligt försvar under förhandlingen inte var

förenlig med rätten till en rättvis rättegång som föreskrivs i artikel 6 i Europakonventionen och att det i artikel 64 och följande artiklar i förstainstansrättens rättegångsregler inte föreskrivs någon möjlighet att bereda ett gemensamt försvar. Ett sådant försvar skulle enligt klaganden leda till att vissa argument, bevis och påståenden som inte är gemensamma för samtliga sökandeföretag vid behov måste uteslutas från försvaret. Ett krav på ett sådant försvar skulle dessutom innebära en presumtion om att företagen är skyldiga.

346 Det gemensamma försvaret medförde att förstainstansrätten inte fick någon kännedom om två av Montedisons huvudargument. Förstainstansrätten underlät dessutom att analysera de bevis som åberopades i Montedisons ansökan, trots att dessa bevis, enligt klagandens mening, visar att det inte av någon av de handlingar som kommissionen inhämtade framgick att Montedison hade deltagit i de påtalade överträdelserna. Slutligen beaktade förstainstansrätten endast ett bevis mot Montedison och prövade endast ett av Montedisons argument vad beträffar de bevis som talade till Montedisons fördel, och vid denna prövning felbedömde den även argumentets innehåll.

347 Domstolen påpekar att Montedison i sin grund har åberopat artikel 48.2 i förstainstansrättens rättegångsregler, vilken rör nya grunder som åberopas under rättegången. Denna bestämmelse saknar dock samband med den invändning som framförts.

348 Enligt artikel 64.2 i förstainstansrättens rättegångsregler har processledningen bland annat till syfte att säkerställa att det muntliga förfarandet förlöper väl.

349 Med iakttagande av den kontradiktoriska principen och rätten till försvar, vilka likaledes föreskrivs i artikel 6 i Europakonventionen, kan förstainstansrätten således anmoda parterna att gemensamt lägga fram sina gemensamma grunder

för att undvika att identiska resonemang upprepas. Det står dock varje part fritt att komplettera med egna argument.

350 I detta fall förenades målen vad gällde det muntliga förfarandet genom beslut av den 22 januari 1998.

351 Montedison har inte styrkt eller ens hävdat att "förstainstansrättens eftertryckliga uppmaning att lägga fram ett gemensamt muntligt försvar", såsom klaganden uttryckt det i överklagandet, skulle vara förbundet med ett förbud för klaganden att enskilt framföra de argument som den inte delade med övriga parter. I motsats till vad klaganden har gjort gällande kan enbart den omständigheten att identiska grunder framförs gemensamt inte medföra någon presumtion om att de berörda företagen är skyldiga.

352 Följaktligen kan domstolen inte godta den invändning som avser genomförandet av det muntliga förfarandet.

353 Det saknas således anledning för domstolen att närmare undersöka Montedisons påstående om att förstainstansrätten inte undersökte de bevis som åberopades i Montedisons ansökan och att den grundade sitt avgörande på endast ett bevis rörande Montedison. Klaganden har nämligen inte framfört denna invändning som en separat grund, utan endast i syfte att styrka att dess rätt till försvar har kränkts till följd av att det muntliga förfarandet var bristfälligt, vilket skulle motivera att den överklagade domen upphävs. Invändningen vilar nämligen på ett antagande som visserligen är nödvändigt för att grunden skall godtas, men som är felaktigt.

354 Av vad anförts följer att överklagandet inte kan bifallas på den grund som nu prövats.

13. Den grund som åberopats av Montedison och som avser att rätten till en rättvis rättegång och artikel 48.2 i förstainstansrättens rättegångsregler åsidosattes vid bedömningen av bevisningen.

355 Montedison har gjort gällande att förstainstansrätten åsidosatte både dess rätt till en rättvis rättegång och artikel 48.2 i förstainstansrättens rättegångsregler vid bedömningen av bevisningen.

356 Montedison har hävdat att förstainstansrätten slog fast i punkterna 903 och 904 i den överklagade domen att det förekommit ett kvot- eller kompensationssystem med stöd av en handling som endast indirekt hänvisade till Montedison och att förstainstansrätten framhöll att ICI hade begärt en höjning av kvoterna. I det avseendet beaktade inte förstainstansrätten den förklaring som Montedison gav på sidorna 46 och 47 i sin ansökan.

357 Domstolen konstaterar att förstainstansrätten, i punkt 896 i den överklagade domen, korrekt sammanfattade de argument som framfördes i Montedisons ansökan, vilka Montedison har hänvisat till i sitt överklagande. Förstainstansrätten erinrade om att klaganden hade ifrågasatt bevisvärdet av en handling kallad Alcudia-handlingen och hävdat att inte något italienskt företag hade anslutit sig individuellt till ett kompensationssystem. Vidare tillades det att även om det skulle antas att ett sådant system hade genomförts, skulle det endast ha kunnat röra sig om en av de rationaliseringsåtgärder som vidtagits med stöd av bilaterala avtal, och som kommissionen själv hade förordat för att ersätta en kriskartell. I punkterna 903 och 904 i samma dom bemötte förstainstansrätten därefter uttryckligen dessa argument och fastslog att Montedison hade deltagit i denna del av överträdelsen på grundval av två handlingar, däribland Alcudia-handlingen.

358 Det framgår således att invändningen är obefogad. För övrigt innebär invändningen att själva den bedömning som förstainstansrätten gjorde av de faktiska omständigheterna ifrågasätts, en bedömning som inte är underställd domstolens kontroll, såvida inte förstainstansrätten missuppfattat bevisningen (se punkt 285 i denna dom), vilket inte har styrkts i detta fall.

359 Därav följer att domstolen inte kan godta denna invändning.

360 Montedison har vidare hävdat att förstainstansrätten inte beaktade de 23 handlingar som det hänvisas till på sidorna 24—31 i Montedisons ansökan. Dessa handlingar skulle ha styrkt förekomsten av en hård konkurrens, vilken var oförenlig med en konkurrensbegränsande samverkan i fråga om priser och marknadskvoter.

361 Vid en granskning av den ansökan som klaganden ingav till förstainstansrätten är det dock inte möjligt att hitta någon hänvisning till de 23 handlingar som åberopats, vilka för övrigt endast har identifierats till antalet. För övrigt har Montedison inte angett vilken del av domen som kritiken avser.

362 Under dessa förhållanden kan domstolen inte godta invändningen.

363 Montedison har även klandrat förstainstansrätten för att den, i punkt 906 i den överklagade domen, inte beaktade en tabell som klaganden hade ingett, vari de riktpriser som kommissionen hänvisade till och de priser som Montedison faktiskt tillämpade jämfördes i syfte att styrka att klaganden inte kunde ha deltagit i prisinitiativen. Montedison har bestritt att förstainstansrätten kunde

fastslå detta med motiveringen att klaganden inte hade angett var den hämtat uppgifterna om de priser som den, enligt egen uppgift, faktiskt hade tillämpat, eller vilket exakt datum som dessa priser hade konstaterats. Montedison har gjort gällande att dessa uppgifter endast kunde komma från de obligatoriska räkenskapshandlingar som innehåller alla försäljningsuppgifter avseende Montedipe, ett dotterbolag till vilket Montedison överlät sin PVC-produktion från och med den 1 januari 1981, och att det handlade om de genomsnittliga försäljningspriserna under de aktuella perioderna.

364 Domstolen påpekar emellertid på nytt att Montedison, under föregivande av att åberopa grunden som avser att klagandens rätt till en rättvis rättegång har åsidosatts, i själva verket ifrågasätter förstainstansrättens bedömning av ett bevis, eftersom artikel 48.2 i förstainstansrättens rättegångsregler saknar samband med den invändning som prövas här.

365 Domstolen kan inte godta klagandens invändning, eftersom en sådan bedömning inte är underställd domstolens kontroll, såvida inte förstainstansrätten missuppfattat bevisningen i fråga (se punkt 285 i denna dom), vilket inte har styrkts i detta fall.

366 Slutligen har Montedison klandrat förstainstansrätten för att den, i punkterna 1009 och 1028 i den överklagade domen, nekade klaganden att åberopa fyra nya handlingar som talade till klagandens fördel och som klaganden hade fått kännedom om i samband med den processledande åtgärd som förstainstansrätten vidtog och som avsåg tillgång till kommissionens handlingar i ärendet. Enligt Montedison ansåg förstainstansrätten felaktigt att det inte fanns någon anledning att beakta de yttranden som klaganden inkom med efter den processledande åtgärden, eftersom klaganden inte hade åberopat några grunder som avsåg tillgång till kommissionens handlingar.

367 Klaganden har hävdat att de fyra handlingarna i fråga åskådliggjorde det oerhörda prisraset i Italien, den hårda konkurrensen och det förhållandet att de utländska företagen inte kände till situationen på den italienska marknaden.

368 Enligt Montedison kan ett företag, som under rättegången upptäcker handlingar som kan vara av betydelse för dess försvar, enligt artikel 48.2 i förstainstansrättens rättegångsregler åberopa en ny grund med stöd av dessa handlingar, vilka anses utgöra rättsliga eller faktiska omständigheter som framkommit först under förfarandet.

369 Domstolen påpekar att enligt artikel 48.2 första stycket i förstainstansrättens rättegångsregler får nya grunder inte åberopas under rättegången, såvida de inte föranleds av rättsliga eller faktiska omständigheter som framkommit först under förfarandet.

370 Denna bestämmelse hindrar inte på något sätt att rättsliga eller faktiska omständigheter kunde upptäckas till följd av en processledande åtgärd varigenom samtliga sökande fick ta del av kommissionens handlingar, inbegripet dem som inte hade åberopat någon grund om att deras rätt till tillgång till handlingarna i fråga hade åsidosatts.

371 Varje ny grund som föranleds av sådana omständigheter är tillåten enligt bestämmelsen. Under de omständigheter som avses i föregående punkt är det således inte uteslutet att en sökande som ny grund kan åberopa att dess rätt till tillgång till handlingar har åsidosatts.

372 I detta fall är det ostridigt att Montedison, till skillnad från andra sökande, i den ansökan som ingavs till förstainstansrätten inte åberopade en grund som avsåg att företagets rätt till tillgång till kommissionens handlingar i ärendet hade åsidosatts.

373 Det är även ostridigt att förstainstansrätten genom skrivelse av den 7 maj 1997 underrättade parterna om att den beslutat att, såsom en processledande åtgärd, ge samtliga sökande tillgång till kommissionens handlingar i det ärende som ledde till det andra PVC-beslutet, med undantag för kommissionens interna handlingar och handlingar som rörde affärshemligheter eller andra konfidentiella uppgifter. Förstainstansrätten anmodade sökandena att därefter inkomma med eventuella yttranden för att visa på vilket sätt underlåtenheten att lämna ut handlingar hade kunnat påverka deras försvar.

374 Det är slutligen ostridigt att Montedison, i samband med denna processledande åtgärd, fick tillgång till handlingarna i fråga och att företaget därefter ingav ett yttrande den 28 juli 1997, i vilket de fyra handlingar som det hänvisas till i överklagandet åberopades.

375 Av yttrandet framgår att Montedison uttryckligen gjorde gällande att om det hade haft tillgång till dessa handlingar vid förberedandet av sitt försvar inför det förhör som hölls med företagen under det administrativa förfarandet och därefter med avseende på de mål som väcktes mot det första respektive det andra PVC-beslutet, hade det kunnat åberopa dessa handlingar för att styrka att anklagelsen var grundlös.

376 Klaganden åberopade således som en ny grund, i enlighet med artikel 48.2 i förstainstansrättens rättegångsregler, en grund som avsåg att företagets rätt till tillgång till kommissionens handlingar i ärendet hade åsidosatts.

377 Förstainstansrätten åsidosatte följaktligen denna bestämmelse när den beslutade att inte undersöka det yttrande som Montedison ingav, av det skäl som angavs i punkt 1028 i den överklagade domen, nämligen att Montedison inte hade åberopat några grunder avseende tillgång till handlingarna i det administrativa ärendet.

378 Följaktligen skall överklagandet bifallas på den grund som nu prövats, vad gäller den felaktiga rättstillämpning som förstainstansrätten därigenom gjorde sig skyldig till. I övrigt kan överklagandet inte bifallas på denna grund.

379 Den överklagade domen skall följaktligen upphävas delvis, till den del förstainstansrätten underkände Montedisons nya grund om att företagets rätt till tillgång till kommissionens handlingar har åsidosatts.

14. Den grund som åberopats av Enichem och som avser att artikel 44.1 c i förstainstansrättens rättegångsregler har åsidosatts

380 Enichem har erinrat om att parterna år 1995 accepterade, på förstainstansrättens begäran, att skjuta upp den skriftliga redogörelsen för deras invändningar avseende det andra PVC-beslutet, med anledning av att det skulle hållas en förhandling rörande enbart de åsidosättanden av handläggningsreglerna som kommissionen beskylldes för. Enichem har tillagt att förstainstansrätten påpekade att de argument som framfördes på samtliga parters vägnar endast skulle beaktas i förhållande till de sökande som hade framfört dessa invändningar i sin egen ansökan.

381 Enichem har uppgett att när det skriftliga förfarandet återupptogs efter förhandlingen valde den att i repliken inte ange samtliga argument som hade framförts även på Enichems vägnar, utan att hänvisa till dessa och att bifoga texterna till de gemensamma framställningarna.

382 Klaganden har klandrat förstainstansrätten för att den, i punkterna 42 och 43 i den överklagade domen, fastslog att klagandens replik inte uppfyllde kraven i artikel 44.1 c i förstainstansrättens rättegångsregler, såvitt det i denna hänvisades

till texterna till de gemensamma framställningarna och att den därför skulle lämnas utan beaktande. Den allmänna hänvisningen till andra handlingar, även om dessa bifogades, ansågs nämligen inte kunna avhjälpa det faktum att uppgifter om de grundläggande faktiska och rättsliga omständigheter som åberopades saknades i repliken.

383 Enichem har hävdat att förstainstansrätten därigenom tillämpade artikel 44.1 c i rättegångsreglerna felaktigt, eftersom

— de invändningar avseende förfarandet som hade utvecklats i de gemensamma framställningarna redan hade framställts i ansökan,

— de argument som framfördes under förhandlingen utgjorde en del av förfarandet och var kända för förstainstansrätten, eftersom de hade framställts vid denna,

— de invändningar som sökandena, och i synnerhet Enichem, anförde mot de argument som kommissionen hade utvecklat i sitt svaromål redan hade angetts i deras gemensamma framställningar,

— hänvisningen i repliken till texterna till de gemensamma framställningarna med nödvändighet innebar att klaganden reservationslöst ställde sig bakom innehållet i dessa handlingar, så att förstainstansrätten inte behövde söka i bilagorna för att fastställa de grunder som låg till grund för ansökan eller repliken.

384 Enligt Enichem medförde förstainstansrättens slutsats att den del av Enichems replik som avsåg fel i förfarandet inte beaktades i domen eller att det däri bortsågs från samtliga argument som hade utvecklats i de gemensamma framställningarna.

385 I det avseendet konstaterar domstolen att det inte uppställs något krav på att de argument som framförts tidigare under ett muntligt förfarande i samband med grunder som angetts i ansökan måste upprepas på nytt i sin helhet eller ens kortfattat i en skriftlig inlaga för att förstainstansrätten skall pröva dessa argument. Från och med det muntliga förfarandet hör dessa argument nämligen till omständigheterna i målet och har kommit till domstolens kännedom. Den domstol vid vilken målet är anhängigt skall således pröva argumenten, eftersom de är relevanta och hänför sig till grunder som redan har åberopats och därför inte utgör en ny grund i den mening som avses i artikel 48.2 i förstainstansrättens rättegångsregler.

386 Den allmänna hänvisningen i Enichems replik till innehållet i de gemensamma framställningar som gjordes den 13 och den 14 juni 1995 var således överflödig.

387 Genom att i punkt 43 i den överklagade domen lämna repliken utan beaktande "såvitt det i de[nn]a [hänvisades] till de gemensamma framställningarna", tillämpade förstainstansrätten således artikel 44.1 c i förstainstansrättens rättegångsregler på ett formellt felaktigt sätt på omständigheter i det muntliga förfarandet, eftersom förstainstansrätten under alla omständigheter var skyldig att pröva de argument som på ett korrekt sätt hade åberopats under det muntliga förfarandet.

388 Enligt artikel 51 i EG-stadgan för domstolen kan emellertid rättegångsfel vid förstainstansrätten medföra upphävande endast om det har styrkts att rättegångsfelet har kränkt en klagandes intressen.

389 Enichem har dock, utan några närmare preciseringar, enbart hävdat att de argument som på ett korrekt sätt framfördes under det muntliga förfarandet på Enichems vägnar inte beaktades i den överklagade domen.

390 Enichem har inte angett något relevant argument som i den överklagade domen inte blev föremål för en prövning — antingen som en omständighet i det muntliga förfarandet som förstainstansrätten kände till eller som uttryckligen angavs i en replik som ingavs av en annan sökande och som inte avvisades — som var gemensam för samtliga parter som berördes av de gemensamma framställningarna, däribland Enichem, och som, om det hade prövats, hade kunnat påverka utgången av tvisten.

391 Under dessa omständigheter kan överklagandet inte bifallas på den grund som nu prövats.

15. Den grund som åberopats av Wacker-Chemie och Hoechst och som avser att bedömningen av de faktiska omständigheterna var ofullständig

392 Wacker-Chemie och Hoechst har klandrat förstainstansrätten för att den, i punkt 611 i den överklagade domen, inte beaktade Hoechsts försäljningssiffror i en handling som hade upprättats av en välrenommerad auktoriserad revisionsbyrå och intygats av två revisorer (nedan kallat revisorsintyget), på grund av att siffrorna inte kunde anses tillräckligt trovärdiga för att ifrågasätta de uppgifter som Hoechst självt hade tillhandahållit som svar på en begäran om upplysningar från kommissionen. Klagandena har i det avseendet ställt sig frågan hur parterna i ett förfarande skall kunna få till stånd en rättelse av felaktiga uppgifter som lämnats av misstag, om det inte räcker med ett intyg från en auktoriserad revisionsbyrå.

393 Enligt klagandena borde förstainstansrätten, om den inte kunde godta revisorernas intyg, ha förordnat om bevisupptagning beträffande de uppgifter som den ansåg vara felaktiga och diskutabla. Om tvivel hade kvarstått efter detta, borde förstainstansrätten ha dömt till det berörda företagets fördel.

394 Slutligen har klagandena gjort gällande att förstainstansrätten inte undersökte de omtvistade uppgifterna trots deras juridiska relevans. Förstainstansrätten gjorde således inte någon bedömning av den bevisning som hänförde sig till dessa och den kunde inte heller göra detta, utan att ha förordnat om bevisupptagning.

395 Domstolen påpekar i det avseendet att förstainstansrätten, i punkt 582 och följande punkter i den överklagade domen, gjorde en bedömning av invändningarna mot att det skett en överträdelse av artikel 85.1 i fördraget.

396 Närmare bestämt gjorde förstainstansrätten i punkterna 584—617 i den överklagade domen en bedömning av invändningen mot att det förekommit ett kvotsystem.

397 Efter att ha gjort en ingående bedömning fastslog förstainstansrätten att det fanns sex handlingar som kunde användas som bevis för förekomsten av ett sådant system.

398 Förstainstansrätten undersökte därefter i detalj en sjunde handling, nämligen en tabell som hade påträffats i Atochem SA:s lokaler, kallad "PVC — första kvartalet" (nedan kallad Atochem-tabellen). Enligt kommissionen bekräftade denna handling, vad gäller de första månaderna år 1984, att kvotsystemet hade förekommit åtminstone fram till april 1984.

399 För att bedöma huruvida sifferuppgifterna i denna handling hade något bevisvärde undersökte förstainstansrätten de dubbelkontroller som kommissionen hade utfört genom att jämföra dessa uppgifter med andra uppgifter, i synnerhet uppgifter om de fyra tyska PVC-producenternas, däribland Wacker-Chemies och Hoechsts, försäljning för det första kvartalet år 1984.

400 Förstainstansrätten påpekade att kommissionen hade använt uppgifter som lämnats av BASF, Wacker-Chemie och Hüls samt de försäljningssiffror som Hoechst hade redovisat för att fastställa försäljningens omfattning. Kommissionen hade kommit fram till en sammanlagd kvantitet som obetydligt skiljde sig från de uppgifter som angavs i Atochem-tabellen, vilket bekräftade att Atochem-tabellen inte hade kunnat upprättas utan att det förekommit ett informationsutbyte mellan producenterna.

401 Förstainstansrätten påpekade därefter att Hoechst under förhöret vid kommissionen hade förnekat de sifferuppgifter som företaget självt hade tillhandahållit och lämnat nya uppgifter. Hoechst var emellertid senare tvungen att medge att de nya sifferuppgifterna var felaktiga.

402 Slutligen konstaterade förstainstansrätten att Hoechst på nytt hade lämnat nya sifferuppgifter den 21 oktober 1988 i ett revisorsintyg som företaget åberopade i samband med den aktuella grunden.

403 Det framgår således att kommissionens akt med avseende på den aktuella frågan innehöll tre handlingar som skulle jämföras med Atochem-tabellen för att kontrollera de dubbelkontroller som kommissionen hade utfört. Samtliga dessa handlingar hade ingetts av Hoechst, och förstainstansrätten gjorde en bedömning av handlingarnas bevisvärde.

404 I motsats till vad Hoechst har hävdat var förstainstansrätten, vilken hade tillgång till olika uppgifter i målet för att ta ställning till frågan, inte tvungen att *ex officio* förordna om ytterligare åtgärder för bevisupptagning. Förstainstansrätten skulle inte ha varit skyldig att förordna om sådana åtgärder även om den efter denna bedömning hade kommit fram till slutsatsen att samtliga uppgifter saknade bevisvärde. Förstainstansrätten kunde således fatta ett avgörande i enlighet med bevisbördereglerna.

405 Av vad anförts följer att överklagandena inte kan bifallas på den grund som avser att bedömningen av de faktiska omständigheterna var ofullständig.

406 Frågan huruvida förstainstansrättens bedömning av bevisningen kan omprövas hör till den separata grund som klagandena har åberopat och som avser att bevisningen missuppfattades, vilken kommer att prövas nedan.

16. Den grund som åberopats av Wacker-Chemie och Hoechst och som avser att bevisningen missuppfattades

407 Wacker-Chemie och Hoechst har gjort gällande att förstainstansrätten, i punkt 609 och följande punkter i den överklagade domen, missuppfattade den bevisning som framgick av de sifferuppgifter som Hoechst hade lämnat till kommissionen, i synnerhet sifferuppgifterna i det revisorsintyg som omnämnts i samband med föregående grund. I västeuropeiska länder anses resultaten av de granskningar som intygas av revisorer i allmänhet ha ett bevisvärde och åtminstone presumeras vara korrekta och fullständiga.

408 Som domstolen redan har påpekat i punkt 285 i denna dom utgör förstainstansrättens bedömning av de faktiska omständigheterna, med undantag för då förstainstansrätten missuppfattat bevisningen, inte en rättsfråga som är underställd domstolens kontroll.

409 För att fastställa att de tyska producenternas sammanlagda försäljning enligt Atochem-tabellen (198 226 ton) endast kunde ha uppnåtts genom ett informationsutbyte mellan producenterna, påpekade förstainstansrätten, i punkt 609 i den överklagade domen, att skillnaden mellan denna sammanlagda kvantitet och den sammanlagda kvantitet som framgick av de första sifferuppgifter som Hoechst hade lämnat frivilligt och de uppgifter som hade lämnats av BASF, Wacker-Chemie och Hüls (198 353 ton) var obetydlig.

410 I syfte att underkänna de nya uppgifter som Hoechst lämnade till kommissionen under förhöret, utan någon handling till stöd för dessa, påpekade förstainstansrätten i den följande punkten i den överklagade domen att dessa uppgifter inte var trovärdiga, eftersom de gav vid handen att företaget hade utnyttjat sina anläggningar till mer än 105 procent, medan övriga producenter hade uppnått en utnyttjandegrad på endast 70 procent. Framför allt konstaterade förstainstansrätten att Hoechst självt senare hade medgett att dessa uppgifter var felaktiga.

411 Beträffande det revisorsintyg som huvudsakligen ligger till grund för Wacker-Chemies och Hoechsts kritik att bevisningen missuppfattades, påpekade förstainstansrätten, i punkt 611 i den överklagade domen, att uppgifterna i revisorsintyget endast innebar en obetydlig korrigering i jämförelse med de uppgifter som ursprungligen lämnades, vilket enbart bekräftade att de siffror som förekom i Atochem-tabellen var riktiga. Förstainstansrätten påpekade därefter att skillnaden i förhållande till uppgifterna i denna tabell enbart berodde på tillägget av Hoechsts egen konsumtion avsedd för dess fabrik i Kalle, såsom "försäljning till konsumenter".

412 Förstainstansrätten missuppfattade följaktligen inte det åberopade revisorsintyget när den, i punkt 611 i den överklagade domen, godtog de uppgifter som Hoechst först hade lämnat, genom att påpeka att intyget inte påverkade dessa uppgifter.

413 Därav följer att överklagandena inte kan bifallas på den grund som nu prövats.

17. De grunder som åberopats av Montedison, Elf Atochem, Degussa, Wacker-Chemie och Hoechst och som avser att förstainstansrätten underlät att ta ställning till vissa grunder samt att domskälen i den överklagade domen är motstridiga och bristfälliga

414 Montedison har gjort gällande att förstainstansrätten inte tog ställning i den överklagade domen till dess grund om att befogenheten att vidta sanktionsåtgärder slutgiltigt har överförts till gemenskapsdomstolarna efter att kommissionen antog det första PVC-beslutet, vilket även gällde sedan detta beslut hade ogiltigförklarats. Elf Atochem har hävdat att förstainstansrätten inte tog ställning till dess grund om att det förelåg skillnader mellan det första PVC-beslutet och det andra PVC-beslutet. Degussa har gjort gällande att förstainstansrätten i den överklagade domen underlät att ta ställning till dess grund om att förhörsombudet inte vidtog några nya åtgärder före det andra PVC-beslutet. Slutligen har Wacker-Chemie och Hoechst åberopat att domskälen i den överklagade domen är motstridiga och bristfälliga vad gäller bedömningen av bevisningen.

415 Var och en av dessa grunder skall behandlas i tur och ordning.

a) Den grund som åberopats av Montedison och som avser att förstainstansrätten underlät att ta ställning till dess grund om att befogenheten att vidta sanktionsåtgärder slutgiltigt har överförts till gemenskapsdomstolarna efter kommissionens beslut

416 Montedison har gjort gällande att förstainstansrätten inte prövade den första grund som företaget åberopade vid förstainstansrätten och som avsåg att artikel 172 i EG-fördraget (nu artikel 229 EG) och artikel 17 i förordning nr 17, jämförda med artikel 87.2 d i EG-fördraget (nu artikel 83.2 d EG i ändrad lydelse), har åsidosatts.

417 Montedison har påpekat att gemenskapsdomstolarna enligt artikel 172 i fördraget och artikel 17 i förordning nr 17 har full prövningsrätt, det vill säga ett oinskränkt utrymme för skönsmässig bedömning av de faktiska omständigheterna. Eftersom gemenskapsdomstolarna enligt artikel 17 i förordning nr 17 i synnerhet har befogenhet att upphäva, sätta ned eller höja ålagda böter, förlorar kommissionen den befogenheten när talan har väckts mot dess beslut. Utrymmet för skönsmässig bedömning överförs nämligen slutgiltigt till gemenskapsdomstolarna.

418 Kommissionen har gjort gällande att det i överklagandet inte har angetts något avsnitt eller någon del av den överklagade domen som den åberopade invändningen särskilt avser. Den har därför ifrågasatt om invändningen kan prövas.

419 Kommissionen har mot klagandens argument invänt att förstainstansrätten, i punkterna 65—85 i den överklagade domen, undersökte den grund som avsåg att kommissionen inte kunde anta det andra PVC-beslutet på grund av att domstolens dom av den 15 juni 1994 vunnit laga kraft, utan att dock uttryckligen

hänföra grunden till Montedison. Kommissionen har även påpekat att förstainstansrätten, i punkterna 86—99 i den överklagade domen, med uttrycklig hänvisning till Montedison tog ställning till den grund som avsåg att principen om *non bis in idem* har åsidosatts och följaktligen till frågan huruvida kommissionens ogiltigförklarade första beslut hade antagits på nytt.

420 Kommissionen har tillagt att det åligger varje sökande att klargöra sina argument redan i första instans. För det fall förstainstansrätten inte kunde ta ställning till grunden därför att sökanden inte hade formulerat den tillräckligt klart kan den överklagade domen följaktligen inte kritiseras i det avseendet. Detta gäller särskilt kritik som avser att förstainstansrätten inte undersökte grunden eller inte korrekt motiverade sitt beslut att underkänna grunden.

421 Slutligen har kommissionen gjort gällande att överklagandet endast upprepar de grunder som åberopades redan i första instans. Dessa grunder har redan undersökts och underkänts av förstainstansrätten med en korrekt motivering och de kan därför inte prövas, eftersom de syftar till omprövning av den ansökan som ingavs till förstainstansrätten (domen i det ovannämnda målet Baustahlgewebe mot kommissionen, punkterna 113—115).

422 Domstolen konstaterar i det avseendet att Montedison vid förstainstansrätten faktiskt åberopade en grund om att befogenheten att påföra böter slutgiltigt har överförts till gemenskapsdomstolarna till följd av den talan som väcktes mot det första PVC-beslutet. Grunden var uttryckligen baserad på att artikel 172 i fördraget och artikel 17 i förordning nr 17, jämförda med artikel 87.2 d i fördraget, hade åsidosatts.

423 När en klagande inom ramen för ett överklagande hävdar att förstainstansrätten inte har tagit ställning till en grund, kan klaganden inte — vad beträffar frågan huruvida grunden för överklagandet kan prövas — klandras för att den inte har angett något avsnitt eller någon del av den överklagade domen som invändningen särskilt avser, eftersom det per definition görs gällande att förstainstansrätten inte har tagit ställning till grunden. Av samma skäl kan det inte göras gällande mot en klagande att denne endast upprepar eller återger den grund som framfördes i första instans.

424 I detta fall har kommissionen hävdat att förstainstansrätten tog ställning till den omtvistade grunden i punkterna 65—85 och 86—99 i den överklagade domen.

425 Den grund som Montedison åberopade i sin ansökan sammanfaller dock inte med de två grunder som behandlades i dessa delar av den överklagade domen och som avsåg att principen om domars rättskraft respektive principen om *non bis in idem* hade åsidosatts. Montedisons grund vilade på en annan, klart angiven, rättslig grund.

426 Kommissionen kan inte göra gällande att Montedison inte formulerade sin grund tillräckligt klart och att företaget därför inte kan kritisera den överklagade domen. Ansökan innehöll nämligen ett långt resonemang som ledde till slutsatsen att befogenheten att vidta sanktionsåtgärder slutgiltigt hade överförts till gemenskapsdomstolarna till följd av de åberopade bestämmelserna.

427 Det framgår således att Montedison har fog för att göra gällande att förstainstansrätten underlät att ta ställning till en grund.

428 Av detta följer att den överklagade domen delvis skall upphävas vad gäller denna underlåtenhet.

b) Den grund som åberopats av Elf Atochem och som avser att förstainstansrätten underlät att ta ställning till dess grund om att det förelåg skillnader mellan det första och det andra PVC-beslutet

429 Elf Atochem har gjort gällande att förstainstansrätten underlät att ta ställning till dess grund om att det andra PVC-beslutet i sak skiljde sig från det första

PVC-beslutet. Elf Atochem och andra sökande utvecklade denna grund närmare vid förstainstansrätten, vilket framgår av punkt 222 i den överklagade domen. Enligt Elf Atochem utgör denna omständighet i sig skäl för att upphäva den överklagade domen.

430 Domstolen konstaterar i det avseendet att förstainstansrätten, i punkt 222 i den överklagade domen, erinrade om att Elf Atochem och andra sökande, till stöd för grunden att företagen hade rätt att höras på nytt, gjorde gällande att det andra PVC-beslutet på avgörande punkter skiljde sig från det första PVC-beslutet, såsom vad gäller bedömningen av preskriptionsreglerna, strykningen av de två meningarna avseende resultaten av den konkurrensbegränsande samverkan, tilllägget avseende det förfarande som genomfördes efter år 1988 samt den omständigheten att Solvay och Norsk Hydro inte omnämndes.

431 Genom att i punkt 252 i den överklagade domen påpeka att det andra PVC-beslutet inte innehöll några nya anmärkningar i förhållande till det första PVC-beslutet och genom att i det hänseendet understryka att den omständigheten att vissa av de faktiska eller rättsliga omständigheterna hade förändrats när det andra PVC-beslutet antogs inte innebar att det förekom några nya anmärkningar, fastslog förstainstansrätten underförstått att de påpekade skillnaderna mellan de båda besluten inte avsåg avgörande punkter. I punkt 257 i den överklagade domen bekräftade förstainstansrätten uttryckligen denna bedömning, genom att uppge att det andra PVC-beslutet endast innehöll "mindre ändringar av formuleringar som inte påverkar anmärkningarna".

432 Förstainstansrätten tog således ställning till det argument som Elf Atochem framförde till stöd för den grund som åberopades vid förstainstansrätten.

433 Överklagandet kan följaktligen inte bifallas på den grund som nu prövats.

c) Den grund som åberopats av Degussa och som avser att förstainstansrätten underlät att ta ställning till klagandens invändning om att förhörsombudet inte vidtog några åtgärder innan det andra PVC-beslutet antogs

434 Degussa har kritiserat förstainstansrätten för att den, i punkt 270 i den överklagade domen, underkände dess grund om att det var nödvändigt att vidta nya administrativa åtgärder under förfarandet efter att det första PVC-beslutet hade ogiltigförklarats, utan att ta ställning till företagets invändning om att förhörsombudet inte vidtog några åtgärder.

435 I det avseendet är det tillräckligt att domstolen påpekar att förstainstansrätten i punkt 253 i den överklagade domen, efter att ha konstaterat att något nytt förhör med de berörda företagen inte var nödvändigt efter det att det första PVC-beslutet hade ogiltigförklarats, drog slutsatsen att det inte heller krävdes att förhörsombudet vidtog några nya åtgärder enligt villkoren i beslutet av den 24 november 1990, vilket under tiden hade trätt i kraft (se punkt 126 i denna dom).

436 Förstainstansrätten tog således ställning till klagandens invändning.

437 Följaktligen kan överklagandet inte bifallas på den grund som nu prövats.

d) Den grund som åberopats av Wacker-Chemie och Hoechst och som avser att domskälen i den överklagade domen är motstridiga och bristfälliga vad gäller bedömningen av den skriftliga bevisningen

438 Parallellt med grunderna som avser att bedömningen av de faktiska omständigheterna var ofullständig och att bevisningen missuppfattades, vilka har prövats i punkterna 392—405 respektive punkterna 407—413 i denna dom, har Wacker-

Chemie och Hoechst gjort gällande att förstainstansrätten, i punkterna 610 och 611 i den överklagade domen, anförde motstridiga och bristfälliga skäl vid sin bedömning av bevisningen rörande förekomsten av ett kvotsystem.

439 Förstainstansrätten gav nämligen inte parterna möjlighet att korrigera oriktiga uppgifter som hade lämnats av misstag, med hjälp av det revisorsintyg som avses i deras två andra ovannämnda grunder. Förstainstansrätten beaktade inte heller de handlingar i målet av vilka det framgick att de sifferuppgifter som Hoechst ursprungligen hade lämnat överensstämde med uppgifterna i revisorsintyget. Slutligen underlät förstainstansrätten att ta hänsyn till orsakssambandet genom att inte beakta den omständigheten att Hoechst hade korrigerat sina egna försäljningsuppgifter efter det att kommissionen ändrade grunden för begäran om upplysningar och för åtgärderna för bevisupptagning.

440 Det är tillräckligt att domstolen konstaterar att Wacker-Chemie och Hoechst, under föregivande av denna grund, i själva verket försöker att ifrågasätta förstainstansrättens bedömning av bevisningen.

441 Som domstolen har påpekat i punkt 285 i denna dom är en sådan bedömning inte underställd domstolens kontroll, såvida inte förstainstansrätten missuppfattat bevisningen. Det har emellertid redan konstaterats i punkt 412 i denna dom, vid prövningen av klagandenas grund om att förstainstansrätten missuppfattade den bevisning som avses i denna grund, att invändningen om att bevisningen missuppfattades var obefogad, särskilt vad gäller revisorsintyget.

442 Följaktligen kan överklagandena inte bifallas på den grund som nu prövats.

18. Den grund som åberopats av LVM, DSM, Enichem och ICI och som avser en bristfällig eller felaktig motivering av beslutet att underkänna den grund som avsåg att kommissionen åsidosatte artikel 190 i fördraget när den valde att anta det andra PVC-beslutet efter det att det första PVC-beslutet hade ogiltigförklarats

443 LVM, DSM, Enichem och ICI har klandrat förstainstansrätten för att den, i punkterna 386—391 i den överklagade domen, underkände deras grund om att kommissionen åsidosatte artikel 190 i fördraget till följd av den bristfälliga motiveringen av dess val att fatta ett nytt beslut efter det att det första PVC-beslutet hade ogiltigförklarats.

444 LVM, DSM och ICI anser i synnerhet att kommissionen borde ha motiverat sitt val med bemötande av de hinder som avsågs med den grund som åberopades vid förstainstansrätten och som angavs i punkt 382 i den överklagade domen, nämligen att det inte upprättades något nytt meddelande om anmärkningar och att det inte hölls något nytt förhör med berörda företag, den omständigheten att handlingar som påträffats under ett annat förfarande eller bevis som införskaffats i strid med rätten att inte behöva vittna mot sig själv användes, att tillgång till kommissionens handlingar gavs på villkor som var oförenliga med rättspraxis, att böter ålades på grundval av en felaktig omständighet och slutsatsen att det första PVC-beslutet fortsatte att vara giltigt med avseende på Solvay och Norsk Hydro.

445 Klagandena anser dessutom att det var felaktigt av förstainstansrätten att fastslå, i punkt 389 i den överklagade domen, att argumenten avseende dessa hinder i själva verket enbart avsåg att ifrågasätta kommissionens bedömning av dessa olika frågor. Enligt LVM och DSM är frågan huruvida vissa argument är befogade helt skild från frågan huruvida motiveringen för att underkänna dessa argument är befogad. Kommissionen åsidosatte således sin motiveringsskyldighet oberoende av huruvida de åberopade argumenten var befogade eller ej.

446 ICI har gjort gällande att kommissionen inte hade någon skyldighet att anta ett nytt beslut. Det förhållandet att kommissionen valde att göra detta utan att upprätta ett nytt meddelande om anmärkningar, utan att hålla ett nytt förhör

med företagen och utan att på nytt samråda med rådgivande kommittén var inte bara ovanligt, det hade aldrig tidigare förekommit. Följaktligen hade företagen rätt att få en förklaring. ICI har i det avseendet åberopat dom av den 26 november 1975 i mål 73/74, Groupement des fabricants de papiers peints de Belgique m.fl. mot kommissionen (REG 1975, s. 1491, punkt 31; svensk specialutgåva, volym 2, s. 525), och av den 14 februari 1990 i mål C-350/88, Delacre m.fl. mot kommissionen (REG 1990, s. I-395, punkt 15). Enligt dessa domar kan kommissionen inte begränsa sig till att ge en kortfattad motivering när den avviker från fast beslutspraxis.

447 Domstolen påpekar i det avseendet att enligt artikel 89 i EG-fördraget (nu artikel 85 EG i ändrad lydelse) har kommissionen till uppgift att säkerställa tillämpningen av de principer som anges i bland annat artikel 85 i fördraget och, om nödvändigt på eget initiativ, undersöka fall av förmodade åsidosättanden av dessa principer. Denna uppgift innefattar att kommissionen skall fastslå eventuella åsidosättanden genom ett motiverat beslut, och utgör ett specifikt uttryck för den allmänna övervakningsuppgift som kommissionen har enligt artikel 155 i EG-fördraget (nu artikel 211 EG).

448 Vid fullgörandet av denna uppgift har kommissionen befogenhet att efter eget skön inleda förfaranden, inom ramen för kommissionens allmänna politik på konkurrensområdet.

449 I punkt 387 i den överklagade domen framhöll förstainstansrätten med rätta att det andra PVC-beslutet innehöll en implicit, men obestridlig, formell hänvisning till kommissionens uppgifter, eftersom det i första skälet hänvisades till "Fördraget om upprättandet av Europeiska gemenskapen". Förstainstansrätten kunde således fastslå att denna hänvisning utgjorde en tillräcklig motivering av kommissionens intresse av att fastslå en överträdelse och ålägga företagen böter. I det sammanhanget fastslog förstainstansrätten helt korrekt att kommissionen har befogenhet att göra skönsmässiga bedömningar när det gäller fullgörandet av de uppgifter den har på konkurrensområdet enligt fördraget, och att den följaktligen inte var skyldig att ge ytterligare skäl för sitt handlingssätt.

450 Efter att ha gjort en korrekt avgränsning av kommissionens motiveringsskyldighet vad gäller valet att anta ett nytt beslut, fastslog förstainstansrätten därefter med rätta, i punkt 389 i den överklagade domen, att det faktum att kommissionen inte hade förklarat de olika omständigheter som angavs i punkt 382 i den överklagade domen och som återgetts i punkt 444 i denna dom inte utgjorde en bristfällig motivering av det andra PVC-beslutet, oaktat förstainstansrättens ytterligare påpekande att argumenten rörande dessa omständigheter enbart avsåg att ifrågasätta kommissionens bedömning.

451 I motsats till vad ICI har gjort gällande avvek inte kommissionen från fast beslutspraxis när den, efter ogiltigförklaringen av det första PVC-beslutet, beslutade att i ett nytt beslut fastslå de överträdelser som den hade konstaterat. Kommissionen bekräftade bara sitt ursprungliga val att vidta sanktionsåtgärder på grund av överträdelserna, vilket inte strider mot artikel 176 i fördraget. Enligt denna artikel var kommissionen endast skyldig att vidta de åtgärder som var nödvändiga för att följa domstolens dom av den 15 juni 1994, nämligen att avhjälpa den rättsstridighet som konstaterades i denna dom.

452 Under alla omständigheter är den motiveringsskyldighet som för övrigt åligger kommissionen, inte vad gäller valet att anta ett beslut utan innehållet i detta, begränsad till en tillräcklig redogörelse för arten av den överträdelse som görs gällande mot mottagaren av beslutet, skälen till att kommissionen anser att en överträdelse föreligger och de skyldigheter eller sanktionsåtgärder som kommissionen avser att ålägga företaget i fråga.

453 I förevarande mål skall emellertid följande noteras:

— Det har inte framförts någon invändning som avser den andra aspekten av motiveringsskyldigheten.

— De omständigheter med hänsyn till vilka klagandena har gjort gällande att motiveringen är bristfällig avser inte heller denna aspekt, eftersom kommissionen inte är skyldig att förutse alla invändningar som kan komma att åberopas i en senare tvist och bemöta dessa i förväg i sitt beslut.

— De frågor som avser nämnda omständigheter kan i förekommande fall bli föremål för en senare domstolsprövning.

454 Av vad anförts följer att överklagandena inte kan bifallas på den grund som nu prövats.

19. Den grund som åberopats av Montedison, Degussa och Enichem och som avser att förstainstansrätten inte beaktade omfattningen av kommissionens motiveringsskyldighet vad gäller metoden för att beräkna bötesbeloppet

Klagandenas argument

455 Montedison, Degussa och Enichem har gjort gällande att förstainstansrätten, i punkterna 1172—1184 i den överklagade domen, inte beaktade omfattningen av kommissionens skyldighet, enligt artikel 190 i fördraget, att motivera metoden som användes för att beräkna de bötesbelopp som klagandena påfördes.

456 Montedison har hävdat att förstainstansrätten borde ha fastslagit att motiveringen i det andra PVC-beslutet var bristfällig vad beträffar den beräkningsmetod som användes. Enligt klaganden måste kommissionen i sitt beslut ange de

särskilda omständigheter som den har beaktat för att företagen lättare skall kunna bedöma dels om kommissionen har begått något fel när den fastställde de enskilda bötesbeloppen, dels om varje enskilt bötesbelopp är motiverat med hänsyn till de allmänna kriterier som tillämpats. För att fastställa ett bötesbelopp skall det bedömas hur allvarlig överträdelsen är med hänsyn till ett stort antal omständigheter, såsom de särskilda omständigheterna i målet, dess kontext och böternas avskräckande verkan (beslut av den 25 mars 1996 i mål C-137/95 P, SPO m.fl. mot kommissionen, REG 1996, s. I-1611, punkt 54).

457 Degussa har kritiserat att förstainstansrätten underkände dess grund att kommissionen inte hade angett närmare hur den hade beräknat böterna, med den felaktiga motiveringen att uppgifter om hur böterna beräknats inte utgör en del av motiveringen. Vidare beaktade förstainstansrätten inte ordalydelsen i artikel 190 i fördraget när den, i punkt 1183 i den överklagade domen, ansåg det tillräckligt att kommissionen hade lämnat uppgifter om beräkningsmetoden under domstolsförfarandet rörande det första PVC-beslutet. Slutligen motsade förstainstansrätten sig själv när den i punkt 1180 i den överklagade domen angav att det var önskvärt att företagen fick kännedom om hur böterna beräknats, utan att för den skull vara tvungna att väcka talan.

458 Enichem har hävdat att förstainstansrätten, när den skulle underkänna dess grund om att motiveringen var bristfällig, felaktigt fastslog i punkt 1179 i den överklagade domen att punkterna 51—54 i det andra PVC-beslutet innehöll tillräckliga och relevanta uppgifter om de kriterier som hade beaktats, däribland, i punkt 53, "[företagens] respektive betydelse på PVC-marknaden". En producents betydelse kan dock framgå av såväl dennes marknadsandel som omsättning. Det går därför inte att hävda med säkerhet att den metod som användes vid beräkningen av bötesbeloppet hade angetts på ett otvetydigt sätt i det andra PVC-beslutet.

459 Enichem har i det avseendet påpekat att förstainstansrätten, särskilt i punkt 1191 i den överklagade domen avseende en annan grund, fastslog att fördelningen av

de totala böterna mellan de olika företagen hade skett på grundval av företagens respektive marknadsandelar. Följaktligen borde detta avgörande kriterium ha angetts i motiveringen till det andra PVC-beslutet.

460 I likhet med Degussa har Enichem konstaterat att förstainstansrätten angav att det var önskvärt att företagen fick kännedom om hur böterna beräknats, utan att för den skull vara tvungna att väcka talan mot beslutet.

461 Enligt Enichem var kommissionen i själva verket skyldig att ange sina beräkningar i själva beslutet, för att undvika att företagen och gemenskapsdomstolarna måste gissa sig till hur de allmänna kriterier som angavs hade omvandlats till siffror och för att ge parterna möjlighet att yttra sig samt göra det möjligt för gemenskapsdomstolarna att pröva lagenligheten.

Domstolens bedömning

462 Vid tillämpningen av artikel 85.1 i fördraget skall omfattningen av motiveringsskyldigheten, som åligger kommissionen enligt artikel 190 i fördraget, vad gäller metoden för att beräkna det bötesbelopp som påförts fastställas med beaktande av bestämmelserna i artikel 15.2 andra stycket i förordning nr 17, där det föreskrivs att "hänsyn [skall] tas både till hur allvarlig överträdelsen är och hur länge den pågått".

463 Det väsentliga formkrav som motiveringsskyldigheten utgör är uppfyllt om kommissionen i sitt beslut har redovisat de uppgifter som legat till grund för dess bedömning av överträdelsens svårighetsgrad och varaktighet (dom av den 16 november 2000 i mål C-291/98 P, Sarrió, mot kommissionen, REG 2000, s. I-9991, punkt 73).

464 I motsats till vad klagandena uttryckligen eller underförstått har hävdat innebär inte detta krav att kommissionen i beslutet skall redovisa de sifferuppgifter som använts vid beräkningen av böterna. Det skall under alla omständigheter understrykas att kommissionen självfallet inte skulle kunna avsäga sig sin befogenhet att göra skönsmässiga bedömningar genom att uteslutande och rutinmässigt hänvisa till matematiska formler (domen i det ovannämnda målet Sarrió mot kommissionen, punkterna 76 och 80).

465 När det gäller ett beslut varigenom flera företag åläggs böter påpekade förstainstansrätten med rätta, i punkt 1173 i den överklagade domen, att omfattningen av motiveringsskyldigheten i synnerhet skall bedömas mot bakgrund av att bedömningen av hur allvarliga överträdelserna är skall göras med hänsyn till ett stort antal omständigheter, såsom i synnerhet de särskilda omständigheterna i målet, dess kontext och böternas avskräckande verkan, utan att det har fastställts någon tvingande eller uttömmande förteckning över de kriterier som absolut skall tas i beaktande (beslutet i det ovannämnda målet SPO m.fl. mot kommissionen, punkt 54).

466 I detta fall påpekade förstainstansrätten, i punkt 1174 i den överklagade domen, att kommissionen, i punkterna 51—54 i det andra PVC-beslutet, hade angett de allmänna och individuella omständigheter som den hade beaktat vid fastställandet av böterna.

467 I punkterna 1175 och 1178 i den överklagade domen konstaterade förstainstansrätten att det hänvisades till följande kriterier i det andra PVC-beslutet:

— Betydelsen av industriprodukten i fråga.

— Värdet av den försäljning som hänför sig till denna produkt i Västeuropa.

— Antalet inblandade företag.

— Den omfattning i vilken vart och ett av företagen deltog och den roll som de haft.

— Företagens respektive betydelse på PVC-marknaden.

— Den tid respektive företag deltog i överträdelsen.

468 I punkt 1176 i den överklagade domen påpekade förstainstansrätten även att kommissionen hade angett att den som förmildrande omständigheter hade beaktat det faktum att

— företagen hade gjort betydande förluster under en stor del av den period som överträdelsen pågick,

— majoriteten av företagen redan hade ålagts ansenliga böter för att de deltagit i en överträdelse inom termoplastbranschen (polypropylen) under praktiskt taget samma period.

469 Med beaktande av dessa konstateranden och omfattningen av motiveringsskyldigheten, såsom den angetts ovan, kunde förstainstansrätten således, i

punkt 1179 i den överklagade domen, dra slutsatsen att det andra PVC-beslutet innehöll tillräckliga och relevanta uppgifter om de kriterier som beaktades för att fastställa hur allvarlig den överträdelse som begåtts av vart och ett av de berörda företagen var och hur länge den pågick.

470 Förstainstansrätten underkände den åberopade grunden enbart av dessa skäl.

471 Förstainstansrättens avgörande kan inte anses innehålla en felaktig rättstillämpning enbart på grund av att förstainstansrätten, i punkt 1180 i den överklagade domen, angav att det är önskvärt att företagen — för att kunna ta ställning med full sakkännedom — i detalj och på det sätt som kommissionen anser lämpligt får kännedom om hur de böter beräknats som har ålagts dem i ett beslut varigenom en överträdelse av gemenskapens konkurrensregler konstateras, utan att för den skull vara tvungna att väcka talan mot kommissionens beslut.

472 Med detta uttalande, vilket inte utgjorde ett nödvändigt stöd för dess avgörande, underströk förstainstansrätten endast möjligheten för kommissionen att gå längre än motiveringsskyldighetens krav, genom att ge företagen möjlighet att i detalj få kännedom om hur de böter som har ålagts dem har beräknats.

473 Denna möjlighet kan emellertid inte ändra omfattningen av de krav som följer av motiveringsskyldigheten (domen i det ovannämnda målet Sarrió mot kommissionen, punkt 77).

474 I motsats till vad Degussa har hävdat ansåg inte förstainstansrätten, i punkt 1183 i den överklagade domen, att det var tillräckligt att kommissionen under

domstolsförfarandet rörande det första PVC-beslutet hade ingett en tabell som innehöll förtydliganden beträffande beräkningen av de böter som hade ålagts genom detta beslut. Tabellen hade bifogats ansökningarna i målen avseende det andra PVC-beslutet.

475 Detta konstaterande, som i domens franska version inleddes med uttrycket "de fait", var nämligen i detta fall överflödigt, eftersom förstainstansrätten redan hade fastslagit att motiveringsskyldigheten hade iakttagits.

476 Av vad anförts följer att överklagandena inte kan bifallas på den grund som nu prövats.

20. Den grund som åberopats av Montedison och som avser att det var felaktigt av förstainstansrätten att fastslå att klagandens yrkande om att kommissionen skulle förpliktas att utge skadestånd inte kunde tas upp till sakprövning

477 Montedison har invänt mot att förstainstansrätten, i punkterna 1262 och 1263 i den överklagade domen, fastslog att dess yrkande om att kommissionen skulle förpliktas att utge skadestånd inte kunde tas upp till sakprövning, med motiveringen att yrkandet inte uppfyllde de minimikrav som uppställs i förstainstansrättens rättegångsregler.

478 Klaganden har emellertid oupphörligen under det fyra år långa förfarandet kritiserat kommissionens rättsstridiga agerande. Klaganden anser att dess yrkande således kunde tas upp till sakprövning, och att det dessutom var välgrundat. Klaganden har även hänvisat till domen i det ovannämnda målet Baustahlgewebe mot kommissionen, där domstolen i punkt 48 satte ned böterna

av processekonomiska skäl, i ett mål där rättegången hade pågått orimligt länge. Enligt Montedison kvittades därigenom detta belopp mot den skada som hade orsakats på grund av kommissionens agerande.

479 I det avseendet påpekar domstolen att Montedisons skadeståndsyrkande i målet vid förstainstansrätten inte var preciserat till beloppet. Montedison har inte heller åberopat några särskilda faktiska eller rättsliga omständigheter till stöd för detta yrkande.

480 Under dessa omständigheter var det korrekt av förstainstansrätten att, i punkt 1262 i den överklagade domen, anse att ansökan inte gjorde det möjligt att identifiera vilka grunder som sökanden ansåg att skadeståndsyrkandet var grundat på. Det var således med rätta som förstainstansrätten, i punkt 1263 i den överklagade domen, fastslog att ansökan inte uppfyllde de minimikrav för att en talan skall kunna tas upp till sakprövning som uppställs i artikel 19 i EG-stadgan för domstolen och artikel 44.1 c i förstainstansrättens rättegångsregler. Enligt dessa artiklar skall ansökan bland annat innehålla en kortfattad framställning av grunderna för talan.

481 För övrigt skall det påpekas att motiveringen av skadeståndsyrkandet i efterhand, vilken klaganden nu har grundat på domen i det ovannämnda målet Baustahlgewebe mot kommissionen, hänför sig till en grund som avser att principen om en rimlig tidsfrist har åsidosatts, en grund som klaganden varken åberopade i sin talan vid förstainstansrätten eller i överklagandet.

482 Följaktligen kan överklagandet inte bifallas på den grund som nu prövats.

B — *De materiella grunderna*

1. Den grund som åberopats av Montedison och som avser att förstainstansrätten underlät att utreda det ekonomiska sammanhanget

483 Montedison har kritiserat förstainstansrätten för att den underlät att utreda det ekonomiska sammanhanget, vilket krävs innan beslut på konkurrensområdet antas, i synnerhet när det rör sig om beslut varigenom böter åläggs (dom av den 12 december 1967 i mål 23/67, Brasserie de Haecht, REG 1967, s. 525, 537).

484 Montedison har påpekat att den i första instans förde ett resonemang, vilket sammanfattades i punkt 736 i den överklagade domen, enligt vilket de omtvistade omständigheterna berodde på oljekrisen som på några år medförde att mer än hälften av PVC-producenterna drog sig tillbaka från branschen. I det sammanhanget var kontakterna mellan producenterna fullständigt berättigade och till och med nödvändiga. Dessa kontakter skedde helt enkelt i syfte att begränsa förlusterna.

485 I punkt 740 i den överklagade domen fastslog förstainstansrätten felaktigt att även om en krissituation på marknaden kunde motivera ett undantag med stöd av artikel 85.3 i fördraget hade något sådant undantag emellertid aldrig begärts. Enligt Montedison krävde situationen nämligen inget undantag, eftersom en konkurrensbegränsande samverkan inte kan bestå av ett antal åtgärder som varje företag är tvunget att vidta av såväl juridiska som ekonomiska skäl.

486 Domstolen påpekar i det avseendet att i domen i det ovannämnda målet Brasserie de Haecht, som klaganden har åberopat, angav domstolen att det är nödvändigt att, vid bedömningen av vilken inverkan avtal, beslut eller förfaranden har,

beakta det ekonomiska sammanhang i vilket dessa ingår och där de tillsammans med andra avtal, beslut eller förfaranden kan bidra till en kumulativ inverkan på konkurrensen. Till skillnad från förevarande mål rörde denna dom frågan om det förekom liknande avtal som tillsammans kunde utgöra ett ekonomiskt och rättsligt sammanhang mot bakgrund av vilket ett visst avtal skulle bedömas, för att fastställa huruvida handeln mellan medlemsstater kunde påverkas.

487 Framför allt skall det konstateras att förekomsten av en kris på marknaden inte i sig kan utesluta att en samverkan är konkurrensbegränsande enligt artikel 85.1 fördraget.

488 Det var således korrekt av förstainstansrätten att, i punkt 740 i den överklagade domen, fastslå att en sådan omständighet inte kunde medföra att villkoren för tillämpning av artikel 85.1 i fördraget inte skulle anses uppfyllda i detta fall. Förstainstansrätten påpekade helt riktigt att förekomsten av en kris eventuellt kunde åberopas för att ett undantag skulle beviljas med stöd av artikel 85.3 i fördraget, samtidigt som den påpekade att de berörda företagen inte hade ingett någon sådan begäran. Som kommissionen med rätta har hävdat skulle Montedisons argument att ett undantag inte var nödvändigt medföra att de regler för anmälan som föreskrivs i artikel 4 i förordning nr 17 blir betydelselösa, genom att det skulle bli möjligt för företag som ålagts böter att i efterhand begära att gemenskapsdomstolarna beviljar det undantag som de inte begärt hos kommissionen.

489 Under alla omständigheter påpekade förstainstansrätten att kommissionen, särskilt i punkt 5 i det andra PVC-beslutet, hade beaktat krisen inom branschen och att den tog hänsyn till denna omständighet vid fastställandet av bötesbeloppet.

490 Montedison har vidare gjort gällande att om förstainstansrätten hade beaktat målets ekonomiska sammanhang hade den inte fastslagit i punkt 745 i den

överklagade domen att fastställandet av europeiska riktpriser utan tvekan hade ändrat konkurrensmöjligheterna på PVC-marknaden och minskat köparnas förhandlingsutrymme. Det åligger nämligen kommissionen att bevisa att transaktionspriserna hade varit lägre om producenterna inte hade agerat i samförstånd. Vidare finns det inte någon bestämmelse som föreskriver att konkurrensreglerna har till syfte att gynna dem som producerar slutprodukter jämfört med dem som producerar råvaror, genom att förhindra att de sistnämnda erbjuds ett pris som kan begränsa förlusterna.

491 Domstolen påpekar i det avseendet att det var korrekt av förstainstansrätten att, i punkt 741 i den överklagade domen, påpeka att enligt fast rättspraxis behöver de faktiska verkningarna av ett avtal inte beaktas vid bedömningen av om artikel 85.1 i fördraget är tillämplig, om avtalets syfte är att begränsa, hindra eller snedvrida konkurrensen (se bland annat dom av den 13 juli 1966 i de förenade målen 56/64 och 58/64, Consten och Grundig mot kommissionen, REG 1966, s. 429, 496; svensk specialutgåva, volym 1, s. 277).

492 Om grunden för överklagandet skall tolkas så, att det måste bevisas att konkurrensbegränsningen gett ett konkret resultat, kan den inte godtas, eftersom förstainstansrätten, i punkt 741 i den överklagade domen, även påpekade att det konkurrensbegränsande syftet med de påtalade förfarandena hade fastställts.

493 Grunden kan inte heller godtas i den mån den skall tolkas så, att förstainstansrätten kritiseras för att den — genom att fastslå att fastställandet av europeiska riktpriser "utan tvekan [hade] ändrat konkurrensmöjligheterna" — enbart hävdade att en ändring skett utan att undersöka eller beakta den bevisning som bekräftade detta. I punkterna 745 och 746 i den överklagade domen angav nämligen förstainstansrätten, med hänvisning till den bevisning som uttryckligen citerades, olika verkningar som de berörda företagens prisinitiativ konkret hade medfört på PVC-marknaden, trots att vissa av dessa initiativ hade misslyckats.

494 Under alla omständigheter har Montedison inte fog för att hävda att den bedömning som företaget ifrågasätter medför att de som producerar slutprodukter gynnas jämfört med dem som producerar råvaror. Artikel 85.1 i fördraget har nämligen till syfte att säkerställa en fri konkurrens på alla nivåer, vid äventyr av de sanktionsåtgärder som föreskrivs i artikeln.

495 Montedison har även gjort gällande att förstainstansrätten, genom att bortse från det ekonomiska sammanhanget, missuppfattade bevisningen och kompenserade bristerna i det avseendet, vilka klart framgår av handlingarna i målet, genom att använda sig av teorier som vilar på presumtioner om konkurrensbegränsande beteende. Ett sådant tillvägagångssätt skall i samband med överklagandet anses innebära att bevisningen har missuppfattats (dom av den 4 mars 1999 i mål C-119/97 P, Ufex m.fl. mot kommissionen, REG 1999, s. I-1341, punkt 66).

496 Klaganden har således gjort gällande att förstainstansrätten enbart utifrån den omständigheten att möten hölls mellan producenterna drog slutsatsen att det förekom prisinitiativ, utbyte av strategiskt viktig information och fördelning av kvoter. Klaganden har även klandrat förstainstansrätten för att den ansåg att prisinitiativen var otillåtna i sig, trots att de utgjorde försök att begränsa förlusterna och dessa försök ständigt undergrävdes till följd av en mycket liten efterfrågan i förhållande till ett utbudsöverskott.

497 I det avseendet påpekar domstolen att enligt fast rättspraxis framgår det av artikel 168a i EG-fördraget (nu artikel 225 EG), artikel 51 första stycket i EG-stadgan för domstolen och artikel 112.1 första stycket c i domstolens rättegångsregler att det i ett överklagande klart skall anges på vilka punkter den dom som det yrkas upphävning av ifrågasätts samt de rättsliga grunder som särskilt åberopas till stöd för detta yrkande (se bland annat beslut av den 14 mars 1996 i mål C-31/95 P, Del Plato mot kommissionen, REG 1996, s. I-1443, punkterna 18 och 19, och dom av den 4 juli 2000 i mål C-352/98 P, Bergaderm och Goupil mot kommissionen, REG 2000, s. I-5291, punkt 34). I annat fall kan överklagandet eller grunden i fråga inte tas upp till sakprövning.

498 När en klagande gör gällande att förstainstansrätten missuppfattat bevisningen innebär denna skyldighet i synnerhet att klaganden exakt skall ange vilka omständigheter som förstainstansrätten har missuppfattat och visa de bedömningsfel som klaganden anser har orsakat denna missuppfattning.

499 Det skall dock konstateras att Montedison har formulerat sin invändning om att bevisningen missuppfattades i allmänna ordalag.

500 Montedison har nöjt sig med att hävda att den påstådda missuppfattningen är en följd av att det ekonomiska sammanhanget inte beaktades och som exempel, genom enbart ett påstående, har klaganden hänvisat till de slutsatser som drogs i den överklagade domen enbart av den omständigheten att möten hölls mellan producenterna. Klaganden har därigenom inte klart angett vilka punkter i den överklagade domen som ifrågasätts och har inte heller angett vilka handlingar som invändningen avser, och klaganden har i synnerhet underlåtit att styrka att förstainstansrätten grundade sin slutsats enbart på handlingar som bekräftar att företagen deltog i de omtvistade mötena, men som därutöver inte styrker att dessa möten hade ett konkurrensbegränsande syfte.

501 Därav följer att klagandens invändning inte kan prövas i det avseendet.

502 Till den del invändningen i övrigt avser att det skall fastställas att prisinitiativen inte var otillåtna i sig, eftersom de utgjorde försök att begränsa förlusterna och dessa försök ständigt undergrävdes, sammanfaller den med de tidigare invändningar som redan har underkänts och som framfördes i samband med denna grund, dels med avseende på den förklaring som förekomsten av en kris på PVC-marknaden utgjorde, dels med avseende på påståendet att det måste styrkas att de påtalade förfarandena, vars konkurrensbegränsande syfte hade fastställts, gett ett konkret resultat på marknaden.

503 Av vad anförts följer att överklagandet inte kan bifallas på den grund som nu prövats.

2. Den grund som åberopats av Enichem och som avser att företaget ålades ett kollektivt ansvar

504 Enichem har kritiserat förstainstansrätten för att den, i punkterna 768—780 i den överklagade domen, underkände den grund som avsåg att kommissionen hade ålagt Enichem ett kollektivt ansvar, i strid med den allmänna principen om personligt ansvar.

505 Enichem har hävdat att förstainstansrätten, av den omständigheten att klaganden deltog i vissa informella och inte närmare specificerade möten, inte kunde dra den slutsatsen att klaganden kände till en gemensam plan för de deltagande företagen, eller, enligt det uttryck som användes i det andra PVC-beslutet, den "konkurrensbegränsande samverkan som helhet". Eftersom Enichem inte deltog regelbundet i mötena kunde förstainstansrätten inte hålla företaget ansvarigt för samtliga överträdelser utifrån presumtionen att det kände till samtliga delar av den konkurrensbegränsande samverkan.

506 Eftersom förstainstansrätten medgav att de planeringshandlingar som påträffades i ICI:s lokaler, vilka omnämnts i punkt 294 i denna dom, inte hänförde sig till den tidpunkt då en gemensam linje utarbetades, utan att de snarare utgjorde ett förslag från ICI, kunde den under alla omständigheter inte dra slutsatsen av dessa handlingar att Enichem kände till en gemensam plan.

507 Inom ramen för ett ansvar som är begränsat till individuella åtgärder borde förstainstansrätten på nytt ha avgränsat klagandens mer begränsade deltagande i den konkurrensbegränsande samverkan, genom att bortse från klagandens inblandning i prisinitiativen eller genom att begränsa denna period. De handlingar som förstainstansrätten åsyftade i punkt 940 i den överklagade domen för att fastslå att prisinitiativen tillämpades i Italien, vilket klaganden inte har bestritt, innehåller inte någon specifik hänvisning till Enichem och daterade sig från åren 1982 och 1983.

508 I punkt 491 i denna dom har domstolen redan påpekat att det, för att artikel 85.1 i fördraget skall vara tillämplig, är tillräckligt att ett avtal har till syfte att begränsa, hindra eller snedvrida konkurrensen, oberoende av avtalets faktiska verkningar.

509 När det gäller avtal som uppstår under möten mellan konkurrerande företag gäller följaktligen följande:

— Det föreligger en överträdelse av denna bestämmelse när dessa möten har ett sådant syfte och således är avsedda att på ett konstlat sätt reglera marknaden.

— Ett företag kan hållas ansvarigt för överträdelsen när företaget har deltagit i dessa möten med kännedom om deras syfte, även om företaget därefter inte har vidtagit någon av de åtgärder som man kommit överens om under dessa möten.

510 Den omständigheten att företaget mer eller mindre regelbundet har deltagit i mötena samt att de åtgärder som man kommit överens om har genomförts mer eller mindre fullständigt har inte någon betydelse för att ansvar föreligger, utan för omfattningen av detta ansvar och således bötesnivån.

511 Enichems rättsliga invändning avser kritik mot att det tillämpades en presumtion om att företaget kände till samtliga delar av den omtvistade samverkan enbart på grund av att det deltog i vissa möten som beskrivits som informella. Invändningen innebär att det görs gällande att företaget ålades ett presumerat ansvar för gemensamma åtgärder.

512 Domstolen kan inte godta denna invändning.

513 I punkt 768 i den överklagade domen påpekade förstainstansrätten att eftersom det, enligt punkt 25 andra stycket i det andra PVC-beslutet, "inte varit möjligt att styrka att varje producent faktiskt deltagit i de samordnade prisinitiativen på grund av att det saknades handlingar rörande priser... har kommissionen undersökt om det finns tillräcklig och säker bevisning för att varje presumerad deltagare anslutit sig till den konkurrensbegränsande samverkan som helhet, snarare än bevisning för att varje deltagare deltagit i varje del av den konkurrensbegränsande samverkan".

514 I punkt 771 i den överklagade domen ansåg förstainstansrätten korrekt att detta tillvägagångssätt inte innebar att kommissionen tillämpade principen om kollektivt ansvar, det vill säga att den tillskrev vissa företag ansvar för deltagande i åtgärder som de inte var inblandade i, endast på grund av att andra företags deltagande i dessa åtgärder däremot hade styrkts. Ett sådant tillvägagångssätt innebär nämligen att sanktionsåtgärder vidtas på grund av att ett individuellt deltagande i samtliga eller vissa gemensamma åtgärder har styrkts, och inte presumeras.

515 I punkt 772 i den överklagade domen påpekade förstainstansrätten att den påtalade överträdelsen bestod i att det regelbundet under flera års tid anordnades möten mellan konkurrerande producenter som syftade till att införa ett otillåtet förfarande som var avsett att på ett konstlat sätt reglera PVC-marknaden.

516 I punkterna 675, 677, 680—686, 931 och 932 fastslog förstainstansrätten följande, efter den bedömning av bevisningen som förstainstansrätten ensam är behörig att göra, vilken inte är föremål för någon invändning om att bevisningen missuppfattades:

— Enichem hade deltagit i möten med konkurrerande företag, däribland de möten som hölls mellan augusti 1980 och år 1984.

— Mötena hade faktiskt ett konkurrensbegränsande syfte, eftersom de var avsedda att få till stånd avtal om bland annat prisnivåerna och kontroll av volymerna, även om diskussionerna inte ledde till några bestämda prisåtaganden.

517 I motsats till vad klaganden har hävdat drog förstainstansrätten inte utifrån planeringshandlingarna slutsatsen att klaganden kände till avtalens konkurrensbegränsande syfte, utan företagets kännedom om detta framgick i själva verket av att den hade deltagit i mötena.

518 Förstainstansrätten påpekade därefter korrekt, i punkt 939 i den överklagade domen, att hur ofta ett företag deltog i mötena inte påverkade dess deltagande i överträdelsen utan endast omfattningen av deltagandet.

519 Förstainstansrätten påpekade i samma punkt att kommissionen i fråga om Enichem hade beaktat, särskilt i punkt 8 tredje stycket och — vad beträffar bötesbeloppet — i punkt 53 i det andra PVC-beslutet, att företaget hade deltagit mer eller mindre regelbundet i mötena, enligt den bevisning som prövades. I fråga om bötesbeloppet ansåg förstainstansrätten, med stöd av sin fulla prövningsrätt, att om kommissionen hade kunnat erhålla bevis för att vart och ett av företagen hade deltagit i samtliga möten mellan producenterna under nästan fyra års tid, skulle de böter som påförts framstå som proportionellt sett låga med hänsyn till hur allvarlig överträdelsen var.

520 Förstainstansrätten godkände således ingalunda tillämpningen av en presumtion om kollektivt ansvar, utan konstaterade efter att ha undersökt bevisningen att kommissionen hade styrkt att Enichem hade anslutit sig individuellt till den konkurrensbegränsande samverkan och att företagets ansvar för detta likaledes var individuellt, samtidigt som den i fråga om bötesbeloppets storlek beaktade att Enichem hade deltagit i överträdelsens olika delar i mer begränsad omfattning.

521 Klaganden har förnekat att den verkligen var inblandad i prisinitiativen. I det avseendet är det tillräckligt att domstolen påpekar att detta förnekande syftar till att ifrågasätta förstainstansrättens bedömning av den omfattande bevisning som avses i punkt 940 i den överklagade domen och att förstainstansrätten efter denna bedömning enbart uppgav att de italienska producenterna hade varit inblandade i prisinitiativen och att dessa tillämpades i Italien, även om den planerade höjningen ibland inte hade genomförts, vilket hade föranlett kritik från konkurrenterna.

522 Eftersom det inte har framförts någon invändning om att den bevisning som undersöktes missuppfattades, vilket skulle kunna styrka att dessa allmänna överväganden var felaktiga, kan den ifrågasatta bedömningen inte prövas av domstolen inom ramen för ett överklagande, vilket redan har påpekats i punkt 285 i denna dom.

523 Av vad anförts följer att överklagandet inte kan bifallas på den grund som nu prövats.

3. Den grund som åberopats av Enichem och som avser att företaget felaktigt hölls ansvarigt för överträdelsen, i egenskap av holdingbolag i en koncern, och att det var felaktigt av förstainstansrätten att inte beakta betydelsen av holdingbolagets omsättning vid fastställandet av böterna

524 Vid förstainstansrätten åberopade Enichem en grund för ogiltigförklaring som avsåg att det andra PVC-beslutet egentligen inte var riktat till detta företag i egenskap av holdingbolag i en koncern. Enichem hade nämligen i denna egenskap inte något som helst ansvar för verksamhet inom branschen för termoplaster, däribland PVC.

525 Vid sin bedömning påpekade förstainstansrätten, i punkt 986 i den överklagade domen, att enligt sökandens replik (s. 15) hade denna grund inte något syfte i sig, utan utgjorde den huvudsakliga grunden för vad som utvecklades senare avseende bötesbeloppens storlek, som enligt Enichem hade beräknats i förhållande till holdingbolagets omsättning, som var mycket större än omsättningen för det verksamhetsdrivande bolaget. Förstainstansrätten noterade emellertid att kommissionen på förhand hade fastställt böternas totalbelopp, vilket den hade rätt till, och att den därefter hade fördelat detta på företagen i förhållande till vart och ett av företagens genomsnittliga marknadsandel och med hänsyn till eventuella förmildrande eller försvårande omständigheter. Därav drog förstainstansrätten slutsatsen att holdingbolagets omsättning inte hade beaktats vid fastställandet av de individuella böter som ålagts sökanden, bortsett från tillämpningen av artikel 15.2 i förordning nr 17 där det fastställts ett maximibelopp för de böter som kommissionen kan ålägga. Följaktligen ansåg förstainstansrätten att Enichem inte hade något berättigat intresse av att åberopa en grund som avsåg att det felaktigt hade fastställts vem som var mottagare av det andra PVC-beslutet. Förstainstansrätten fastslog emellertid inte att denna grund inte kunde tas upp till prövning.

526 Förstainstansrätten gjorde därefter en ingående prövning av grunden i punkterna 987—992 i den överklagade domen, och beslutade slutligen att den inte kunde godtas.

527 I överklagandet har Enichem hänvisat till punkterna 978—992 i den överklagade domen, som de punkter på vilka den överklagade domen ifrågasätts. Klaganden har yrkat att den överklagade domen skall upphävas till den del betydelsen av holdingbolagets omsättning inte beaktades i punkt 986 vid beräkningen av de böter som företaget påfördes. Innan Enichem närmare utvecklade grunden angav den att grunden hör samman med dess invändning om att det skedde ett fel när mottagaren av beslutet identifierades, vilken Enichem vill ta upp på nytt i överklagandet. Klaganden har således även yrkat att den överklagade domen skall upphävas till den del denna invändning underkändes i domen.

528 Domstolen har redan angett i punkt 497 i denna dom att det i ett överklagande klart skall anges på vilka punkter den dom som det yrkas upphävning av ifrågasätts samt de rättsliga grunder som särskilt åberopas till stöd för detta yrkande.

529 Ett överklagande som inte innehåller något argument som särskilt syftar till att visa att det har skett en felaktig rättstillämpning i den överklagade domen och som inskränker sig till att återge de grunder och argument som redan har anförts vid förstainstansrätten uppfyller inte detta krav. Ett sådant överklagande utgör nämligen endast en begäran om omprövning av den ansökan som ingetts till förstainstansrätten, vilket faller utanför domstolens behörighet (se bland annat beslutet i det ovannämnda målet Del Plato mot kommissionen, punkt 20, och domen i det ovannämnda målet Bergaderm och Goupil mot kommissionen, punkt 35).

530 Ett överklagande där det enbart anges att en grund som anförts vid förstainstansrätten skall tas upp på nytt, utan att grunden ens återges, faller *a fortiori* utanför domstolens behörighet.

531 I detta fall avsåg den grund som åberopades vid förstainstansrätten att ett fel begicks när mottagaren av det andra PVC-beslutet identifierades, det vill säga vid fastställandet av den juridiska person som var ansvarig för överträdelsen. Grunden utvecklades ingående i ansökan och därefter i repliken.

532 I punkterna 987—992 i den överklagade domen motiverade förstainstansrätten sitt beslut att underkänna grunden.

533 Enichem har emellertid inte framfört något argument som särskilt syftar till att visa att det har skett en felaktig rättstillämpning i dessa skäl. Företaget har inskränkt sig till att uppge att det vill ta upp grunden på nytt, och det har enbart tillagt att det vid ett flertal tillfällen har påpekat det ologiska i kommissionens val att utpeka klaganden, i egenskap av holdingbolag, som mottagare av det andra PVC-beslutet och ansvarig för överträdelsen.

534 Den grund som har åberopats i överklagandet faller i det avseendet utanför domstolens behörighet.

535 När det gäller den invändning som framförts mot punkt 986 i den överklagade domen skall det konstateras att de skäl som förstainstansrätten angav i denna punkt, vilka har återgetts i punkt 525 i denna dom, utgjorde ett svar på de slutliga överväganden som formulerades enligt följande, som avslutning på de sista inläggen i Enichems replik avseende den grund som faktiskt åberopades vid förstainstansrätten:

"Vi avslutar denna fråga med att understryka att det som anförts ovan inte utgör en ofruktbar diskussion som har något syfte i sig, utan utgör den huvudsakliga grunden för vad som utvecklas senare avseende bötesbeloppets storlek, vilket uppenbarligen har beräknats i förhållande till holdingbolagets omsättning, som

är mycket större än omsättningen för det verksamhetsdrivande bolaget. Sökanden har därför ett berättigat intresse av att [det andra PVC-]beslutet ogiltigförklaras, eftersom det var Enichem som hölls ansvarigt för överträdelsen och som beslutet var riktat till, och inte Enichem Anic."

536 Dessa överväganden utgjorde emellertid inte en del av den grund som åberopades. De hänvisade bara till Enichems övriga grunder om villkoren för fastställandet av bötesbeloppet och underströk följden, vad beträffar den omsättning som användes i det syftet, av den påstådda felaktiga rättstillämpningen vid fastställandet av den juridiska person som hölls ansvarig för överträdelsen.

537 Kritiken mot punkt 986 i den överklagade domen är irrelevant, eftersom den riktas mot överflödiga domskäl som inte kan medföra att domen upphävs (se bland annat beslutet i det ovannämnda målet SPO m.fl. mot kommissionen, punkt 47, och där angiven rättspraxis).

538 Av vad anförts följer att överklagandet inte kan bifallas på den grund som nu prövats.

4. Den grund som åberopats av Enichem och som avser att förstainstansrätten gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning vad gäller följderna av dess slutsats att det saknades samband mellan de två handlingar som låg till grund för kommissionens anklagelse

De delar av det andra PVC-beslutet som var i fråga vid förstainstansrätten

539 Som redan har angetts i punkt 294 i denna dom påträffade kommissionen i november 1983 två planeringshandlingar från år 1980 i ICI:s lokaler, med

rubriken "Kontrollista" respektive "Svar på förslagen". Enligt punkt 7 första stycket i det andra PVC-beslutet utgjorde dessa handlingar planer på att inrätta en konkurrensbegränsande samverkan. Den första handlingen syftade till att införa en ny mötesordning för att handha ett omarbetat system för beräkning av kvoter och prissättning. I den andra handlingen hänvisades det till de övriga producenternas i allmänhet positiva reaktioner på ICI:s förslag.

540 I punkt 7 sista stycket i det andra PVC-beslutet angav kommissionen att svaret på förslagen sammanfattade PVC-producenternas svar på förslagen och visade att samtliga var positivt inställda till planen. De enda reservationerna avsåg frågan huruvida en viss flexibilitet skulle tillåtas vad beträffar de individuella kvoterna, vilket föreskrevs i ICI:s förslag.

541 I punkt 10 första stycket angav kommissionen att det av svaret på förslagen framgick att producenterna var mycket välvilligt inställda till förslaget att i framtiden beräkna kvoterna avseende antalet ton per bolag och inte som tidigare per nationell marknad, liksom förslaget att beräkna procentkvoterna på grundval av producenternas marknadsandelar år 1979, även om vissa "avvikelser" kvarstod att åtgärda.

542 I punkt 25 första och sista styckena angav kommissionen följande:

— Den huvudsakliga bevisningen för att en konkurrensbegränsande samverkan förelåg var planeringshandlingarna från år 1980, det faktum att det hade bekräftats att en ordning med regelbundna möten mellan de företag som ansågs vara konkurrenter hade genomförts, samt handlingarna rörande kvot- och kompensationssystemen.

— Denna huvudsakliga bevisning visade inte bara att ett gemensamt system förekom, utan identifierade även nästan samtliga deltagare i den konkurrensbegränsande samverkan, eftersom nästan alla företag omnämndes i planeringshandlingarna och eftersom BASF och ICI hade identifierat flertalet av de företag som hade deltagit i mötena.

— Dessa bevis bekräftades av de handlingar som påträffades vid de undersökningar som genomfördes år 1987, särskilt i Solvays och Atochem SA:s lokaler.

543 I punkt 30 andra stycket drog kommissionen slutsatsen att de permanenta konkurrensbegränsande åtgärder som tillämpades av PVC-producenterna under flera år utan tvekan hade samband med förslaget från år 1980, vilket genomfördes i praktiken genom dessa åtgärder.

544 När det gäller den tid som överträdelsen pågick ansåg kommissionen i punkt 48 att överträdelsen hade påbörjats kring augusti 1980. Kommissionens slutsats utgick från datumet för ICI:s förslag och den omständigheten att den nya mötesordningen hade införts vid denna tidpunkt. Kommissionen medgav att det inte var möjligt att med säkerhet fastslå vid vilket datum var och en av producenterna hade börjat att delta i mötena. Enligt kommissionen framkom det dock av handlingen från år 1980 att samtliga producenter, med undantag av Hoechst, Montedison, Norsk Hydro, Shell och LVM, var inblandade vid utarbetandet av den ursprungliga planen. Kommissionen tillade emellertid att de troliga datum då dessa producenter hade anslutit sig till planen kunde fastställas på grundval av andra handlingar.

545 Vid förstainstansrätten gjorde Enichem gällande, i samband med att den bestred att det förelåg en överträdelse, att planeringshandlingarna saknade bevisvärde i fråga om ursprunget till samverkan. Enichem hävdade att svaret på förslagen inte

utgjorde ett svar från övriga producenter på de förslag som ICI lade fram i kontrollistan. Enligt Enichem uttryckte planeringshandlingarna enbart vad olika personer inom ICI tyckte. Klaganden gjorde dessutom gällande att det inte var möjligt att utan bevis hävda, i punkt 8 i det andra PVC-beslutet, att producenterna träffades "till följd av förslagen från år 1980".

De ifrågasatta domskälen i den överklagade domen

546 Enichem har uppgett att dess grund avser punkterna 663—673 i den överklagade domen.

547 I punkt 668 i den överklagade domen fann förstainstansrätten att det var uteslutet att de två planeringshandlingarna saknade samband, efter att ha angett följande motivering:

"Argumentet att de två planeringshandlingarna saknar koppling till varandra kan inte godtas. För det första påträffades dessa handlingar i ICI:s lokaler och de var rent faktiskt sammanfogade. Vidare innehåller kontrollistan en uppräkning av vissa frågor som rent allmänt gäller systemen för kontroll av försäljningsvolymer och prisreglering. Dessa frågor behandlas mer i detalj i svaret på förslagen. För övrigt återfinns vissa mer detaljerade punkter i båda handlingarna. Detta gäller hänvisningen till en tremånaders stabiliseringsperiod, möjligheten att höja priserna under det sista kvartalet 1980, nödvändigheten av att finna en lösning för hur ny produktionskapacitet skall beaktas eller möjligheten till avvikelser i förhållande till de förutbestämda marknadsandelarna, med samma hänvisning till en tröskel på 5 procent samt till de reservationer som gjorts i det avseendet...."

548 I punkt 670 i den överklagade domen ansåg emellertid förstainstansrätten att själva innehållet i dessa handlingar inte medgav vare sig den slutsats som kommissionen hade dragit i punkterna 7 sista stycket och 10 första stycket i det andra PVC-beslutet, enligt vilken den andra handlingen utgjorde övriga PVC-producenters svar på ICI:s förslag, eller slutsatsen att dessa handlingar endast innehöll åsikter framförda av ICI:s företrädare.

549 För att i punkt 671 i den överklagade domen slå fast att planeringshandlingarna åtminstone utgjorde grunden för de samråd och diskussioner som hade ägt rum och som hade lett till att de otillåtna planerade åtgärderna faktiskt vidtogs, angav förstainstansrätten följande motivering:

"Såsom framgår av den tidigare granskningen har kommissionen tillhandahållit ett flertal handlingar som styrker förekomsten av de åtgärder som beskrivs i [det andra PVC-beslutet]. Dessutom kvarstår att det av planeringshandlingarna, och i synnerhet kontrollistan, som härrör från en person i ICI:s ledning, framgår att det förekom planer på en konkurrensbegränsande samverkan inom detta företag, vilket då dessa handlingar utarbetades var en av de största PVC-producenterna i Europa. De åtgärder som angavs i dessa handlingar kunde dessutom konstateras på PVC-marknaden i Västeuropa under de påföljande veckorna...."

550 Förstainstansrätten tillade följande i punkt 672:

"Även om det är riktigt att de handlingar som kommissionen framlagt till stöd för sina konstateranden i sak avseende åtgärderna på PVC-marknaden inte innehåller några hänvisningar till planeringshandlingarna, anser förstainstansrätten att det nära sambandet mellan dessa åtgärder och de som beskrivs i dessa handlingar utgör tillräckligt stöd för att det finns en koppling mellan dem."

551 Slutligen fastslog förstainstansrätten i punkt 673 att kommissionen således med rätta hade dragit slutsatsen att planeringshandlingarna kunde anses som ursprunget till den konkurrensbegränsande samverkan som hade kommit till stånd under de veckor som följde på utarbetandet av handlingarna.

Klagandens argument

552 I sitt överklagande har Enichem angett att det inte bestrider förstainstansrättens konstaterande, i punkt 670 i den överklagade domen, att förslagen inte var något annat än ett förslag från ICI som vann gehör, inte genom de andra företagens godkännande som sammanfattades i svaret på förslagen utan snarare genom de berörda företagens senare uppträdande. I motsats till vad som framkom av kommissionens analys var svaret på förslagen således inte avgörande för den tidpunkt då överenskommelsen träffades.

553 Klaganden har emellertid hävdat att förstainstansrätten borde ha beaktat den juridiska aspekten av sitt konstaterande, vilket borde ha medfört att kommissionens hela bevisning förkastades. Enligt klaganden borde förstainstansrätten ha beaktat den väsentliga ändring i anklagelsen som detta föranledde.

554 Enichem har i det avseendet klandrat förstainstansrätten för att den ansåg att företaget gjort sig skyldigt till en överträdelse som var identisk med den överträdelse som kommissionen hade gjort gällande.

555 Enichem har inte bestritt att dess agerande, i brist på bevis att företaget formellt anslöt sig till förslagen, kunde förefalla vara en tillämpning av en plan som var gemensam för samtliga producenter och därför kunde tolkas som en överträdelse av artikel 85.1 i fördraget

556 Enichem anser emellertid att företagets ansvar borde ha ansetts mindre omfattande med hänsyn både till överträdelsens svårighetsgrad och till den tid som den pågick. En anslutning till följd av ett konkludent handlande är nämligen avgjort mindre allvarlig än en formell anslutning till ett avtal eller ett samordnat förfarande. När det gäller hur länge överträdelsen pågick kan den tidpunkt då överträdelsen ansågs börja inte vara augusti 1980, eftersom svaret på förslagen förlorade sin karaktär av åtgärd för att ansluta sig till samverkan. Som förstainstansrätten medgav i punkt 940 i den överklagade domen omnämndes inte de italienska producenterna i det första prisinitiativet, vilket daterade från november 1980. De tabeller som påträffades hos Solvay rörande information om de berörda företagens försäljning under år 1980 (nedan kallad Solvay-tabellerna) stöder på sin höjd anklagelsen att klaganden deltog i ett informationsutbyte med en konkurrent, och absolut inte en konkurrensbegränsande samverkan på europeisk nivå.

557 Enichem har följaktligen yrkat att den överklagade domen skall upphävas, eftersom förstainstansrätten — efter att ha konstaterat att det saknades samband mellan de två planeringshandlingarna — inte beaktade samtliga följder av detta vid bedömningen av hur allvarlig den påtalade överträdelsen var och hur länge den pågick.

Domstolens bedömning

558 I artikel 1 i det andra PVC-beslutet fastställdes datumet för avtalet eller utgångspunkten för det samordnade förfarandet till "omkring augusti 1980", varvid producenterna i fråga deltog i regelbundna möten för att fastställa riktpriser och riktkvoter, planera samordnade initiativ i syfte att höja prisnivån samt övervaka genomförandet av denna otillåtna samverkan.

559 Den valda månaden augusti 1980 var, enligt uppgifter i det andra PVC-beslutet och uppgifter i Enichems ansökan till förstainstansrätten (punkt V, C, 1), den månad då kontrollistan upprättades av en person i ICI:s ledning. Det var även den månad då företagens regelbundna möten påbörjades, enligt de bevis som kommissionen beaktade och som förstainstansrätten prövade i punkt 675 i den överklagade domen.

560 I punkt 48 i det andra PVC-beslutet motiverade kommissionen valet av denna månad som utgångspunkt för överträdelsen genom att utgå ifrån datumet för ICI:s förslag och den tidpunkt då den nya mötesordningen hade införts.

561 Kommissionen gjorde således inte sitt val enbart utifrån bedömningen att planeringshandlingarna avsåg ett otillåtet avtal som formellt sett redan hade ingåtts.

562 Förstainstansrättens konstaterande i punkt 670 i den överklagade domen, nämligen att innehållet i planeringshandlingarna inte medgav den slutsatsen att svaret på förslagen utgjorde övriga producenters svar på ICI:s förslag eller, tvärtom, slutsatsen att de två handlingarna endast innehöll åsikter framförda av ICI:s företrädare, har följaktligen inte den innebörd som Enichem har gjort gällande.

563 Konstaterandet sätter varken i fråga bevisningen eller medför någon väsentlig ändring i anklagelsen.

564 I punkt 668 i den överklagade domen fastslog nämligen förstainstansrätten, vid den bedömning av bevisningen som den ensam är behörig att göra, utan att det gjorts någon invändning om att bevisningen missuppfattades, att de två

planeringshandlingarna hade samband. Framför allt fastslog den i punkt 671, efter ännu en bedömning som förstainstansrätten ensam är behörig att göra, att dessa handlingar åtminstone utgjorde grunden för de samråd och diskussioner som hade ägt rum mellan producenterna och som hade lett till att de otillåtna planerade åtgärderna faktiskt vidtogs under de följande veckorna.

565 Genom att Enichem i sitt överklagande har godtagit att förstainstansrätten fastslog att planeringshandlingarna inte var något annat än ett förslag från ICI som vann gehör genom de berörda företagens senare uppträdande (se punkt 552 i denna dom), har företaget underförstått, men ofrånkomligen, medgett att förstainstansrättens konstaterande i punkt 671 i den överklagade domen var välgrundat, nämligen att det förelåg ett samband mellan planeringshandlingarna och de åtgärder som vidtogs under de följande veckorna.

566 Detta medgivande medför att klaganden inte kan sätta i fråga det slutliga konstaterandet i punkt 673 i den överklagade domen, enligt vilket planeringshandlingarna kunde anses som ursprunget till den konkurrensbegränsande samverkan.

567 Förstainstansrättens slutliga konstaterande innebär enbart att den ansåg att planeringshandlingarna var uttryck för ett initiativ utformat som förslag i syfte att senare ingå avtal, och utgör inte ett konstaterande att ett avtal redan hade ingåtts.

568 I förevarande mål har emellertid ett sådant konstaterande inte någon konkret betydelse för hur länge överträdelsen pågick av följande skäl:

— Överträdelsen ansågs börja "omkring" augusti 1980.

— Kommissionen och förstainstansrätten använde sig av denna utgångspunkt även på grund av att företagens möten hade börjat under denna månad.

— Förstainstansrätten fastslog vid den bedömning som den ensam är behörig att göra, i punkterna 675, 677, 931 och 932 i den överklagade domen, att Enichem hade deltagit i vissa möten som hölls under ett flertal år från och med augusti 1980.

— Vid förstainstansrätten medgav klaganden för övrigt själv, bland de argument i ansökan som avsåg frågan huruvida klaganden hade deltagit regelbundet i dessa möten (punkt V, C, 1, sjunde stycket), att "det på sin höjd är möjligt att hävda att Enichem deltog i vissa möten i början och i slutet av den aktuella perioden".

569 Detta konstaterande har, i samband med överklagandet, inte bestridits genom klagandens argument, vilka har återgetts i punkt 556 i denna dom och som avser punkt 940 i den överklagade domen respektive Solvay-tabellerna, vilka undersöktes av förstainstansrätten i punkterna 618—636 i den överklagade domen.

570 När det gäller det första argumentet är det tillräckligt att konstatera att det upprepar tidigare kritik, som framfördes i överklagandet, mot förstainstansrättens bedömning i punkt 940 i den överklagade domen vad gäller Enichems deltagande i prisinitiativen. Denna kritik har emellertid redan prövats och underkänts av domstolen i punkterna 521 och 522 i denna dom.

571 När det gäller det andra argumentet, vilket avser Solvay-tabellerna, syftar det — liksom föregående argument — till att sätta i fråga förstainstansrättens bedömning av bevisningen. Enligt den rättspraxis som omnämnts i punkt 285 i denna dom faller denna bedömning följaktligen utanför domstolens behörighet i samband med överklagandet, såvida inte förstainstansrätten missuppfattat bevisningen, vilket inte har gjorts gällande i detta fall.

572 Enichem kan slutligen inte med framgång hävda att förstainstansrättens konstaterande i punkt 670 i den överklagade domen borde ha föranlett en annan bedömning av hur allvarlig överträdelsen var, på grund av att en anslutning till en konkurrensbegränsande samverkan till följd av ett konkludent handlande är mindre allvarlig än en formell anslutning till ett avtal eller ett samordnat förfarande.

573 Det framgår nämligen av punkt 53 i det andra PVC-beslutet att kommissionen, vid bedömningen av hur allvarlig den överträdelse var som gjordes gällande mot vart och ett av företagen, inte gjorde någon åtskillnad mellan formell anslutning och anslutning som skett till följd av ett konkludent handlande. I samma punkt uppgav kommissionen att den hade beaktat bland annat i vilken utsträckning vart och ett av företagen hade deltagit i den otillåtna samverkan och deras roll i denna, och att den inte hade utsett något företag till "huvudman" i syfte att ålägga denne huvuddelen av ansvaret. I fråga om Enichem har det redan konstaterats i punkt 519 i denna dom att både kommissionen och förstainstansrätten, vid bedömningen av sanktionsåtgärden, faktiskt beaktade att detta företag hade deltagit mer eller mindre regelbundet i mötena.

574 Av vad anförts följer att överklagandet inte kan bifallas på den, irrelevanta, grund som nu prövats.

5. Den grund som åberopats av Wacker-Chemie och Hoechst och som avser att artikel 85.1 i fördraget och artikel 15.2 i förordning nr 17 har åsidosatts

575 Wacker-Chemie och Hoechst har hävdat att förstainstansrätten gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning vid tillämpningen av artikel 85.1 i fördraget. De har även gjort gällande att artikel 15.2 i förordning nr 17 har åsidosatts.

576 Klagandena har i första hand anmärkt mot de skäl som angavs i punkterna 609—612 i den överklagade domen, vilka rör de tyska PVC-producenternas deltagande i en samverkan avseende kvoter. Klagandena har på den punkten hänvisat till tre andra grunder i deras överklaganden som avser att förstainstansrätten gjorde en ofullständig bedömning av de faktiska omständigheterna i målet, att den missuppfattade bevisningen och att motiveringen i den överklagade domen var motsägelsefull och ofullständig vad beträffar bedömningen av den skriftliga bevisningen.

577 Domstolen konstaterar i det avseendet att den första invändning som gjorts inom ramen för denna grund sammanfaller med de tre grunder som klagandena endast har hänvisat till och som domstolen redan har underkänt i punkterna 392—405, 407—413 och 438—442 i denna dom.

578 Denna invändning är således irrelevant, eftersom den inte är fristående.

579 Wacker-Chemie och Hoechst har i andra hand anmärkt mot förstainstansrättens bedömning i punkterna 662—673 i den överklagade domen av de planerings-

handlingar som kommissionen påträffade i november 1983 i ICI:s lokaler (se punkt 539 i denna dom), handlingar som de anser utgör "kärnan i bevisningen".

580 De har påpekat att förstainstansrätten, i punkt 670 i den överklagade domen, ansåg att innehållet i dessa handlingar, vilka bestod av kontrollistan och svaret på förslagen (se punkt 539 i denna dom), inte medgav vare sig den slutsats som kommissionen hade dragit i punkterna 7 sista stycket och 10 första stycket i det andra PVC-beslutet, enligt vilken den andra handlingen utgjorde övriga PVC-producenters svar på ICI:s förslag, eller slutsatsen att dessa handlingar endast innehöll åsikter framförda av ICI:s företrädare (se punkt 548 i denna dom).

581 Klagandena har gjort gällande att förstainstansrätten trots detta drog slutsatsen, i punkt 671 i den överklagade domen, att motsvarande planerade åtgärder hade vidtagits, utifrån företagens faktiska agerande, vilket påstods överensstämma med dessa handlingar.

582 I det avseendet påpekar domstolen att förstainstansrätten, i punkt 671 i den överklagade domen, efter en bedömning som den ensam är behörig att göra, fastslog att planeringshandlingarna åtminstone utgjorde grunden för de samråd och diskussioner som hade ägt rum mellan producenterna och som hade lett till att de otillåtna planerade åtgärderna faktiskt vidtogs under de följande veckorna (se punkt 564 i denna dom).

583 Denna analys har dock inte den innebörd som klagandena har gjort gällande. Den utgör inte det avgörande stödet för konstaterandet att det faktiskt förekom åtgärder som utgjorde en konkurrensbegränsande samverkan.

584 Den verkliga innebörden av nämnda analys anges i punkt 672 i den överklagade domen, där förstainstansrätten enbart fastslog att "det finns en koppling" mellan planeringshandlingarna och senare konkurrensbegränsande åtgärder som redan hade styrkts genom andra handlingar som kommissionen ingav.

585 Den kritik som avser punkt 671 i den överklagade domen är således obefogad.

586 Slutligen har Wacker-Chemie och Hoechst gjort gällande att den slutsats som förstainstansrätten drog under alla omständigheter saknade grund, eftersom de anser att det inte har styrkts att de deltog i det kvotsystem som utgjorde en del av den påtalade konkurrensbegränsande samverkan.

587 Domstolen konstaterar i det avseendet att klagandena, genom denna invändning, på nytt försöker att genom enbart ett påstående ifrågasätta förstainstansrättens bedömning av de faktiska omständigheterna som, med undantag för då förstainstansrätten missuppfattat bevisningen, inte utgör en sådan rättsfråga som är underställd domstolens kontroll (se punkt 285 i denna dom). Domstolen har emellertid, i punkterna 407—413 i denna dom, redan prövat och underkänt den grund som åberopats av Wacker-Chemie och Hoechst och som avser att bevisningen avseende deras deltagande i kvotsystemet missuppfattades.

588 Av vad anförts följer att överklagandena inte kan bifallas på den grund som nu prövats.

6. Den grund som åberopats av Enichem och som avser att artikel 15.2 i förordning nr 17 har åsidosatts, till följd av att förstainstansrätten felbedömde förhållandet mellan omsättningen för det räkenskapsår som föregick det andra PVC-beslutet och bötesbeloppet

589 Enichem har gjort gällande att förstainstansrätten, i punkterna 1146—1148 i den överklagade domen, felbedömde förhållandet mellan omsättningen för det räkenskapsår som föregick kommissionens beslut, till vilken artikel 15.2 i förordning nr 17 hänvisar, och bötesbeloppet.

590 Enligt Enichem underkände förstainstansrätten felaktigt klagandens invändning om att kommissionen, i det andra PVC-beslutet, hade påfört ett bötesbelopp som var identiskt med det belopp som fastställdes i det första PVC-beslutet, utan att ta hänsyn till den omständigheten att, under dessa omständigheter, förhållandet mellan den omsättning som beaktades och det bötesbelopp som fastställdes i det andra PVC-beslutet oundvikligen skilde sig från förhållandet mellan den omsättning som beaktades och det bötesbelopp som fastställdes i det första PVC-beslutet.

591 Den omständigheten att samma bötesbelopp ålades i det andra PVC-beslutet, trots att sex år hade gått sedan det första PVC-beslutet, medförde enligt klaganden att det nödvändiga förhållandet mellan företagets storlek och bötesbeloppet rubbades. Kommissionen åsidosatte därför artikel 15.2 i förordning nr 17, trots att den övre gränsen på 10 procent av den relevanta omsättningen i de båda fallen inte hade överskridits.

592 Domstolen konstaterar att förstainstansrätten helt korrekt påpekade, i punkt 1146 i den överklagade domen, att den omsättning som anges i artikel 15.2 i förordning nr 17 fastställer det maximala bötesbelopp som kan åläggas ett företag.

593 Denna gräns motsvarar "tio procent av föregående räkenskapsårs omsättning" och hänför sig till det räkenskapsår som föregick den dag då beslutet antogs (domen i det ovannämnda målet Sarrió mot kommissionen, punkt 85).

594 Klagandens kritik avser den påstådda underlåtenheten att beakta förändringarna i dennes omsättning mellan räkenskapsåret 1987, vilket föregick det första PVC-beslutet, och räkenskapsåret 1993, vilket föregick det andra PVC-beslutet.

595 Kritiken är grundad på två antaganden. För det första att omsättningen under det räkenskapsår som föregick den dag då vart och ett av de båda besluten antogs påverkade det bötesbelopp som påfördes. För det andra att, när ett nytt beslut antas efter att ett beslut har ogiltigförklarats, storleken på det bötesbelopp som påfördes genom det första beslutet är bindande för kommissionen, i den meningen att den har en juridisk skyldighet att fastställa storleken på det bötesbelopp som påförs genom det andra beslutet till en nivå som motsvarar samma matematiska förhållande för var och en av de två relevanta omsättningarna.

596 Domstolen anser att det saknas anledning att undersöka huruvida det andra antagandet är välgrundat. Det är tillräckligt att konstatera att Enichem inte har försökt att styrka att det första antagandet är korrekt och att det bland handlingarna i målet inte finns någon uppgift som tyder på att kommissionen beaktade omsättningen för det räkenskapsår som föregick den dag då beslutet antogs i annat syfte än att fastställa det maximala bötesbelopp som företagen kunde åläggas.

597 Under dessa förhållanden var det korrekt av förstainstansrätten att fastslå, i punkt 1147 i den överklagade domen, att ett förändrat förhållande mellan dels de böter som ålades i det första PVC-beslutet och omsättningen under år 1987, dels de identiska böter som ålades i det andra PVC-beslutet och omsättningen under

år 1993, inte i sig medförde att artikel 15.2 i förordning nr 17 hade åsidosatts. Därefter angav förstainstansrätten korrekt att så endast skulle vara fallet om de böter som ålades genom det andra PVC-beslutet hade överstigit det fastställda maximibeloppet i denna artikel. Förstainstansrätten konstaterade emellertid att de böter som hade ålagts avsevärt understeg maximigränsen.

598 Följaktligen kan överklagandet inte bifallas på den grund som nu prövats.

7. Den grund som åberopats av Enichem och som avser att proportionalitetsprincipen åsidosattes vid fastställandet av bötesbeloppet

599 Enichem har invänt mot att förstainstansrätten, i punkterna 1218—1224 i den överklagade domen, underkände den grund som avsåg att kommissionen åsidosatte proportionalitetsprincipen vid fastställandet av bötesbeloppet.

600 Enichem har påpekat att de böter som påfördes i det andra PVC-beslutet uppgick till samma belopp som hade påförts i det första PVC-beslutet. Det reella värdet på dessa böter skilde sig dock avsevärt vid de olika tidpunkter besluten antogs, vilket medför att de böter som påfördes genom det andra PVC-beslutet utgör en orättfärdig bestraffning. Summan 2 500 000 ecu motsvarade enligt 1988 års växelkurs 3 842 000 000 ITL, medan den med 1994 års växelkurs motsvarade 4 835 000 000 ITL. Rent konkret innebär detta en höjning av böterna med 20 procent, trots att de omständigheter på grundval av vilka böterna fastställdes, i synnerhet överträdelsens svårighetsgrad och varaktighet, var identiska.

601 För att iaktta proportionalitetsprincipen anser Enichem att kommissionen mycket enkelt hade kunnat använda sig av en metod med hjälp av vilken böternas ursprungliga värde hade kunnat bibehållas. Kommissionen hade således kunnat

tillåta att betalning skedde enligt 1988 års växelkurs eller kunnat beräkna bötesbeloppet i ecu den dag då det andra PVC-beslutet antogs, men med hänsyn till böternas värde i nationell valuta enligt 1988 års växelkurs.

602 Enichem anser att det var felaktigt av förstainstansrätten att anse att risken för förändringar i växelkurserna inte går att undvika. Förändringar i växelkurserna utgör en risk som hör samman med handel, men som saknar relevans vid rättstillämpning. I detta fall bestraffades företaget två gånger, först genom böterna och sedan genom den finansiella metod som användes.

603 Domstolen konstaterar att Enichems kritik är grundad på antagandet att, när ett nytt beslut antas efter att ett beslut har ogiltigförklarats, motvärdet i nationell valuta av de böter som fastställts i de två på varandra följande besluten skall vara identiskt i rättsligt hänseende. Med andra ord innebär detta antagande att kommissionen har en juridisk skyldighet att låta det bötesbelopp som fastställdes i det första beslutet vara oförändrat i absoluta tal.

604 Domstolen anser att det saknas anledning att undersöka huruvida antagandet är välgrundat. Det är tillräckligt att konstatera att förstainstansrätten, när den i punkt 1222 i den överklagade domen angav att risken för förändringar i växelkurserna förblir oundviklig, endast korrekt påpekade att valutakursförändringarna utgör en risk som kan medföra såväl för- som nackdelar. De företag som har en del av sin försäljning på exportmarknaderna stöter vanligtvis på denna risk i sin affärsverksamhet, och förekomsten av denna risk är inte i sig sådan att ett bötesbelopp som lagenligt fastställts blir orimligt (dom av den 16 november 2000 i mål C-282/98 P, Enso Española mot kommissionen, REG 2000, s. I-9817, punkt 59, och domen i det ovannämnda målet Sarrió mot kommissionen, punkt 89).

605 En sådan risk kan uppstå både när kommissionen har använt en metod för att beräkna böter som gjorde det möjligt för den att bedöma varje företags storlek

och ekonomiska styrka samt omfattningen av den överträdelse som begåtts med hänsyn till det verkliga ekonomiska läget då överträdelsen begicks (domarna i de ovannämnda målen Enso Española mot kommissionen, punkt 58, och Sarrió mot kommissionen, punkt 86) — en tidpunkt som kan ligga flera år före tidpunkten för beslutet att påföra böter — och när det, som i detta fall, har gått flera år mellan det första beslutet och det andra beslutet, vilket, efter ogiltigförklaring av det första beslutet, påför böter med samma belopp i ecu.

606 Det högsta bötesbelopp som fastställs i enlighet med artikel 15.2 i förordning nr 17 i förhållande till omsättningen det räkenskapsår som föregick beslutet, begränsar eventuella skadliga följder av valutakursförändringar (domarna i de ovannämnda målen Enso Española mot kommissionen, punkt 59, och Sarrió mot kommissionen, punkt 89).

607 I detta fall påpekade förstainstansrätten, i punkt 1223 i den överklagade domen, att de böter som ålagts genom det andra PVC-beslutet, även uttryckta i nationell valuta, fortfarande är avsevärt lägre än detta högsta belopp.

608 Följaktligen kan överklagandet inte bifallas på den grund som nu prövats.

8. Den grund som åberopats av Montedison och som avser att bötesbeloppet var orimligt högt och inte stod i proportion till hur allvarlig överträdelsen var och hur länge den pågick

609 Montedison har klandrat förstainstansrätten för att den, i punkterna 1216 och 1224 i den överklagade domen, underkände klagandens grund om att bötesbeloppet var orimligt högt och oproportionerligt. Förstainstansrätten fastslog i det avseendet felaktigt att Enichem inte hade visat på vilket sätt de böter som ålagts var oproportionerliga.

610 Montedison har invänt mot de beviskrav som därigenom ställdes på företaget, trots att det under hela förfarandet hade hävdat att det enbart kunde tillskrivas ansvar för att ha deltagit i några möten och endast under en period som varade mellan ett och tre år.

611 Domstolen påpekar att bedömningen huruvida de böter som påförts står i proportion till hur allvarlig överträdelsen är och hur länge den har pågått, kriterier som omnämns i artikel 15.2 i förordning nr 17, omfattas av den fulla prövningsrätt som förstainstansrätten har enligt artikel 17 i samma förordning.

612 Förstainstansrätten uppställde inte i bokstavlig mening något beviskrav för klaganden när den, i punkt 1216 i den överklagade domen, slog fast att Montedison inte hade visat på vilket sätt de böter som ålagts skulle ha varit oproportionerliga, med hänsyn till hur allvarlig överträdelsen var och hur länge den pågick.

613 Genom denna negativa formulering gav förstainstansrätten enbart uttryck för den slutsats som den hade kommit fram till med stöd av sin fulla prövningsrätt, efter att ha bedömt hur allvarliga de fastställda omständigheterna var och hur länge de pågått samt med beaktande av Montedisons argument, varigenom företaget bestred dessa omständigheter eller satte dem i sitt sammanhang, argument vilka förstainstansrätten tidigare hade underkänt.

614 Det ankommer emellertid inte på domstolen, när den prövar rättsfrågor i ett mål om överklagande, att göra en skälighetsbedömning som ändrar den bedömning som förstainstansrätten med stöd av sin fulla prövningsrätt har gjort av det bötesbelopp som ett företag har ålagts på grund av att det har överträtt gemenskapsrätten (domen i det ovannämnda målet Sarrió mot kommissionen, punkt 96).

615 Följaktligen kan överklagandet inte bifallas på den grund som nu prövats.

9. Den grund som åberopats av Montedison och som avser att principen om likabehandling har åsidosatts i fråga om bötesbeloppet

616 Montedison har gjort gällande att förstainstansrätten åsidosatte principen om likabehandling i fråga om bötesbeloppet. Montedison anser att förstainstansrätten behandlade företaget på samma sätt som övriga sökande, vilka fortsatte att vara verksamma i branschen under hela den aktuella perioden och som föreföll ha deltagit aktivt i de beteenden som ansågs utgöra en konkurrensbegränsande samverkan. Diskrimineringen är särskilt uppenbar med hänsyn till att förstainstansrätten satte ned bötesbeloppen väsentligt för tre sökande.

617 Domstolen påpekar att i ett mål om överklagande kan domstolen visserligen inte göra en skälighetsbedömning som ändrar den bedömning som förstainstansrätten med stöd av sin fulla prövningsrätt har gjort av det bötesbelopp som har ålagts (se punkt 614 i denna dom). När förstainstansrätten med stöd av denna prövningsrätt fastställer de böter som skall åläggas företag som har deltagit i en överenskommelse eller ett samordnat förfarande som strider mot artikel 85.1 i fördraget, får den emellertid inte göra åtskillnad mellan dessa olika företag (domen i det ovannämnda målet Sarrió mot kommissionen, punkt 97).

618 I ett överklagande skall klart anges på vilka punkter den dom som det yrkas upphävning av ifrågasätts samt de rättsliga grunder som särskilt åberopas till stöd för detta yrkande, i annat fall kan överklagandet eller grunden i fråga inte tas upp till sakprövning (se punkt 497 i denna dom).

619 Montedison har emellertid formulerat sin invändning om diskriminering i allmänna ordalag.

620 Montedison har inte angett vilka punkter i den överklagade domen som ifrågasätts. Företaget har inte heller, i fråga om de andra företag som skulle ha varit mer aktiva än Montedison och som det inte uttryckligen har angett, preciserat vilka omständigheter i deras situation som vid en objektiv jämförelse med Montedisons egen situation styrker att diskriminering skett.

621 Följaktligen kan överklagandet inte bifallas på den grund som nu prövats.

10. Den grund som åberopats av Enichem och som avser att gemenskapsrätten har tolkats och tillämpats felaktigt och att bedömningen av bevisningen var bristfällig vad gäller förhållandet mellan de böter som klaganden påfördes och dennes marknadsandel

Klagandens argument

622 Enichem har gjort gällande att det vid förstainstansrätten hävdade att kommissionen, när den fastställde bötesbeloppet, felbedömde företagets marknadsandel genom att uppskatta den till i genomsnitt 6 procent för åren 1980—1982 och till 15 procent för åren 1983 och 1984. Enichem har understrukit att det under hela förfarandet gjorde gällande att dess genomsnittliga marknadsandel uppgick till mindre än 4 procent under den första perioden, till 12,8 procent under år 1983 och till 12,3 procent under år 1984.

623 Klaganden har kritiserat förstainstansrätten för att den, i punkterna 615 och 616 i den överklagade domen, ansåg att de uppgifter som klaganden hade tillhandahållit inte var tillförlitliga, på grund av att klaganden inte hade angett på vilka grunder den hade fastställt sin marknadsandel för år 1984 och att klaganden hade minskat sin andel genom att försäljningssiffrorna inte hade angetts i förhållande till europeiska producenters försäljning utan i förhållande till konsumtionen i Europa, vilken helt klart var betydligt högre, eftersom den uppgiften innefattade importen.

624 Enligt Enichem är förstainstansrättens påståenden felaktiga och de tyder dessutom på att förstainstansrätten inte beaktade Enichems uppgifter.

625 I fråga om anklagelsen att klaganden hade minskat sin andel har klaganden gjort gällande att det är uppenbart att marknaden för en produkt inte kan avgränsas utifrån försäljningssiffrorna för de producenter som kommissionen anser har deltagit i en överträdelse, utan det skall ske utifrån den sammanlagda försäljningen på den relevanta geografiska marknaden, vilken även innefattar import.

626 Klaganden har dessutom kritiserat att förstainstansrätten, i punkterna 1201—1204 i den överklagade domen, angav att kommissionen i fråga om klaganden hade beaktat en marknadsandel på mindre än 10 procent, och inte 15 procent, under åren 1980—1984, i motsats till klagandens påståenden.

627 Klaganden har understrukit att genomsnittet på 10 procent, eller närmare bestämt 9,6 procent, hade fastställts på grundval av siffrorna 6 procent och 15 procent för åren 1980—1982 respektive åren 1983 och 1984 som kommissionen beaktade, vilka klaganden hela tiden har bestritt. Klaganden har hävdat att utifrån dess faktiska genomsnittliga andel under den aktuella fyraårsperioden, det vill säga omkring 7,2 procent, och även med beaktande av den höjning härav som skall göras på grund av den försvårande omständighet som överträdelsens varaktighet utgör, det vill säga 110 procent av denna marknadsandel, borde

Enichems böter ha fastställts till mindre än 2 000 000 ecu, i stället för de böter på 2 500 000 ecu som Enichem ålades. Enichem har tillagt att förstainstansrätten inte utan att ha missuppfattat de faktiska omständigheterna kunde hävda att företaget inte bestämt hade motsatt sig att det tillskrevs en genomsnittlig marknadsandel på omkring 10 procent. Vid förhandlingen hade företaget nämligen uttryckligen tagit ställning i frågan genom att uppge att de uppgifter som kommissionen hade beaktat förbryllade företaget.

628 Klaganden har slutligen yrkat att den överklagade domen skall upphävas, eftersom förstainstansrätten lämnade de uppgifter som klaganden själv hade lämnat beträffande sin marknadsandel utan beaktande, av det skälet att de inte var tillförlitliga, och eftersom den ansåg att de uppgifter som kommissionen hade lämnat var ostridiga.

Domstolens bedömning

629 Den grund som åberopats syftar till att sätta i fråga förstainstansrättens bedömning av bevisningen. Denna grund faller därför utanför domstolens behörighet i samband med överklagandet, såvida inte förstainstansrätten missuppfattat bevisningen (se punkt 285 i denna dom), vilket klaganden har gjort gällande i förbigående.

630 Enichems första invändning avser punkt 616 i den överklagade domen, där förstainstansrätten lämnade Enichems uppgifter rörande dess marknadsandel utan beaktande, av det skälet att det inte fanns anledning att sätta tilltro till dessa.

631 Bedömningen av dessa uppgifter hänförde sig till förstainstansrättens undersökning, i punkterna 584—617 i den överklagade domen, av förekomsten av ett kvotsystem och hörde samman med analysen av Atochem-tabellen, vilken redan har nämnts i punkt 398 i denna dom.

632 Undersökningen syftade särskilt till att, i punkt 614 och följande punkter i den överklagade domen, kontrollera huruvida de berörda företagens marknadsandelar för år 1984 överensstämde med de eftersträvade andelar som angavs i Atochem-tabellen.

633 Vad beträffar Enichem motiverade förstainstansrätten på följande sätt, i punkt 615 i den överklagade domen, slutsatsen som den därefter drog med avseende på att de uppgifter som hade lämnats av företaget inte var tillförlitliga:

"Enichem har hävdat att dess andel av försäljningen uppgick till 12,3 procent för år 1984, vilket låg klart under den andel som anges i Atochem-tabellen. Denna invändning kan inte godtas. Sökanden har uppmanats att ange på vilka grunder den fastställt sin marknadsandel för år 1984, men den har inte kunnat förklara de omständigheter som den har beaktat. Förstainstansrätten påpekar vidare att sökanden i bilagorna till den ansökan genom vilken talan väckts (volym III, bilaga 2) har tillhandahållit en tabell över Enichems försäljning per år mellan åren 1979 och 1986, av vilken det framgår att marknadsandelarna för varje år har beräknats på samma sätt. För åren 1979—1982 har sökanden, på förstainstansrättens begäran inom ramen för processledningsåtgärder, försökt förklara hur den beräknat sin marknadsandel. Det framgår av detta att sökanden för det första inskränkt sig till att ange sina försäljningssiffror för vart och ett av de aktuella åren utan att tillhandahålla några uppgifter som styrker dessa siffror. För det andra har dessa försäljningssiffror inte angetts i förhållande till europeiska producenters försäljning i Västeuropa utan i förhållande till konsumtionen i Europa, vilken helt klart är betydligt högre, eftersom den uppgiften innefattar importen. Sökandens påstådda marknadsandel framstår härigenom som avsevärt mindre."

634 Det framgår klart av denna motivering att förstainstansrätten noggrant undersökte de uppgifter som Enichem hade lämnat och att den begärde detaljerade förklaringar av företaget, men att förstainstansrätten antingen inte fick någon förklaring eller att den fick förklaringar som inte innehöll några uppgifter som styrkte dessa.

635 Av samma motivering framgår att förstainstansrätten, i motsats till vad Enichem har hävdat i sitt överklagande, med rätta kritiserade den omständigheten att de försäljningssiffror som Enichem åberopade inte hade angetts i förhållande till europeiska producenters försäljning i Västeuropa utan i förhållande till konsumtionen i Europa, vilken innefattade importen. Som anges i punkt 614 i den överklagade domen syftade nämligen förstainstansrättens bedömning till att kontrollera huruvida de eftersträvade andelar som angavs i Atochem-tabellen överensstämde med varje producents relativa marknadsandel, det vill säga deras andel på den marknad som kvotsystemet, och således den konkurrensbegränsande samverkan, avsåg.

636 Under dessa omständigheter missuppfattade inte förstainstansrätten den bevisning som hade ingetts i målet när den fastslog att de omtvistade uppgifterna inte var tillförlitliga och lämnade dessa utan beaktande.

637 Klagandens andra invändning syftar till att det skall fastställas att förstainstansrätten inte kunde anse att de uppgifter som kommissionen hade lämnat var ostridiga. I det avseendet påpekar domstolen att Enichems bestridanden klart angavs i den överklagade domen:

> "1189 Slutligen har Enichem noterat att kommissionen tilldelade det en genomsnittlig marknadsandel på 15 procent under perioden 1980 till 1984, vilken var avsevärt större än det verkliga genomsnittet, och även högre än marknadsandelen år 1984 (12,3 procent).
>
> ...

1199 Vad beträffar Enichem har sökanden hävdat att dess genomsnittliga marknadsandel var i storleksordningen 2,7 procent åren 1980 och 1981, 5,5 procent år 1982, 12,8 procent år 1983 och 12,3 procent år 1984, så att den genomsnittliga marknadsandelen under hela perioden var strax över 7 procent."

638 Det skall därefter påpekas att förstainstansrätten underkände dessa bestridanden med stöd av följande motivering:

"1200 För det första är de sifferuppgifter som sökanden har ingett inte tillräckligt tillförlitliga, vilket redan har fastslagits (ovan punkt 615).

1201 För det andra har kommissionen inte tilldelat Enichem en genomsnittlig marknadsandel på 15 procent under perioden 1980 till 1984, i motsats till vad sökanden har hävdat. I den tabell som kommissionen har ingett anges uttryckligen att denna marknadsandel avser år 1984. Dessutom anges det i en fotnot att denna andel var en följd av att sökanden förvärvat Montedisons verksamhet inom PVC-sektorn i mars 1983, och det har inte bestritts att detta förvärv påtagligt ökade sökandens marknadsandel. Om kommissionen hade beaktat en genomsnittlig marknadsandel på 15 procent under hela perioden skulle de böter som sökanden ålagts ha varit högre än de som Elf Atochem och Solvay ålades. Dessa företag befann sig i samma situation som sökanden vad gäller hur länge överträdelsen pågick och deras roll i den, men deras marknadsandelar som kommissionen beaktade understeg 15 procent. Tvärtom framgår att de böter som Enichem ålades avsevärt understeg de böter som de två andra företagen ålades.

1202 För det tredje föreligger det inte någon motstridighet mellan den marknadsandel som anges bland de individuella omständigheterna som

bifogades meddelandet om anmärkningar, nämligen 12 procent, och den andel som anges i den tabell som kommissionen har ingett. Den första avser nämligen hela år 1983, och den andra avser endast marknadsandelen efter förvärvet av Montedisons verksamhet inom PVC-branschen.

1203 Slutligen framgår det att sökanden ålades böter som motsvarade 10,6 procent av de totala böterna. Under dessa omständigheter framgår det, med beaktande av kommissionens beräkningsmetoder, att sökanden tilldelades en genomsnittlig marknadsandel i Västeuropa på mindre än 10 procent.

1204 I brist på seriösa bestridanden från sökanden skall följaktligen de böter som den ålagts inte sättas ned."

639 Det framgår således att förstainstansrätten, genom att hänvisa till "brist[en] på seriösa bestridanden från sökanden" för att motivera sitt beslut att avslå yrkandet om nedsättning av böterna, inte alls konstaterade att uppgifterna i fråga var ostridiga. Genom detta uttalande fastslog förstainstansrätten att den kommit fram till slutsatsen att Enichems bestridanden, vilka den faktiskt hade angett och sedan prövat, inte var befogade.

640 Domstolen kan således inte godta den andra invändningen, såsom den framförts av klaganden.

641 Även om det antogs att invändningen skulle kunna tolkas på så sätt att den även omfattar ett påstående om att den bevisning som prövades i punkterna 1200—1203 i den överklagade domen missuppfattades, är den likväl obefogad.

642 Vad beträffar förstainstansrättens beslut, i punkt 1200 i den överklagade domen, att lämna de sifferuppgifter som hade lämnats av Enichem utan beaktande genom att hänvisa till skälen i punkt 615 i den överklagade domen, har domstolen redan fastställt att bedömningen i fråga inte var oriktig (se punkt 636 i denna dom).

643 I övrigt framgår det av ordalydelsen i motiveringen i punkterna 1201—1203 i den överklagade domen och av de uppgifter i målet som prövades att förstainstansrättens bedömning — vilken ifrågasätts i överklagandet — att kommissionen hade beaktat en marknadsandel på mindre än 10 procent, och inte 15 procent, under åren 1980—1984, inte heller är oriktig. I motsats till vad Enichem har hävdat visar denna bedömning att om kommissionen hade beaktat en marknadsandel på 15 procent, skulle de böter som klaganden ålades inte ha fastställts till mindre än 2 000 000 ecu, utan ha överstigit de högre böter som Elf Atochem och Solvay ålades.

644 Följaktligen kan överklagandet inte bifallas på den grund som nu prövats.

11. Den grund som åberopats av ICI och som avser att förstainstansrätten underlät att upphäva eller sätta ned bötesbeloppet som en följd av att principen om en rimlig tidsfrist hade åsidosatts

645 ICI har kritiserat förstainstansrätten för att den ogillade dess yrkande om att böterna skulle upphävas eller sättas ned på grund av att principen om en rimlig tidsfrist hade åsidosatts. Klaganden har påpekat att yrkandet ogillades på grund av att förstainstansrätten fastställde att förfarandet vid kommissionen inte hade pågått orimligt länge. Klaganden har gjort gällande att, om det skulle godtas att tidsåtgången faktiskt var orimlig, förstainstansrätten även gjorde sig skyldig till

ett fel genom att inte beakta detta vid bedömningen av de böter som ICI hade ålagts. ICI har dessutom hävdat att de böter som företaget ålades under alla omständigheter borde sättas ned väsentligt med hänsyn till att förfarandet som helhet pågick orimligt länge.

646 Överklagandet kan inte bifallas på den grund som nu prövats av de skäl som angetts i punkt 235 i denna dom beträffande grunden som avser att principen om en rimlig tidsfrist har åsidosatts.

VI — Följderna av att delar av den överklagade domen upphävs

647 Om överklagandet är välgrundat skall domstolen upphäva förstainstansrättens avgörande, enligt artikel 54 första stycket i EG-stadgan för domstolen. Domstolen kan själv slutligt avgöra målet, om detta är färdigt för avgörande, eller återförvisa målet till förstainstansrätten för avgörande.

648 I detta fall är målet färdigt för avgörande vad avser de grunder som åberopats av Montedison och som avser att företagets rätt att få tillgång till kommissionens handlingar har åsidosatts och att befogenheten att vidta sanktionsåtgärder slutgiltigt har överförts på gemenskapsdomstolarna efter kommissionens beslut.

A — *Den grund som åberopats av Montedison och som avser att företagets rätt att få tillgång till kommissionens handlingar har åsidosatts*

649 I det yttrande som Montedison ingav den 28 juli 1997 till förstainstansrätten gjorde företaget gällande att det, efter att ha fått tillgång till kommissionens

handlingar i ärendet till följd av den processledande åtgärd som förstainstansrätten vidtog genom skrivelse av den 7 maj 1997, fick kännedom om fyra handlingar som beskrev aspekter av den italienska PVC-marknaden som var helt oförenliga med förekomsten av en konkurrensbegränsande samverkan.

650 Montedison anser att om det hade haft tillgång till dessa handlingar vid förberedandet av sitt försvar inför förhöret med företagen under det administrativa förfarandet och därefter med avseende på de mål som väcktes mot det första och det andra PVC-beslutet, hade det kunnat åberopa dessa handlingar för att styrka att anklagelsen var grundlös.

651 Det framgår av punkterna 369—377 i denna dom att denna grund, trots att den inte åberopades i ansökan, kan prövas enligt artikel 48.2 i förstainstansrättens rättegångsregler, eftersom den föranleds av rättsliga eller faktiska omständigheter som framkommit först under förfarandet.

652 Domstolen skall därför göra en objektiv bedömning av handlingarna i fråga vad beträffar de uppgifter som kommissionen beaktade i det andra PVC-beslutet, för att fastställa huruvida handlingarna innehöll uppgifter av betydelse för Montedisons försvar (domen i det ovannämnda målet Hercules Chemicals mot kommissionen, punkterna 75, 78, 80 och 81).

653 Montedison har uppgett att handlingarna avser protokoll från förberedande möten med Solvays styrelse till företagets italienska partner Solvic SpA.

654 Montedison har inte uttryckligen kommenterat den första av dessa handlingar, vilken bifogades som bilaga 1 till dess yttrande av den 28 juli 1997.

655 Handlingen är daterad den 6 mars 1981 och har rubriken "Styrelsens besök den 13 mars 1981". Handlingen består av en kopia av en enda sida i protokollet, där klaganden har strukit under följande mening i ett avsnitt om priserna i Italien: "Den allmänna situationen är mycket invecklad och under utveckling, och någon tillförlitlig prognos är för närvarande inte möjlig."

656 Med stöd av denna handling har Montedison försökt visa att företaget hade kunnat göra gällande att det i Italien förelåg en situation som var oförenlig med anklagelsen om att prisinitiativ hade genomförts.

657 Den understrukna meningen uttrycker emellertid i allmänna ordalag att det förelåg svårigheter, men vederlägger inte själva förekomsten av prisinitiativ.

658 I de tre föregående meningarna, vilka också avser svårigheter, hänvisas det även till

— ett "tariffpris... på 825—840 [ITL]/kg sedan januari 1981",

— en "situation... som trots allt var relativt god i Italien [mot slutet av januari]" där "man hade erhållit ett genomsnittligt pris på omkring 760 [ITL]/kg", och

— "beslut att senast den 1 mars erhålla tariffpriset".

659 Den andra handlingen som Montedison har åberopat, vilken bifogades som bilaga 2 till dess yttrande, är daterad den 22 mars 1983 och har rubriken "Styrelsens besök den 28 och den 29 mars 1983".

660 Montedison har hävdat att denna handling påvisar en mycket oroväckande allmän prissänkning på den italienska marknaden år 1982.

661 Med stöd av denna handling avser Montedison även styrka att företaget hade kunnat bestrida anklagelsen om att prisinitiativ hade genomförts.

662 I handlingen omnämns visserligen en "kraftig nedgång" under de fyra första månaderna år 1982, en ny "nedgång" under juli och augusti samma år samt en "mycket oroväckande sänkning" från slutet av januari 1983, men den hänvisar även till

— ett "försök till höjning mellan maj och juni [1982]",

— en "avsevärd höjning från september [1982]" till följd av en "strängare policy bland vissa producenter (särskilt Solvic) i syfte att lösa en mycket oroväckande situation" och som "gett tillfredsställande resultat".

663 Handlingen innehåller dessutom följande slutanmärkning: "I dag står vi på nytt i begrepp att försöka höja priserna".

664 Det framgår således att de två handlingarna av den 6 mars 1981 och den 22 mars 1983 inte har den innebörd som klaganden har gjort gällande, och att de till och med innehåller uppgifter som skulle ha kunnat stödja kommissionens anklagelse.

665 Den handling som bifogades som bilaga 4 till Montedisons yttrande är daterad den 11 april 1983 och har rubriken "Förberedande policymöte rörande riktlinjer... Milano den 13 april 1983".

666 Klaganden anser att denna handling bekräftar att bolaget Enoxy (joint venture mellan ENI och Occidental Petroleum fram till slutet av år 1982) förde en aggressiv prispolitik. Klaganden har tillagt att handlingen inte innehåller någon särskild hänvisning till de priser som klaganden själv tillämpade.

667 Av klagandens yttrande av den 28 juli 1997 framgår att klaganden anser att handlingen i fråga även skulle ha kunnat stödja klagandens bestridanden av att prisinitiativ hade genomförts.

668 Domstolen konstaterar att det faktiskt framgår av handlingen att bolaget Enoxy genom en "aggressiv prispolitik återtog den ställning som Anic + Sir + Rumianca hade år 1980".

669 Montedisons påståenden rörande denna handling, liksom påståendena rörande de handlingar som undersökts ovan, innehåller emellertid alla det underliggande påståendet att genomförandet av prisinitiativ motsades av den omständigheten att konkurrensen var hård på den italienska marknaden.

670 Det framgår emellertid av det andra PVC-beslutet att kommissionen vid sin bedömning beaktade att olika beslut som hade fattats av de företag som var föremål för undersökningen i praktiken hade motverkats av att vissa av företagen uppträdde konkurrensmässigt och av en allmänt sett stark konkurrens.

671 Kommissionen hävdade nämligen inte att priserna hade höjts konstant under den period överträdelsen pågick eller att de förblev stabila under denna period. Tvärtom visar de tabeller som bifogades det andra PVC-beslutet att priserna fortsatte att fluktuera, och nådde den lägsta nivån under det första kvartalet år 1982.

672 I punkterna 22 och 36—38 i det andra PVC-beslutet

— hänvisade kommissionen till att det förekom "aggressivt" beteende hos vissa företag,

— medgav kommissionen uttryckligen att prisinitiativen bara delvis var framgångsrika och att de ibland till och med hade ansetts utgöra misslyckanden,

— angav kommissionen vissa av skälen till detta.

673 Kommissionen fastställde således de bötesbelopp som påfördes klagandena med beaktande av samtliga dessa omständigheter.

674 I fråga om de tre ovannämnda handlingarna skall det, med beaktande av punkt 20 fjärde stycket i det andra PVC-beslutet, påpekas att Montedison, liksom övriga producenter, inte anklagades för att ha genomfört prisinitiativen, eftersom kommissionen inte hade kunnat erhålla några handlingar från Montedison rörande de priser som tillämpades. Det framgår däremot av punkterna 20 femte stycket och 26 sista stycket i samma beslut att förfarandet inleddes mot Montedison enbart på grund av dess deltagande i informella möten mellan producenterna, under vilka man beslutade att fastställa riktpriser.

675 Av vad anförts följer att Montedison inte kan hävda att handlingarna av den 6 mars 1981, den 22 mars 1983 och den 11 april 1983 innehöll uppgifter av betydelse för dess försvar.

676 Den handling som bifogades som bilaga 3 till Montedisons yttrande är daterad den 23 mars 1983 och har rubriken "Styrelsens besök den 28 och den 29 mars 1983".

677 Klaganden har i första hand hävdat att det i denna handling framhålls att de italienska konsumenterna har en tendens att vända sig till mer än en leverantör för att köpa PVC, vilket således illustrerar förekomsten av "kundturism".

678 Klagandens argument skall uppfattas så, att företaget bestrider syftet med diskussionerna under de regelbundet återkommande mötena mellan de företag som var föremål för undersökningen.

679 I punkt 7 femte stycket i det andra PVC-beslutet fastslog kommissionen med stöd av en av planeringshandlingarna, nämligen kontrollistan, att syftet med dessa möten var att diskutera sådana frågor som bland annat "åtgärder för att säkerställa att [prisinitiativen] blir framgångsrika, däribland åtgärder för att avstyra 'kundturism' (det vill säga avråda köparna från att byta leverantör för att vända sig till den som erbjuder det lägsta priset)". I punkt 39 tredje stycket i samma beslut ansåg kommissionen vidare att "åtgärderna i syfte att avstyra så kallad 'kundturism', såsom att införa kundstopp eller att avvisa förfrågningar, uppenbart hade till syfte att hindra uppkomsten av nya affärsförbindelser".

680 Montedison har i det avseendet hänvisat till ett avsnitt i handlingen av den 23 mars 1983, där

— det anges att "i ett flertal fall" kommer kunder som tidigare kunnat välja mellan flera olika inhemska leverantörer att "ha svårt att acceptera att vara bundna till en enda leverantör",

— det tilläggs att "redan från slutet av år 1982 har vi kontaktats av MTE:s och Enoxys traditionella kunder som vill få information om våra möjligheter att regelbundet leverera till dem".

681 Av den första anmärkningen framgår emellertid upphovsmannens avsikt att som resultat uppnå att en viss kund förblir bunden till sin traditionella italienska leverantör i stället för att vända sig även till andra leverantörer. I den andra anmärkningen anges att de kontakter som tagits i fråga om leveranser utgör en risk som kan äventyra detta syfte. I en normal konkurrenssituation skulle emellertid det företag som kontaktats i första hand uppfatta dessa kontakter som en möjlighet att öka sin marknadsandel och inte som en risk.

682 Hänvisningen till svårigheter som uppstått eller som kan uppstå, vilka ligger utanför leverantörernas kontroll, bekräftar således, snarare än vederlägger, avsikten att vidta åtgärder för att förhindra att konkurrens uppstår mellan dessa leverantörer på grund av deras kunder.

683 Montedison har följaktligen inte fog för att hävda att den åberopade handlingen innehöll uppgifter av betydelse för dess försvar.

684 Klaganden har i andra hand hävdat att handlingen av den 23 mars 1983 innehåller en analys av Montedisonkoncernens affärsstruktur som är grundad på uppskattningar snarare än på tillförlitliga uppgifter. Av handlingen framgår således att det inte skedde något informationsutbyte mellan producenterna i fråga om den italienska marknaden.

685 Det är emellertid tillräckligt att domstolen konstaterar följande:

— Det utdrag som ingetts, vilket hänvisar till "tabell 6" för att åskådliggöra hur försäljningen var fördelad mellan de olika producenterna, har inte åtföljts av en kopia av denna tabell, vilket gör att det inte går att kontrollera huruvida de uppgifter som låg till grund för analysen var uppskattningar.

— Den enda meningen i handlingen som Montedison har citerat i sitt yttrande ("Vi anser att ungefär 15 enheter... har hänförts till försäljningen av PVC i Italien") styrker inte Montedisons förnekande av att det förekom utbyte av särskilda sifferuppgifter rörande försäljningen.

686 Följaktligen har klaganden inte heller i detta avseende fog för att hävda att handlingen av den 23 mars 1983 innehöll uppgifter av betydelse för dess försvar.

687 Av vad anförts följer att talan inte kan bifallas på den grund som nu prövats.

688 Följaktligen skall Montedisons talan ogillas, till den del den är baserad på denna grund.

B — *Den grund som åberopats av Montedison och som avser att befogenheten att vidta sanktionsåtgärder slutgiltigt har överförts på gemenskapsdomstolarna efter kommissionens beslut*

689 I sin talan har Montedison gjort gällande att kommissionen, till följd av artikel 172 i fördraget och artikel 17 i förordning nr 17 jämförda med artikel 87.2 d i fördraget, vilka ger gemenskapsdomstolarna full prövningsrätt vad gäller rättsakter från kommissionen varigenom böter åläggs på konkurrensområdet, oåterkalleligen har fråntagits befogenheten att ålägga sådana böter när dess beslut är föremål för domstolsprövning.

690 Enligt Montedison har kommissionen en särskild skyldighet att i andra hand yrka att gemenskapsdomstolarna skall utöva sin fulla prövningsrätt och göra en prövning i sak, för det fall sökandens invändningar om att kommissionen har åsidosatt väsentliga formföreskrifter godtas. Om kommissionen underlåter att göra detta, är den förhindrad att, efter avkunnandet av domen varigenom detta beslut har ogiltigförklarats, vidta en annan sanktionsåtgärd på grundval av samma omständigheter.

691 Klaganden har bestritt att kommissionen, under förfarandet vid förstainstansrätten eller efter det att förstainstansrätten meddelat dom, skulle ha rätt att anta ett nytt beslut, om nödvändigt i det oändliga för det fall att ny talan väcks. Till stöd för denna tolkning har klaganden åberopat domen av den 3 mars 1982 i mål 14/81, Alpha Steel mot kommissionen (REG 1982, s. 749).

692 I det avseendet är det tillräckligt att domstolen påpekar att de bestämmelser som Montedison har åberopat endast avser omfattningen av gemenskapsdomstolens prövning av de beslut som kommissionen antar på konkurrensområdet. Utöver en prövning av lagenligheten, vilken enbart gör det möjligt att ogilla talan om ogiltigförklaring eller att ogiltigförklara den omtvistade rättsakten, innebär gemenskapsdomstolens fulla prövningsrätt att gemenskapsdomstolen har befogenhet att ändra den omtvistade rättsakten, även om den inte ogiltigförklaras, med beaktande av samtliga faktiska omständigheter för att exempelvis ändra det bötesbelopp som påförts.

693 Enbart den omständigheten att talan väcks medför emellertid inte att befogenheten att vidta sanktionsåtgärder slutgiltigt överförs på gemenskapsdomstolarna. Kommissionen fråntas slutgiltigt sin befogenhet när domstolarna faktiskt har utövat den fulla prövningsrätten. Om gemenskapsdomstolarna däremot har begränsat sig till att ogiltigförklara ett beslut på grund av en rättsstridighet, utan att själva ta ställning i sak till överträdelsen och sanktionsåtgärden, kan den institution som antagit den ogiltigförklarade rättsakten återuppta förfarandet på det stadium där rättsstridigheten uppstod och på nytt utöva sin befogenhet att vidta sanktionsåtgärder.

694 Det skulle strida mot lagenlighetsprövningens systematik och syfte att godta Montedisons argument. Eftersom gemenskapsdomstolarna uppenbart saknar behörighet att ersätta kommissionen vid återupptagandet av ett administrativt förfarande som helt eller delvis har ogiltigförklarats, skulle det vara meningslöst att avhjälpa den rättsstridighet som konstaterats om kommissionen därefter saknade befogenhet att vidta sanktionsåtgärder.

695 I förevarande fall innebar domstolens dom av den 15 juni 1994 inte att en full prövningsrätt utövades, utan enbart att en prövning av lagenligheten gjordes. Domen innebar således inte att kommissionen fråntogs sin befogenhet att vidta sanktionsåtgärder.

696 Domen i det ovannämnda målet Alpha Steel mot kommissionen, vilken har åberopats av klaganden, är inte relevant med hänsyn till situationen i detta förfarande. I det mål som föranledde den domen hade kommissionen återkallat det omtvistade beslutet under rättegången och ersatt det med ett nytt beslut. Under alla omständigheter bekräftade denna dom att kommissionen har rätt att fatta ett nytt beslut.

697 Av vad anförts följer att talan inte kan bifallas på den grund som nu prövats.

698 Följaktligen skall Montedison talan ogillas, till den del den är baserad på denna grund.

Rättegångskostnader

699 Enligt artikel 122 första stycket i domstolens rättegångsregler skall domstolen, när överklagandet skall bifallas och domstolen själv slutligt avgör målet, besluta om rättegångskostnaderna. Enligt artikel 69.2 i domstolens rättegångsregler, som enligt artikel 118 i samma rättegångsregler skall tillämpas i mål om överklagande, skall tappande part förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna, om detta har yrkats. Kommissionen har yrkat att klagandena skall förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna i detta förfarande. Eftersom klagandena har tappat målen vad gäller grunderna för överklagandena och grunderna för talan i första instans, i den mån de prövats i denna dom, skall kommissionens yrkande bifallas. Rättegångskostnaderna i förfarandet vid förstainstansrätten, vilket föranledde den överklagade domen, skall ersättas i enlighet med vad som fastställdes i punkt 5 i domslutet i den överklagade domen.

På dessa grunder beslutar

DOMSTOLEN

följande dom:

1) **Målen C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P—C-252/99 P och C-254/99 P förenas vad gäller domen.**

2) Europeiska gemenskapernas förstainstansrätts dom av den 20 april 1999 i de förenade målen T-305/94—T-307/94, T-313/94—T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 och T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mot kommissionen, upphävs delvis, till den del

— förstainstansrätten underkände Montedison SpA:s nya grund om att företagets rätt till tillgång till kommissionens handlingar har åsidosatts,

— förstainstansrätten underlät att pröva Montedison SpA:s grund om att befogenheten att vidta sanktionsåtgärder slutgiltigt har överförts till gemenskapsdomstolarna efter kommissionens beslut.

3) Överklagandena ogillas i övrigt.

4) Montedison SpA:s talan ogillas, till den del den är baserad på grunden att företagets rätt till tillgång till kommissionens handlingar har åsidosatts och grunden att befogenheten att vidta sanktionsåtgärder slutgiltigt har överförts till gemenskapsdomstolarna efter kommissionens beslut.

5) **Klagandena skall ersätta rättegångskostnaderna i förfarandet vid domstolen. Rättegångskostnaderna i förfarandet vid förstainstansrätten, vilket föranledde domen i de ovannämnda förenade målen Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mot kommissionen, skall ersättas i enlighet med vad som fastställdes i punkt 5 i domslutet i den domen.**

Rodríguez Iglesias	Puissochet	Gulmann
Edward	La Pergola	Jann
Macken	Colneric	von Bahr

Avkunnad vid offentligt sammanträde i Luxemburg den 15 oktober 2002.

R. Grass — G.C. Rodríguez Iglesias

Justitiesekreterare — Ordförande